

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1938.

Första kammaren.

Nr 4.

Måndagen den 17 januari f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Upplästes och lades till handlingarna följande från justitiedepartementet ankomna

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 15 januari 1938.

Till justitiedepartementet hade från länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län den 15 januari 1938 inkommit en den 14 i samma månad dagtecknad riksdagsmannafullmakt av innehåll, att, sedan ombudsmannen Otto Robert Wangson blivit för Göteborgs stads valkrets utsedd till ledamot av riksdagens första kammare för en tid av åtta år, räknade från och med den 1 januari 1935, men denna plats blivit ledig, vid förrättning enligt 26 § första stycket lagen om val till riksdagen redaktören A. Theodor E. Magnusson blivit utsedd att inträda såsom ledamot av nämnda kammare för tiden till den 1 januari 1943.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till första kammaren.

I ämbetet:

C. G. Bruno.

Vidare upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Under åberopande av bilagda läkarintyg får undertecknad anhålla om fortsatt ledighet från riksdagsarbetet till och med den 23 innevarande januari månad.

Kramfors den 15 januari 1938.

Enar Berglund.

Att överlärare *Enar Berglund*, Kramfors, fortfarande lider av luftrörskatarr med feber, varför han tidigast kan träda i tjänstgöring den 24 januari, intygas.

Kramfors den 15 januari 1938.

Per Stenbeck,
provinsialläkare.

Den begärda ledigheten beviljades.

Statsverke-
propositionen
m. m.

Föredrogos ånyo och företogos till behandling i ett sammanhang Kungl. Maj:ts propositioner nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1938/39, och nr 2, med förslag till övergångsstat för budgetåret 1937/38.

Herr Domö: Herr talman! I den regeringsvänliga pressen har det under de sista dagarna icke sparats på superlativer om den framlagda budgeten och åt statsministern. Även vi från högeroppositionen skola icke vägra regeringen och enkannerligen statsrådet Wigforss en uppriktighetens och ärlighetens honnör över partigränserna. Finansministerns teoretiska insikter i finanspolitik och därmed parade praktiska fyndighet ha satt många spår efter sig icke minst vid den tekniska omgestaltung av budgeten, som nu genomförts. Pedagog har finansministern även varit på taburetten, och han har i högre grad än tidigare lyckats förmå folket att intressera sig för statens affärer, ej blott ur dagens synläge utan även ur konjunkturykelns. Många ha härvid tjusats av hans konjunkturpolitiska bländverk, medan andra skattedragare stimulerats att tänka på framtiden främst därför, att den statliga expansionspolitik, som i finansministern haft en av sina minst ängsliga tillskyndare, måst komma litet var att med hänsyftning på statens förmåga ställa frågan: hur långt och hur länge?

Det intressantaste och värdefullaste i år uti budgeten är, att finansministern nu själv ställt samma fråga: ha vi råd? Han säger: »Någon erfarenhet om det budgetära jämviktsläget på en ny och höjd nivå kan endast vara till gagn vid det fortsatta övervägandet av frågan, hur statliga åtgärder och statliga utgifter bäst kunna lämna sitt bidrag vid strävandet att höja folkets levnadsstandard», och fortsätter finansministern: »Det är uppenbarligen önskvärt att för nya steg på samma väg söka vinna största möjliga anslutning. Detta torde bäst ske genom att tillfälle beredes att i ett något större sammanhang ta i betraktande de olika åtgärder, som nått fram till aktualitet, väga dem mot varandra och mot de kostnader, som krävas för deras förverkligande.» Vi i högern taga fasta på detta löfte så mycket hellre som vi själva under de sista årens utomordentligt starka ökning av »välfärdsbudgeten» åter och åter framhållit nödvändigheten att liksom inventera kassan, innan staten iklädde sig nya förpliktelser. Jag hoppas, att de, som förr klandrat vår försiktighet och däri enbart velat se ett utslag av tröghet och pessimism, nu ha lättare att förstå oss, när vi krävt en generalprövning av sociala önskemål och ekonomiska tillgångar, innan vi fortsätta eller forcera den framstegspolitik, som måste vara innesluten i varje nutida stats uppgifter.

Jag kan ej underlåta att vid detta tillfälle i samband med dryftandet av våra sociala spørsmål uttala, att vi finna det beklagligt, att regeringen så länge uppskjutit att tillsätta kommittén för socialvårdens rationalisering. Detta organisationsspörsmål måste dock ha den största betydelse för den allmänna budgetära omprövningen, men man kan befara, att allt dröjsmål med rationaliseringsarbetets igångsättande kommer att medföra, att detta problem ännu icke blivit löst, när tiden för budgetomprövningen anses tilländalupen. Ännu ligger det något orationellt över socialministerns rationaliseringspolitik.

Finansministern vill nu ha en reellt balanserad budget, och han uppställer stränga regler för avskrivningar på de statliga investeringarna. Allt detta kunna vi inom högern naturligtvis från våra utgångspunkter endast hälsa med tillfredsställelse. En paus i fråga om den statliga utgiftsexpansionen är endast alltför väl behövlig. Av den P. M. rörande utvecklingen av statens utgifter under budgetåren 1926—27 fram till 1936—37, vilken såsom bilaga åtföljer statsverkspropositionen, inhämtas, att nettoutgifterna under denna period stigit från 662 miljoner till 961 miljoner kronor. De föreslås nu till 1,181 miljoner. Ökningen är enorm. Som jämförelse må nämnas, att de taxerade in-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

komsterna i riket under samma tidsperiod, det vill säga mellan åren 1926 och 1936, endast ökats från 5,067 miljoner till 6,358 miljoner kronor, eller med 25 %. Om hänsyn toges till den samtidiga ökningen av landstings- och kommunalskatter, kan utan överdrift påstås, att det allmänna numera tager i anspråk en i alltför snabb takt växande del av medborgarnas inkomster.

Det skulle med hänsyn härtill vara mycket glädjande, om man kunde förut-sätta, att den relativa paus i den statliga utgiftsexpansionen, som signalerats med årets finansplan, vore ett uttryck för en ny och mera verklighetsbetonad syn på de stora samhällsekonomiska frågorna. Tyvärr utgöra finansministerns uttalanden i statsverkspropositionen inga garantier härför. Finansministern har — synes det mig — helt enkelt gjort en dygd av nödvändigheten. Han har gripits av oro inför möjligheten av ett konjunkturomslag, som skulle slå sönder den finansiella grundvalen för den så kallade välfärdspolitiken. Finansministern har trots högkonjunkturen och de flödande, för att icke säga överflödande, statsinkomsterna inga pengar kvar till realiserande av det sociala reformprogram, som tidigare allt emellanåt ställts i utsikt. Han finner det nuvarande konjunkturläget och utsikterna för den närmaste framtiden vara sådana, att det är klokast att för nästa år hålla budgeten praktiskt taget inom den utgiftsram, som framgår ur redan fattade beslut. Han tror icke längre blint på statens förmåga att dirigera konjunkturen och främja välståndet. Han medger på tal om möjligheten att låta över- och underbalanserade budgeter jämna ut varandra, att »allt beror på styrkan av de inom näringslivet verksamma, konjunkturstyrande krafterna vid de tidpunkter, då över- eller underbalanseringen kommer till stånd». Detta är ingenting annat än vad vi från vårt håll alltid hävdad.

Om finansministern vid uppgörandet av den nya finansplanen gjort en dygd av nödvändigheten, så har också den socialdemokratiska pressen i sina budgetkommentarer skyndat att göra en dygd av nödvändigheten. Jag är ganska övertygad om att en högerregering, som föreslagit en liknande paus i det sociala reformarbetet, skulle ha blivit utsatt för de våldsammaste anklagelser. Den skulle ha utmålats som reaktionär och utvecklingsfientlig. Den nuvarande regeringen går naturligtvis fri från ens den ringaste antydning av detta slag. Den är lika förträfflig, om den håller på miljonerna, som om den frikostigt strör miljoner omkring sig. De socialdemokratiska skribenterna landet runt prisade omedelbart efter statsverkspropositionens framläggande den klokhet och måttfullhet, som regeringen lagt i dagen. Man vill inte alls längre sociallagstifta utan hänsyn till varifrån pengarna skulle tagas. Tvärtom, man måste vara aktsam om pengarna och aktsam om skattebetalarna.

Jag vet icke, om denna kovändning kommit för plötsligt för att verka övertygande eller om den måhända stött på patrull hos dem, som ej velat slå av på den sociala reformtakten. Huru som helst fann sig tidningen Social-Demokraten i lördags föranlåten upplysa sina läsare om att regeringen bedrivit en mycket energisk social reformpolitik. Med den vördnad för de stora talens lag, som är så utmärkande för den nuvarande regeringens anhängare, påvisades både i stora tabeller och i en ledande artikel, att ett allt utom föraktligt antal miljoner beviljats till sociala ändamål. Under den socialdemokratiska regeringens tid ha anslagen av skattemedel till sociala utgifter mer än fyrdubblats; de ha ökats med nära 150 miljoner. Man räknar upp den ena posten efter den andra, där regeringens socialpolitik »satt sina spår i skattebudgeten». Jag skall inte trötta med siffror. Jag vill bara konstatera, att Social-Demokraten, om den velat gå ett eller annat år framåt i tiden, skulle kunnat öka på sina siffror med åtskilliga miljoner till. Enligt den i statsverkspropositionen intagna förhandskalkylen kommer sålunda socialhuvudtiteln att under 1939/40

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

automatiskt öka med 13 miljoner kronor och under budgetåret 1940/41 med 23.9 miljoner. Detta är väl att märka *minimisiffror*. Social-Demokraten har alltså utan tvivel rätt i att ingen behöver klaga på att regeringen håller för hårt om penningpungen. Om finansministern *just i år* varit återhållsam, komma vi därför icke ifrån de allmänna återverkningarna av de senaste årens finans- och socialpolitik. Denna finans- och socialpolitik har försatt oss i ett budgetläge, som på längre sikt måste betecknas såsom ansträngt.

Finansplanen, såväl dess jämförelser med tidigare riksstater som dess bilagor, skisserande de närmaste budgetårens sannolika automatiska utgiftsstegringar, säger med siffror dels att utgiftsökningarna även med hänsyn tagen till de senaste årens inflatoriska tendens varit exceptionella, dels att det måste bli ytterligt svårt för att inte säga omöjligt att för framtiden tänka sig någon mer avsevärd lättnad. Vi ha klättrat upp på en högre avsats, avstängda från möjligheten att komma nedåt igen, men väl ställda inför möjligheten att nödgas ytterligare klättra uppåt. Härvidlag är det icke blott de automatiska utgiftsökningarna, som öva inflytande. Säkerligen komma också reformkraven att stocka sig, och vi veta av erfarenhet, att det ej alltid går att hejda dem, varför de i ett valårs värfloed kunna spränga slussarna. Störst och starkast bli dock säkerligen anspråken, när kraven på utjämning mellan staten och kommunerna bli aktuella — även härvid veta vi av erfarenhet, att kommunal- och landstingströjan sitter närmast kroppen hos riksdagsmännen.

Betraktar man årets budget fristående, är emellertid också en annan slutsats tillåten. Budgeten har trots i vissa fall högt beräknade anslag och trots en inkomstberäkning, som med finansministerns allmänna utgångspunkter snarast ligger i underkant, lämnat ett överskott på 19 miljoner kronor. Detta innebär, att av medborgarna skattevägen uttages mera pengar än som strängt taget är behövt. Finansministern vill reservera de 19 miljonerna för framtida behov genom att stoppa in dem i budgetutjämningsfonden. Denna omtanke om framtiden borde icke hindrat finansministern att visa någon omtanke även om de skattebetalare, som under en följd av år fått utgöra exceptionellt höga skatter och som sannerligen kunna sägas ha berättigade krav på en lindring i skattebördan. Finansministern avvisade i fjol tanken på en skattelindring med uttalandet, att en sådan kunde, som han säger, få ett »inflytande i expansiv riktning» och »främja en icke önskvärd tillspetsning av högkonjunkturen». I år tror jag icke att vare sig herr finansministern eller någon annan behöver frukta, att högkonjunkturen skall på ett icke önskvärt sätt tillspetsas genom en skattesänkning. Den enda effekt, som en sådan skulle utlösa, vore ett stärkt förtroende inåt och utåt för det svenska samhället. Förtroendet för statsfinansernas sundhet och styrka är en huvudförutsättning för allt ekonomiskt framåtskridande. Både näringslivet och medborgarna i gemen skulle inför de dystra spådomarna om sämre tider få en välbehövlig stimulans genom en lättnad i beskattningen. Jag hoppas, att regering och riksdag icke skola försumma det tillfälle till en skattelindring, som nu erbjuder sig.

Jag frestas i detta sammanhang till att göra en fråga med hänsyftning på finansministerns teori, att skatterna skola vara höga under högkonjunktur och låga under lågkonjunktur: finansministern betraktar det väl aldrig under alla förhållanden som något ekonomiskt-finansiellt svaghetstecken eller sjukdomssymptom att under en högkonjunktur justera skatterna nedåt, därest resurserna skulle medge det? I varje fall bör det konstateras, att vi av ett konjunkturförlopps tre tänkta skeden ännu blott sett två: skattestegringarna i vågda-len och deras stabilisering på vågkammen; däremot äro skattesänkningarna vid den närmare eller fjärrare i framtiden befarade krisen ännu blott de tio fåglarna i skogen.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Går jag så över från statsverkspropositionen i allmänhet till några av de viktigaste punkterna i densamma, skulle jag först med några ord vilja beröra försvaret. För oss, som 1936 och 1937 motionerade om ett starkare luftvärn utan annat resultat än att av statsministern undfågnas med ett strafftal om samförståndsmoral, är det av särskilt intresse att nu kunna notera, att i trontalet utlovats åtgärder till luftvärnets förstärkande. Då vi icke betrakta och aldrig betraktat försvaret som en partisak utan som en riksfråga, se vi med glädje detta tillmötesgående av ett självklart och i nuvarande världsläge överhängande aktuellt försvarskrav. Frågan är, om den försvarspolitiska beredskapen med denna och andra av regeringen föreslagna åtgärder blir tillräcklig. Jag skall icke nu ingå härpå utan nöjer mig med att uttala en förväntan, att genomförandet av 1936 års försvarsbeslut i möjligaste mån påskyndas, och att en proposition om ersättningsbyggnad åt flottan förelägges riksdagen, så snart den fackmannamässiga typutredningen avslutats. I avvaktan härpå avstå vi från att motionera om flottans ersättningsbyggnad. Det är bara beklagligt, att riksdagsmajoriteten 1936 icke då accepterade förslagen om ett stärkt luftvärn. Något sådant dröjsmål med leveranserna av luftvärnskanoner, som nu ställes i utsikt, hade då sannolikt icke behövt ifrågakomma. Jag hoppas, att dröjsmålet icke skall visa sig ödesdigert.

Beträffande regeringens jordbrukspolitik må fastslås, att den mycket klart ådagalagt den statliga politikens begränsade möjligheter att skipa ekonomisk rättvisa mellan klasserna. Då den statliga utredningen om jordbrukets räntabilitet ännu dröjer, vill jag anföra några siffror ur lantbrukssällskapets sista prisindex, avseende november 1937 i jämförelse med november 1936 (1909—1913 års siffror bilda basen = 100). Generalindex för produkter har detta år stigit från 126 till 133. Men samtidigt hade lönerna stigit från 175 till 193 och förnödenheterna från 136 till 148. Bland förnödenheterna hade byggnadsmaterial gått upp från 166 till 194 samt maskiner och redskap från 177 till 217. Jordbruksprodukternas bytesvärde gentemot förnödenheter har *sjunkit* från 93 till 90 och gentemot arbetslöner från 72 till 69.

Överhuvud fråga sig jordbrukarna, hur det skall bli dem möjligt att under överskådlig tid komma upp i paritet med andra grupper. Jordbrukets produkter synas av olika skäl ej kunna annat än i mycket begränsad utsträckning åsättas högre pris. Men under nuvarande uppåtgående prISRÖRELSE skruvas priset på olika förnödenheter uppåt. Jordbrukarna behöva nu särskilt rationalisera, men antingen medge de höga byggnads- och materialkostnaderna ej detta, eller också måste de göra kapitalinvesteringar, varå räntabiliteten blir mycket låg. Inträffar en depression, kommer denna säkerligen att till en del gå ut över livsmedelskonsumtionen och pressar säkert hastigt ned priserna på jordbruksprodukter. Jordbrukarna ha därför föga utsikter att hinna med uppåt, men alla utsikter att få följa med nedåt. Detta är ett dystert perspektiv, som händelser sådana som mjölkstrejken i Göteborg ej gjort ljusare. Jordbrukarna ha enligt min mening ingen anledning att tåga still och låtsas som om allt vore bra som det är. Svårigheterna att under föreliggande omständigheter via jordbruksregleringen frampressa ett effektivare stöd skola villigt erkännas. Men lika fullt måste sägas, att regeringen själv endast ökade dessa svårigheter, när den i fjol skärpte lantarbetstidslagen och därigenom pålade jordbruksregleringen en ökad svår belastning. Jordbruket och dess folk — icke minst hustrurna — pressas onaturligt hårt, ofta på grund av svårigheten att kunna anskaffa arbetskraft, och dess rationaliseringsbehov underlättas sannerligen inte av de stegrade kostnaderna för maskiner och redskap eller för byggnadsarbete och byggnadshjälp. Löneklyftan mellan jordbrukets och byggnadsindustriens folk i samma trakt är en svår hämsko på den modernisering

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

och rationalisering, som är ett grundvillkor för att landsbygden skall kunna följa med tiden och tillgodogöra sig dess framsteg. Det synes obestridligt, att regeringen trots ansträngningar ej förmått åstadkomma en rättvis utjämning mellan jordbruket och andra näringar, att den allmänna prisstegringen kostat jordbrukarna mer än den smakat, och att det stora problemet att ge jordbrukarna sin välförtjänta andel av högkonjunkturen ej kunnat lösas. Ordet »välfärdspolitik» har numera ofta bland jordbrukarna en bitter bisklang.

Man bör även ägna en tanke åt de norrländska jordbrukarna, som i den framlagda budgeten helt visst fått se flera av sina under fjolårets riksdagsresa uppspirade förhoppningar gäckade. Jag tror, att det blir nödvändigt för statsmakterna att i större utsträckning än hittills söka göra jordbruket i Norrland bärigt och lyfta upp dess utövare till en med landets övriga jordbrukare mer jämbördig nivå. Det är en livsbetingelse för hela Norrlands sociala och kulturella struktur att största möjliga välmåga kan skapas bland dess jordbrukande befolkning. Sociala och befolkningspolitiska synpunkter få härvid anläggas. Subventionerna bli dock icke enbart ett bidrag från det övriga Sverige. Norrland tar visserligen mycket, men det ger också mycket, med all sannolikhet betydligt mera. Och statsmakterna handla icke alltid rättvist. Enligt driftbudgeten har S. J:s verkliga vinst på malmbanan belöpt sig till 19.7 miljoner; av dessa ha 12 miljoner inräknats i S. J:s vinst, som inlevereras till statsverket, och 7.7 miljoner balanserats hos S. J. i inkomstutjämnande syfte. För liknande utjämning har under år 1937 upptagits en post av 6.5 miljoner. Om det formellt oantastliga häri behöver ej diskuteras, eftersom utjämningen hänför sig till bestämmelser i 1927 års malmavtal. Men i realiteten inträffar, att kommuner, landsting och vägdistrikt genom den oerhörda fraktvinsten förlora ett anseeligt antal skattekronor, som rätteligen bort tillkomma Norrbotten och som avsevärt skulle kunna ha lättat skattetrycket i länet. Att cleara dessa stora malmpengar till någon del och i någon form till norrländska ändamål synes mig värt en undersökning.

De i trontalet bebådade lagförslagen skall jag i dag icke diskutera. Om en viss återhållsamhet i lagarbetet är att emotse, hälsas detta med tillfredsställelse framför allt av dem, som skola tillämpa lagarna. Så febrilt som lagstiftningsmaskineriet har gått under senare år, ha även yrkesjuristerna fått svårt att hinna med att begrunda och smälta allt det nya. Om denna återhållsamhet även ledde till att lagarna gjordes klarare och lättare att tolka, skulle tillfredsställelsen vara än större. Bekymrade kommunalmän måste slita sitt hår, när de skola tillämpa till exempel barnbidragslagen. Tillspetsat har det sagts, att den nya lantarbetstidslagen gjort många av de lojalaste jordbrukare till ofrivilliga lagbrytare. När man under de senaste veckorna läst i pressen om alla i sista stund färdigställda kommittébetänkanden, över vilka ämbetsverken sedan skola yttra sig utan att kunna medhinna den önskvärda noggranna genomgången, undrar man mindre på att det ibland går som det går än på att detta skall behöva ske under en regering, där flertalet haft över fem år på sig att planera.

Den enighet om allt väsentligt i utrikespolitiken och försvarsfrågan, som nu råder i vårt land, är i dessa bistra tider ett nationellt styrkebälte, som ingen ansvarsmedveten svensk vill äventyra. Alla instämma vi i trontalets ord, att den fortsatta internationella oron manar till nationell vaksamhet men ock till samarbete för stärkande av fredens krafter, i vilket samarbete Sverige som alltid är berett att deltaga. Vår utrikespolitik är i främsta rummet en strävan att bevara vår och Nordens fred och neutralitet. För min del skulle jag önska, att Sveriges försvarsberedskap var lika effektiv som vår

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

fredsberedskap, ty de tu betinga varandra. Men det är tyvärr icke fallet trots den glädjande uppräckning, som ägt rum beträffande både vilja och förmåga att värna vårt land. Med hänsyn till den stora betydelse, som måste tillmätas de nordiska ländernas gemensamma utrikespolitiska intressen, måste vi också här i Sverige djupt beklaga, att i några av dem i fråga om försvarsberedskap långt ifrån hållits de jämna steg med fredsberedskapen, som den nationella tryggheten kräver. Ett ärligt ord om de ängslande farhågor, vartill detta förhållande ger anledning, bör utsägas i Sveriges riksdag som uttryck för den nordiska samkänsla, vilken vill bygga på realiteter och icke på bankettretorik.

Vår ställning till N. F. har under det gångna året icke undergått någon officiell förändring, men i vårt folks inställning till förbundet håller utan tvivel en förändring på att ske. Man möter vittnesbörd härom dagligen hos menige man, jag vågar säga inom alla partier. Måhända är detta mera ett uttryck för svenskens reaktion mot vad han betraktar som oäkta och tvetydigt än ett vittnesbörd om att en mera realpolitisk syn på dessa ting håller på att tränga fram hos vårt folk. I varje fall äro dessa tecken värda att observera. Även hos dem, som i det längsta velat hålla fast vid tron på N. F. och dess mission, har det gångna årets händelser väckt tvivel om möjligheterna att rädda förbundet från sammanfallande. Italiens utträde och Tysklands deklaration, att det icke kommer att återvända till Genève, ha korsat förhoppningarna om att förbundets universalitet så småningom skulle kunna återställas. Den utlovade reformen av förbundspakten har hittills icke gjort några synliga framsteg. Ingenting har skett, som kunnat motverka intrycken av förbundets misslyckanden på de centrala punkterna i dess proklamerade fredsbefrämjande uppgift.

På många håll inom vårt land har man också med oro frågat sig om icke riskerna för vår fred och vår neutralitet av ett fortsatt medlemskap i N. F. äro större, än vad utrikesledningen synes vilja medge. Om man, som jag, har den uppfattningen, att riskerna finnas, vare sig vi tillhöra N. F. eller ej, kan man naturligtvis icke rekommendera utträde ur N. F. som ett osvikligt medel att trygga neutraliteten. Så enkelt är icke problemet. Men vi kunna å andra sidan icke blunda för det faktum, att förbundet i sitt nuvarande tillstånd lider av en sådan tvetydighet och en sådan inre självmotsägelse, att farhågorna för medlemskapets konsekvenser äro fullt naturliga. Riksdagen har ju också i våras begärt ett visst handlingsprogram, avsett att klargöra de förpliktelser, som det fortsatta medlemskapet kan anses pålägga oss. Detta handlingsprogram, som innebär en omprövning av förbundsaktens och särskilt 16:e paragrafens nuvarande räckvidd och eventuella revision, skall enligt excellens Sänders uttalande i Uppsalatalet fullföljas. Jag tar fasta på detta löfte och vill kraftigt understryka, att vi icke kunna stå som passiva åskådare av den utveckling, som skall avgöra förbundets öde. Att bara vänta och se kan icke vara ett klokt program. Vi måste se verkligheten i ögonen och handla så som vårt eget lands intresse kräver. Det går inte att komma förbi den med förbindliga fraser och fromma önskningar. Frågan om vår ställning till N. F., om vårt fortsatta medlemskap, måste prövas med samma omsorg, lika allvarligt och ingående, som riksdagen 1920 behandlade frågan om vårt inträde i förbundet. Detta utesluter icke, att vi i denna fråga söka fortsatt samverkan med de nordiska länderna och övriga alliansfria stater — tvärtom är detta enligt högerens uppfattning önskvärt. För alla dessa stater måste det vara en angelägenhet av största vikt att få slut på det nuvarande halvtillståndet inom N. F.

Fred och neutralitet vare vår främsta strävan!

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr Larsson, Sam: Herr talman! En av våra tidningar återgav nyligen ett uttalande av en känd engelsk statsman angående den parlamentariska oppositionens uppgifter. Dess skyldighet skulle vara att rösta emot varje förslag från den sittande regeringen och att med snart sagt vilka medel som helst söka bringa regeringen på fall. Var och en vet, att om dessa krav skulle ställas på oppositionen i vårt land, då funnes det överhuvud taget ingen opposition. I alla händelser skulle den meningsriktning, jag tillhör, då icke kunna räkna sig till oppositionen. Det faller för övrigt i ögonen, att det citerade resonemanget om förhållandet mellan en regering och dess opposition knappast är tillämpligt mer än i den så kallade klassiska parlamentarismens tid och land. Där fanns det då två partier, som ständigt kämpade om makten, och mellan vilka den skillnaden ofta var störst, att det ena regerade och det andra opponerade.

I vårt land ha vi aldrig haft någon dylik parlamentarism. Vi ha haft regeringar med mycket växlande parlamentariskt stöd. I vissa situationer har det uppenbarligen varit nödvändigt med så kallade minoritetsregeringar. Det är på modet nu att tala ringaktande om dessa, men jag skulle tro, att en framtida, rättvis historieskrivning kommer att ådagalägga, att även under dessa regeringar mycket för landet och folket gagneligt arbete utförts.

Nu ha vi en regering med en stark majoritet i riksdagens båda kamrar som parlamentariskt underlag. Jag är den siste att bestrida det betydelsefulla i detta faktum. Det säger sig nämligen självt, att regeringsmaktens styrka i ett demokratiskt land blir större i samma mån den kan stödja sig på en fast majoritet i parlamentet. Allra starkast blir emellertid en demokratisk regering, om den icke blott litar till sitt partimässigt enrollerade riksdagsstöd utan även söker taga hänsyn till de åskådningar, som hysas av minoriteten, av de grupper, som icke äro med i regeringskoalitionen, men som ändock söka i sin mån medverka till att bästa möjliga resultat av det politiska arbetet skola ernås. Jag vill för min del gärna vitsorda, att den nu framlagda budgeten på viktiga punkter — till vilka jag återkommer — visat tillmötesgående mot uppfattningar, som mina meningsfränder tidigare hävdade. Jag kan icke göra gällande, att regeringen avsiktligt sökt förhindra minoriteten att vinna gehör för sina synpunkter, men jag kan icke underlåta att peka på den risk en allsmäktig majoritet alltid löper att betrakta sina ståndpunkter som oantastliga, sina personval som höjda över klander, alla sina åtgöranden som uttryck för den högsta visdom.

I en sådan situation har den parlamentariska oppositionen sin givna skyldighet att på samma sätt som slaven på triumfatorns vagn viska i regeringens öra: kom ihåg att även du är dödlig. Hans excellens statsministern har uttalat en önskan om en bättre, skickligare opposition. Till effektuerande av en sådan önskan kan min ringhet icke bidra. Han får nöja sig med oss, sådana vi äro. Den grupp, jag tillhör, har för övrigt aldrig gjort anspråk på att tillhöra någon opposition a priori. Tvärtom torde de beslut i viktiga frågor, som under de senaste fem riksdagarna avgjorts, vara mycket lätt räknade, i vilka icke mina meningsfränder positivt medverkat till de fattade besluten. Men vi måste också i ärlighetens namn deklarerat, att vi i fråga om samhällsskickets grundvalar stå på en diametralt motsatt ståndpunkt mot socialdemokratien. Vi vilja icke medverka till att den nuvarande grunden för vår samhällsbyggnad brytes ned och ersättes med ett socialistiskt samhälle. Där går för oss den avgörande skiljelinjen.

Socialdemokraterna svara härpå, att ingen ifrågasatt att *nu* införa det socialistiska samhällsskicket, och de tillägga kanske, att icke ens några förberedelser för en sådan samhällsomdaning äro påtänkta. Den nu framlagda budgeten är snarast tecken på — säger kanske någon — att man helt uppgivit planerna på en radikal omgestaltning och nöjer sig med att göra det borgerliga samhället så drägligt som möjligt för medborgarna.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Ja, om man kunde känna sig säker därpå, skulle knappast några motsättningar existera mellan oss och den regerande socialdemokratien. Även vi vilja av fullaste övertygelse om dess behövlighet medverka i ett socialt reformarbete, som har till uppgift att bereda de svagaste medborgargrupperna ett verksamt stöd från samhällets sida. Skillnaden är väl närmast den, att vi dels vilja särskilt understryka, att samhällshjälpen skall gälla *alla*, som behöva den, ej endast, eller i främsta rummet dem, som genom starka organisationer kunna giva eftertryck åt sina krav, dels också att vi hava ögonen öppna ej blott för behoven utan också för att de begränsade ekonomiska möjligheterna kunna hindra genomförandet även av i och för sig önskvärda reformer. För oss har huvudsynpunkten också alltid varit, att samhällets ingripanden skola innebära hjälp till självhjälp. Man får icke undergräva medborgarnas känsla av eget ansvar för sitt öde. Ett frikostigt utdelande av understöd utan att denna synpunkt iakttages kan bli ödesdigert icke blott för vår ekonomi utan även för vårt folks ansvarskänsla.

Den nu framlagda budgeten kan nog sägas vittna om att regeringen icke anser det nuvarande läget lämpat varken för åtgärder, som skulle förbereda en socialisering, eller ens för större reformer utan dylik syftning. Finansministerns motivering för att nu icke vidtaga några större utgiftsökningar är synnerligen stark — ja, man kan säga, att ett annat ståndpunktstagande nu hade varit ansvarslost. Det statsfinansiella läget är nämligen alls icke sådant, att det inbjuder till något överdåd. Tvärtom torde man vara berättigad uttala, att den starka budget, som nu förelagts riksdagen, närmast visar, att vi så gott som nått bristningsgränsen i fråga om krav på statskassan.

Mitt uppe i en väldig högkonjunktur, när vårt näringsliv är starkare än någonsin förr, då inkomsterna väsentligt ökats för så gott som alla folklager, då skattemedlen flyta in i statskassan rikligare än någonsin och alla övriga statens inkomstkällor flöda — och då statsskatterna bibehållits vid en höjd, som, när de infördes, klart motiverades med förhållandena under en extremt svår krisperiod — i detta läge beräknas nästa års budget lämna ett överskott på 19 miljoner kronor. Om man härjämte erinrar om att utgifter redan beslutats av sådan karaktär, att de automatiskt komma att stiga under de följande åren och att denna stegring på vissa områden blir mycket avsevärd, är det icke svårt att inse, huru liten rubbning av det världsekonomiska jämviktsläget, som erfordras, för att det beräknade budgetöverskottet skall bytas i brist.

Inför denna bild av läget är det naturligt, om man frågar sig, huruvida man ej under de senaste åren varit för optimistisk vid fattande av beslut om automatiskt stigande utgifter. Ansvaret för vad som gjorts faller dock ingalunda enbart på regeringen eller finansministern, utan det få vi dela alla vi, som biträtt beslutet, och — som finansministern framhåller — ha de flesta utgiftsökningar av riksdagen beslutats i stor enighet. För egen del och för mina meningsvänner vill jag säga, att vi icke ångra vårt deltagande i det omfattande och utgiftskrävande sociala reformarbete, som utförts. Vi dela nämligen i stort sett regeringens uppfattning, att detta arbete varit oundgängligen erforderligt och för vårt folk gagneligt, även om vi på vissa punkter önskat en annan lagging av reformerna och i vissa avseenden en annan takt i arbetet därpå.

Nu ansluta vi oss helt till finansministerns mening, att det tarvas en andhämtningsspaus, både med hänsyn till de osäkra ekonomiska framtidsutsikterna och för att vinna en bättre överblick över vad som ytterligare bör göras och hur mycket vi ha råd att göra. Detta synes mig nämligen vara innebörden av finansministerns uttalande om önskvärldheten av att »tillfälle beredes att i ett något större sammanhang ta i betraktande de olika åtgärder, som nått fram till aktualitet, väga dem mot varandra och mot de kostnader, som krävas för deras

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
förverkligande». Att ett sådant övervägande kommer till stånd vill jag livligt förordas. Dess värde blir givetvis större i samma mån finansministerns önskan realiseras om största möjliga anslutning för nya steg på den socialreformatoriska vägen.

Om de ekonomiska framtidsutsikterna skall jag visligen akta mig att uttala några spådomar. Jag kan så mycket hellre göra detta, som jag helt delar den uppfattning, åt vilken finansministern nu givit uttryck, nämligen att händelserna utomlands och särskilt i Förenta staterna därvid bli utslagsgivande. Icke utan glad överraskning har jag också lagt märke till finansministerns uttalande om den nya konjunkturutjämnande budgetpolitiken, då han säger att »*allt* beror på styrkan av de inom näringslivet verksamma, konjunkturstyrande krafterna». Just så! Detta är precis vår mening. Och denna det internationella näringslivets betydelse framträder ständigt och blir allra störst, om dess frihet icke i onödan inskränkes. Staten skall givetvis se till att friheten icke missbrukas, men väsentligen därtill bör staten inskränka sina ingripanden. Jag skall icke nu taga upp till diskussion frågan, huru vi lyckades övervinna den sista krisen. Allra minst skall jag bestrida betydelsen av de krislindrande åtgärder, som vidtogos. Men i fråga om själva *konjunkturförbättringen* har jag alltjämt den övertygelsen, att den väsentligen åstadkoms av vårt sunda näringslivs fria krafter och deras förmåga att utnyttja en förbättrad världskonjunktur. För hela vår framtid, för att erhålla möjlighet att alltmer förbättra folkets levnadsförhållanden och höja dess levnadsstandard, för att kunna uppehålla vår kultur, är det ett livsvillkor att bibehålla ett fritt näringsliv. Men detta kan icke ske, om vi ej med framgång kunna upptaga tävlan med andra länder på världsmarknaden — hela vår ekonomi hänger dock på vår exportindustri — och sådan tävlan är omöjlig, om näringslivet klavbindes genom statens förmynderskap eller försvagas ekonomiskt av för tunga skatter. Ur dessa synpunkter blir också hela vår sociala standard ytterst beroende på om näringslivet kan bära de erforderliga bördorna.

Men icke blott vårt ekonomiska läge är beroende av förhållandena ute i världen, hela vår existens som en fri nation är eller kan bli beroende på huru utvecklingen kommer att gestalta sig ute i de stora stater, som på ett avgörande sätt gestalta mänsklighetens öde. Det är därför självklart, att de utrikespolitiska frågorna för närvarande måste tilldraga sig en särskild uppmärksamhet.

En blick ut över världshändelserna just nu är sannerligen icke ägnad att alstra ljusa förhoppningar om en lugn och fredlig utveckling och om ökat samförstånd mellan folken. Överallt möter oss bilden av pågående krig och oavslutligt ökade rustningar, av svåra motsättningar och en spänning, som *kan* komma att utlösas i ett nytt världskrig, då oersättliga värden skulle tillspillovas och hela Europas framtid hotas. För dem, som i likhet med mig betrakta det demokratiska samhällsskicket såsom den enda säkra grunden för en lyckosam framtid, äro utsikterna över Europa skrämmande. Inom det ena landet efter det andra införes diktatur, oftast med undertryckande av oförytterliga medborgerliga rättigheter. De verkligt fria folken med en klar demokratisk ordning äro nu lätt räknade. Så mycket angelägnare är det då för oss små nationer med en grundmurad demokrati att vara på vår vakt och att intet underlåta för att värna vår frihet. Att försvarsfrågan äntligen kunnat föras utanför de inrikespolitiska stridslinjerna är därför ägnad att hälsas med uppriktig glädje. Jag hoppas livligt, att så måtte bli fallet även för framtiden.

Av ingen meningsriktning torde tillkomsten av Nationernas förbund hava hälsats med större tillfredsställelse än av den borgerliga vänstern. Vi hoppades, att det nu skapats ett verksamt instrument för fredens värn och för mellan-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

folkligt samarbete. Därför voro vi också villiga att taga på oss de utfästelser och förpliktelser, som medlemskapet medförde, påfrestande särskilt därför, att de måste medföra en ändring i den neutralitetspolitik, som under generationer varit huvudlinjen för vår utrikespolitik.

Orättvist vore det förvisso att bestrida, att Nationernas förbund haft betydelse för den fredliga utvecklingen i världen. Oriktigt vore det också att bortse från de insatser, förbundet gjort på andra områden än de rent politiska. Men det kan å andra sidan icke bestridas, att förbundets misslyckanden under senare år varit så många och så olycksdiga, att allt flera börjat förlora tron på förbundets möjligheter att bli vad man väntat av det. De finnas också, som mena att Nationernas förbund så långt ifrån att medföra någon ökad trygghet för de små staterna tvärtom binder dem vid ett system med enbart ökade risker. Enligt denna uppfattning borde Sverige snarast utträda ur förbundet.

En sådan uppfattning kan jag icke dela. Med alla sina brister är dock Nationernas förbund det *enda* instrument, vi ha för mellanfolkligt samarbete. I stället för att lämna förbundet bör vår strävan gå ut på att reformera det samma, eventuellt på att bidraga till skapande av ett nytt Nationernas förbund, frigjort från Versaillesfredens belastning och så organiserat, att det verksamt kunde tjäna fredens och folkförbrödringens sak. Det skulle vara av stort intresse, om det från utrikesledningens sida vore möjligt att under denna debatt eller denna riksdag lämna några meddelanden om vad vi och andra småstater kunna göra för åstadkommande av ett bättre mellanfolkligt samarbete.

Oundgängligen nödvändigt är det enligt min mening att större klarhet vinnas rörande de små nationernas förpliktelser inom Nationernas förbund och om de konsekvenser, som kunna inträda för dessa vid en krigisk stormaktskonflikt i Europa. Helt säkert är den svenska opinionen praktiskt taget enhällig i kravet på en svensk utrikespolitik, som i ett sådant läge låter oss behålla neutraliteten. En enstaka röst, som pläderat för en allians åt öster, skulle knappast ha tagits på allvar, om han icke uttryckt sig så, att man kunnat få den uppfattningen, att hans mening står i samklang med den svenska utrikesledningens. Jag är förvissad om att hans excellens herr utrikesministern skall uttryckligen dementera denna uttolkning.

Den nuvarande justitieministern yttrade vid remissdebatten för två år sedan några tänkvärda ord om vår neutralitetspolitik, som jag med instämmande vill bringa i erinran. Han framhöll, att Sveriges utrikespolitik nu har kommit utanför den gamla neutralitetens skärgård och att den nu seglar på större vatten, som ställa större krav på fartygets sjövärdighet. Han uttryckte också den önskan, att kursen icke måtte sättas längre bort från den gamla neutralitetens välkända landmärken, än som är oundgängligen nödvändigt. I anslutning till detta uttalande vill jag uttala en bestämd förhoppning, att det under den nu började riksdagen skall blive vår utrikesledning möjligt att klargöra vårt lands ställning särskilt till neutralitetsspörsmålet.

En ställning för sig i Europa intaga i många avseenden de nordiska länderna. Det är ägnat att väcka uppriktig glädje, att samarbetet dem emellan år för år fördjupats och stärkts. Vi hoppas alla, att detta samförstånd skall alltmera befästas och att särskilt det ekonomiska samarbetet skall utvecklas till att omfatta även andra än de nordiska länderna. De konstlade skrankor för handelsutbytet länderna emellan, som allt för länge fått ställa sig hindrande i vägen för den fria samfärdseln, borde väl snart kunna borttagas. Självklart kunna vi på egen hand ej åstadkomma något i denna riktning, men vi böra ej försumma något tillfälle att stödja dem, som sträva efter ökat ekonomiskt samarbete länderna emellan.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr talman! Mina reflexioner vid denna riksdags början torde närmast giva vid handen, att jag anser vårt land i en särskild orolig tid alltjämt vara en benådat lugn vrå. Vi ha alla anledning att tacksamt glädjas däröver. Men vi få inte låta oss insövas i en sådan säkerhetskänsla, att vi försumma våra plikter till vaksamhet och att hålla vårt krut torrt.

Våra inre förhållanden tyda på en avspänning i motsättningarna, som också är en anledning till stor tillfredsställelse. Den meningsriktning, som jag tillhör, önskar uppriktigt medverka till ökat samförstånd inom landet, men den känner också sin plikt att värna friheten och demokratin, varifrån angreppen än komma. Därför äro vi beredda att vara på vår vakt icke allenast mot stats-socialistiska strävanden utan även mot mäktiga organisationers missbruk av sitt herravälde. För oss är det ock ett huvudintresse att samhällsutvecklingen ledes i en riktning, som präglas av humanitet och kultur.

Herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Det är kanske lika gott att jag redan vid detta laget gör några anmärkningar till vad som hittills har yttrats i fråga om statsverkspropositionen. Det är väl så, att de väsentliga synpunkterna redan ha kommit fram.

Jag är herr Domö tacksam för hans vackra inledningsord, men jag får säga, att varken regeringen eller jag själv kan göra anspråk på att vara orsak till den tillfredsställelse, som herr Domö ger uttryck åt, när han talar om den nya uppläggning av budgeten, som han åtminstone till hälften skulle vilja hoppas innebär ett avsteg från tidigare ståndpunkter. Jag tror att det i stället förhåller sig så, att herr Domö fullt uppriktigt har tagit intryck av den propaganda, som hans eget parti ganska nyligen har fört gentemot åtminstone den ena kontrahenten i den nuvarande regeringen, där man har utmålat oss såsom äventyrliga fantaster, som skulle ruinera landet, åtminstone om vi finge majoritet i andra kammaren. Och när herr Domö nu upptäcker, att denna propaganda var oriktig och att han själv har låtit förleda sig, så blir han glatt överraskad och tror, att det är regeringen, som har skulden. Jag får säga: det är inte på det viset. Vi äro desamma nu som vi voro för ett par år sedan. Och om herr Domö liksom herr Sam Larsson tror sig kunna upptäcka någon olikhet i uppläggnings av den budget, som nu är framlagd, i jämförelse med tidigare, så är det, såsom herr Domö förresten i ett annat sammanhang anförde, mera beroende på omständigheterna än på någon sinnesändring.

Det förefaller sålunda, som om jag skulle understryka det yttrande av herr Domö om budgetens »sparsamhet», ifall vi få kalla det så, att den helt enkelt är en dygd, som man gjort av nödvändigheten. Kanske jag därför redan i detta sammanhang får yttra några ord om den så mycket omtalade »pausen» i reformarbetet. Om man inte är nöjd med samhället, sådant det för närvarande är, om man i vissa hänseenden anser, att stora befolkningsgrupper — inte bara de, som herr Domö särskilt framhöll, nämligen jordbrukarna, utan även andra befolkningsgrupper — befinna sig i ett ekonomiskt läge som inte nödvändigt är av förhållandena betingat, utan som i vissa hänseenden skulle kunna ändras genom statsmakternas ingripande, så är det klart, att då har man en linje för sitt handlande. Man vill genom ingripande från statens sida försöka att förbättra detta läge. Men därav följer inte, att man kan fördela dessa ingripanden på ett, om jag så får säga, matematiskt sätt och mena, att under varje år och varje tidsperiod måste det genomföras ungefär lika mycket på olika områden.

Nu är det ett faktum, att under de sistförflutna tre åren, 1935—1937, har det skett ganska stora ting på den del av det socialreformatoriska området, som innebär utgifter från statens sida och därmed en överflyttning med beskatt-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ningens hjälp av inkomster från bättre ställda till sämre ställda folkgrupper. Det program, som under dessa tre år blivit genomfört, upptog — såsom jag tror herr Sam Larsson erinrade om — saker, som varit länge diskuterade. Under hela 1920-talet har en hel del av dessa saker, särskilt förbättrade folkpensioner, varit övervägda. Om jag går över till ett område, som inte är socialpolitiskt, inte heller näringspolitiskt, men som kammarens ledamöter ändå anse vara av stor betydelse, nämligen försvarspolitiken, har också den saken under många år varit övervägd och utredd. När resultaten av alla dessa utredningar, alla dessa mångåriga överväganden blivit färdiga, så är det helt naturligt, att det blir ett uppehåll. Den utredningskvarn, som vi alla känna till, arbetar inte alldeles jämnt. Människornas förmåga att ständigt komma med nya saker är begränsad. Det sociala och överhuvud taget det politiska livet erbjuder därför en parallell till näringslivet. Även där kan man säga, att det finnes en viss böljegang. Efter en expansionsperiod följer en viss period av vila, åtminstone på det område, som närmast varit föremål för uppmärksamheten. Det behöver inte på något sätt innebära, att grundtendensen hos dem, som driva fram förändringen, har blivit en annan. Jag vill redan i detta sammanhang erinra om det åtminstone för mig högst anmärkningsvärda i att man finner, att det har uppstått en paus i reformarbetet, när det i trontalet bebådats, att den kanske största reform, som ända sedan åttatimmarsdagens genomförande varit på tal, nu skall komma upp till avgörande, nämligen frågan om lagstadgad semester. Även om det lägre av de tal, som ha nämnts rörande kostnaderna för denna semester, 55 miljoner kronor om året, skulle vara riktigt, kan ju denna reform onekligen väl jämföras med den största kostnadsökning, som vi ha haft de sista åren, nämligen för de förbättrade folkpensionerna. Det kan väl aldrig vara herr Domös och inte heller herr Sam Larssons mening, att det är någon principiell skillnad mellan den socialpolitik, som lägger bördor på medborgarna i form av skatter, och den socialpolitik, som lägger bördor på näringslivet, som det heter, d. v. s. samma medborgare, som i sista hand av sina inkomster skola betala alla dess kostnader. Jag får tillägga, att det säkerligen inte finns någon, som är mera nöjd än alla regeringens medlemmar över den välvilja, med vilken detta sista förslag har blivit mottaget, det lugn, med vilket man motser näringslivets förmåga att bära dessa stigande bördor.

Om jag således varken å regeringens eller mina egna vägnar kan godtaga någon artighet på grund av detta uppehåll i vad man kallar reformarbetet, så innebär det inte, att det skulle vara alldeles överflödigt att gå in på själva den stora frågan, om vi — såsom herr Sam Larsson uttryckte det — ha nått fram till bristningsgränsen eller om vi kunna tänka oss en fortsättning. Jag tyckte att jag i herr Sam Larssons uttalande spårade samma tveksamhet, eller låt mig säga tveklugenhet, som man överhuvud har sparat i diskussionerna om vår socialreformatoriska politik, när han å ena sidan förklarar, att han och hans parti inte ett ögonblick ångra vad de varit med om — och hans parti har nog till majoriteten praktiskt taget varit med om alltsammans — men samtidigt anslår en mycket allvarlig ton, när han frågar, om vi inte nu nått fram till bristningsgränsen. Jag får säga, att vore jag i herr Sam Larssons ställning och i det parti han tillhör, skulle jag vara ganska försiktig med att komma fram till bristningsgränsen. Det är nog klokare då att stanna litet tidigare. Jag säger detta, därför att när det i statsverkspropositionen har gjorts en erinran om den stora enighet, som har rått vid genomförandet av kostnadsökningarna under de sista åren, så har det skett fullt medvetet. Det har inte skett för att avlasta någon del av ansvaret från den grupp jag själv tillhör, utan det har skett just för att få fram de reaktioner inför detta konstaterande, som äro av värde, och de reaktionerna ha blivit vad man kunde vänta: å

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ena sidan en förklaring att man varit med om det, å andra sidan en viss känsla av ånger över att man varit tvungen att vara med om så mycket.

Det yttrades nyligen av en frisinad tidning, att det är riktigt, att vi varit med om dessa väldiga kostnadsökningar, men regeringen kan vara övertygad om, att om den hade iakttagit större återhållsamhet och alltså inte gått så hastigt fram, så skulle den haft en majoritet också för den linjen. Ja, jag tror att detta är alldeles riktigt. Men den slutsatsen jag drar därav är, att vi i vårt land för närvarande ha ett sådant läge, att det finnes möjligheter för vad vi kalla en social reformpolitik, därför att känslan för att något eller mycket *bör* göras och *kan* göras är tillräckligt stark för att, om det finnes en pådrivande kraft, det skall bli en majoritet. Men om den pådrivande kraften saknas, skulle säkerligen inte de, som nu anses stå i opposition, taga upp saken för att driva fram den. Jag tror att den nuvarande regeringen därför känner ett visst ansvar för att den pådrivande kraften även i fortsättningen inte skall saknas.

Så kommer man emellertid till den fråga, som alla ställa: Ha vi råd? Det är en så besvärlig fråga, därför att den överför uttryck, som gälla det enskilda hushållet, till folkhushållet, där det inte utan vidare är klart vad frågan innebär. Om nämligen ett enskilt hushåll frågar sig: Ha vi råd? så är det ofta därför, att det enskilda hushållet har möjlighet att, som det heter, leva över sina tillgångar. Det kan låsa fast sig i utgifter t. ex. för en stor hyra eller för avbetalning på en bil o. s. v., vilket gör, att när det kommer till nödvändigheten att täcka alldeles ofrånkomliga behov, så finnas inte de nödvändiga medlen i hushållets inkomster, och då måste man antingen leva på andra, man får låna, eller möjligen, om man har besparingar, leva upp dem. Det är väl ingen, förmodar jag, som tror, att det svenska folkhushållet befinner sig i det läget, eller, när man frågar om vi ha råd, antyder, att vi binda oss för utgifter, som skulle föranleda det svenska folkhushållet att behöva leva på lån från andra folkhushåll. Jag skulle inte heller tro, att det är många, som mena, att vi binda oss för utgifter, som tvinga oss att leva upp besparingar på sådant sätt, att det inte kan finnas nödvändiga sparmedel för exempelvis vidmakthållandet och utvecklingen av vårt näringsliv. Om det är någon, som har den uppfattningen, kan den ju möjligen framföras, och då kan det bli tillfälle att resonera om saken.

Att vi för ögonblicket inte ha någon brist på sparmedel i landet, tror jag allmänt erkännes. Jag fick för endast några veckor sedan ett exempel på, hurudan uppfattningen är. Jag anför det inte annat än som ett exempel på hur man på många håll resonerar. När ett ämbetsverk yttrade sig om huruvida staten borde fondera pensionsavgifterna för att därigenom klara pensioneringen i framtiden, så framfördes även det argumentet, att det inte vore så önskvärt, att staten fonderade dessa medel, därför att det skulle innebära en ytterligare konkurrens ute i den marknad, där ändå de privata spararna i form av försäkringsbolag och andra ha så svårt att få sina medel placerade. Nå, det där är bara ett litet uttryck för den allmänna uppfattningen, som för ögonblicket råder i vårt land, om den goda tillgången på kapital. Jag kan sålunda gå utifrån, att när man talar om, huruvida vi ha råd, så är det inte av oro för att vi nu skulle leva upp nödvändigt sparkapital.

Vad innebär då frågan? Ja, jag förmodar, att det är samma fråga som det enskilda hushållet ställer till sig själv, när det står i begrepp att fördela sina utgifter mellan olika ändamål, när det gäller frågan, huruvida man skall köpa en ny kostym eller skaffa en radioapparat på avbetalning och huruvida pengarna på det viset äro lika bra använda, som om man använde dem till något annat. I samma läge befinner sig staten, som ju egentligen bara är en del av det stora folkhushållet. Samma fråga måste statsmakterna ställa till sig själva,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

och den kan ställas i två olika former. Den kan ställas i den formen, huruvida de redan utgående skatterna — jag använder ordet skatter som sammanfattning för de inkomster, som staten har — användas på det mest ekonomiska sättet mellan de olika statsändamål, på vilka de skola fördelas. Man kan fråga sig, huruvida den förbättring av folkpensionerna, som blivit genomförd, tog för mycket av de tillgängliga medlen i anspråk, så att det inte blev tillräckligt mycket över för en eventuell förstärkning av militärutgifterna, eller tvärtom. På den punkten kan jag inte uttala någon bestämd mening. Jag tror att det är den andra formen av frågan, som för de flesta i detta läge är ännu betydelsefullare, nämligen frågan om den del av medborgarnas inkomster, som nu användes av staten, står i rimligt förhållande till den del av inkomsterna, som de enskilda medborgarna få använda själva. Ty det är klart, att där föreligger samma avvägning. Statens utgifter äro en del av medborgarnas egna utgifter, och den frågan uppkommer ständigt och jämt, om de ändamål, för vilka de enskilda använda sina pengar, äro viktigare än de ändamål, som statsmakterna eventuellt skulle vilja använda dem för. Vi äro framme vid frågan, huruvida det är rimligt, att staten säger till medborgarna: Ni få minska på en del av de utgifter, som ni göra på egen hand, därför att vi tycka, att här finnas utgifter, som äro mera viktiga. Ni få t. ex. minska på inköpen av bilar, av radioapparater, av motorbåtar eller vad helst ni vilja, för att staten skall kunna köpa mera krigsfartyg eller för att staten skall kunna ge skolbarnen bättre föda. Det är den avvägningen, som vi i detta ögonblick äro framme vid. Detta är, skulle jag vilja säga, inte en ekonomisk fråga i trängre betydelse. Det är en psykologisk fråga och en moralisk fråga. Det är därför en i vidsträckt mening politisk fråga, huruvida det svenska folkhushållet har råd till ytterligare utgifter, vare sig på det sociala eller det som man kallar det kulturella eller det militära området. Det måste bli resultatet av ett övervägande. Alla medborgare få till sig själva ställa frågan, om alla de ting, som de själva använda pengar till, äro så viktiga, att de inte kunna avstå ytterligare kronor eller hundrakronor eller tusenkronor till gemensamma statliga ändamål.

Jag säger, att det är en psykologisk fråga, och just därför att det — liksom alla skattefrågor — är en psykologisk fråga, så finnes det en realitet, som man inte kan komma förbi, och det är den allmänna uppfattningen ute bland medborgarna om vilken höjd som är rimlig för beskattningen. Men det är inte en fix gräns, som en gång för alla kan fastslås. Jag skulle tro, att för inte så många år sedan skulle många sagt, att den nuvarande höjden på vår beskattning är omöjlig. Man skulle talat om vilka skadliga verkningar det skulle ha för näringslivet. Just nu tror jag, trots klagomålen, att man finner sig i denna höjd på beskattningen — även herr Domö, fastän han var inne på önskemålet att man vid denna riksdag skulle sänka skatten. Jag tror, att om herr Domö närmare överväger saken, kanske han inte vidhåller önskemålet att sänka skatten vid denna riksdag, även om det vore möjligt, när han samtidigt uttalar önskemål om ökade utgifter kanske redan vid denna riksdag och i alla händelser är fullständigt på det klara med, att den nuvarande skattenivån i fortsättningen inte kan sänkas utan endast höjas. Det vore inte mycket mening i att då för ett år plocka undan 20 miljoner och lägga dem hos de enskilda skattebetalarna i stället för i budgetutjämningsfonden.

Alltså, jag säger att det är en psykologisk fråga, och efter en så pass stark höjning av beskattningen, som har ägt run under de sista åren, är det ur den synpunkten heller inte onaturligt, att man säger: Låt medborgarna se efter, hur de finna sig i den skattenivå, som de nu ha, för att sedan ställa till sig själva samvetsfrågan, om det finnes ting, som staten kan utföra och som de

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

anse så nyttiga och nödvändiga, att de äro villiga att därför avstå en ytterligare del av sina inkomster. Att detta är en besvärlig sak vet jag mycket väl. Vi tala om ett folkhushåll, men var och en vet, att detta är ett vackert ord för en verklighet, som inte är alldeles likadan. Vi göra jämförelser med ett hushåll, där alla medlemmarna känna sig fullt solidariska, där föräldrarna inte tycka, att det är någon uppoffring — jag hoppas åtminstone, att det i de flesta fall är så — om barnen få litet mer, och där barnen inte tycka att det är någon uppoffring, om de låta sina gamla pensionerade föräldrar få litet mer. I den ideella betydelsen ha vi inget folkhushåll. Det är, som en framstående nationalekonom i denna kammare en gång yttrat i en skrift, den kommunistiska fiktion, som vi göra av samhället, när vi skola söka klara ut, vad som är nyttigt för oss alla. I realiteten ligger det så till, att många av de utgifter, som staten har, bara komma vissa grupper till godo, under det att alla eller t. o. m. andra få betala. Och det är tydligt, att där ha vi en intressekonflikt, som i det enskilda fallet kan vara mycket svår att lösa. Men jag finner, min optimistiska natur likmätigt, vissa anledningar att inte se alltför mörkt på skattebetalarnas och även oppositionspartiernas inställning till detta problem, och det grundar jag på en ganska färsk erfarenhet.

När man nu talar om att det nuvarande skattetrycket är så högt, att vi äro framme vid bristningsgränsen, när man talar om att ingen för en del år sedan skulle kunnat tänka sig, att vi skulle få så stora utgifter, att de helt och hållet fylla ut nuvarande inkomstram, så har man glömt det mycket betydelsefulla förhållandet, att det icke är tre år sedan vi vid riksdagen 1935 genomförde första etappen i folkpensioneringsreformen, då alla riksdagens partier, utan något som helst undantag, förklarade sig beredda att för genomförandet av denna reform och för bekostandet av densamma kräva av svenska folket höjda skatter, om det skulle visa sig nödvändigt. Om herrarna äro intresserade av det, kan jag läsa upp ur utskottsutlåtandet, där alla grupper, som stodo i majoritet, hänvisa till bestämda, låt vara konsumtionsskatter, men jag förmodar, att ingen ifrågasätter, att inte konsumtionsskatter belasta svenska folket. De, som voro reserveranter, reserverade sig inte mot en höjd beskattning, de reserverade sig bara i fråga om formen för denna skatt.

Ja, var det så, att man 1935, då den goda konjunkturen ännu inte hade kommit så långt på väg, då ingen kunde se framtiden i så ljusa färger, som den under de följande åren visade sig erbjuda, var fullt beredd att gå ut till svenska folket och säga: Denna folkpensioneringsreform är så viktig, att vi äro villiga att för den sakens skull själva påtaga oss och pålägga er höjda skatter — då vittnar väl detta om att man inte skall ta alla förklaringar om bristningsgränsen alltför mycket på allvar.

När detta är sagt om själva den nu framlagda budgeten, så skulle jag vilja erinra om, att den andra delen av våra överläggningar om budgetläget gäller frågan om förberedelser för en eventuell nedgång i konjunkturen. Eftersom det inte har sagts någonting särskilt om den saneringsplan, som är framlagd i syfte att skapa reserver — konsolidering, som det heter — skall jag inte gå in på den saken. Det är ju alldeles uppenbart, att den konsolidering, som föreslås i den nu framlagda budgeten, om man bortser från de nya 20 miljonerna, är helt och hållet ett resultat av de föregående årens stora överskott. När man i år liksom föregående år säger: Varför skall man ta ut mera skatter av folket än som är nödvändigt? så kan jag svara, att det beror på, att vi i allmänhet i den svenska riksdagen ha den uppfattningen, att vissa skulder bör staten betala för att inte dess oräntabla skuldsumma skall växa för mycket. Om någon då ifrågasätter, varför man skall betala skulder och skriva av oräntabla investeringar, så kan man visst resonera om den saken. Jag är visst inte säker på att det skulle

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hända någon riksolycka varken det närmaste året eller det tredje, fjärde eller femte året, om vi finansierade en viss del av statens utgifter genom lån i stället för med skatter. Men i längden måste det vara en farlig metod, om inte för annat så därför att räntorna på oräntabla statsskulder komma att växa så mycket, att utrymmet bleve trångt för andra utgifter. Men jag behöver kanske inte gå närmare in på detta resonemang, utan jag förutsätter att vi som praktisk regel för vårt handlande ställa upp att oräntabla investeringar så snabbt som möjligt skola avskrivas. Om vi inte föregående år hade hållit skattenivån uppe så högt som vi gjorde, skulle dessa avskrivningar inte ha kunnat äga rum.

Vad som härvidlag har betydelse är återigen en psykologisk realitet, som det är mycket svårt att närmare fixera, och det är vad man kallar allmänhetens förtroende. Det har ju visat sig i vissa länder, att en underbalanserad budget har föranlett oro på många sätt, som äro betydelsefulla i det ekonomiska livet. Jag behöver inte erinra om läget för ögonblicket i Förenta staterna och det läge som rått i Frankrike. Jag skall villigt erkänna, att förhållandena i vårt eget land — för att använda herr Sam Larssons uttryck, när det gällde socialism och liberalism — äro diametralt motsatta. Det har i de svenska kapitalägande kretsarna inte visat sig någon oro för de svenska finanserna, trots vissa försök att skapa en sådan oro. 1933 visade kapitalägarna sitt förtroende för svenska staten genom att begära att få teckna statslån, och det göra de fortfarande. Jag kan alltså även här instämma med herr Sam Larsson, att vi äro i en lycklig belägenhet, ty vi ha inte bara en mycket betänksam och försiktig arbetarklass, representerad av socialdemokratien, utan också en mycket lugn och förtröstansfull kapitalägarklass, vilka båda under samverkan böra kunna åstadkomma bättre resultat, än om de nödvändigtvis skulle ligga i luven på varandra.

Därmed är jag framme vid vad denna konsolidering betyder för ögonblicket. Dess väsentliga betydelse är väl, att om vi skulle råka in i en ny svår kris, vi med större förtroende kunna gå ut på lånemarknaden och skaffa medel för utgifter, som inte kunna täckas av löpande inkomster, när vi samtidigt kunna peka på, att statens finansiella ställning och förmögenhetsställning är i hög grad konsoliderad. Sedan kommer frågan, om en sådan politik för att söka möta en kris överhuvud taget kan ha någon betydelse. Även den saken går visserligen något utöver vad de båda föregående talarna varit inne på, men det fanns i deras anföranden vissa uttryck, som tydde på, att de icke kunde prestera någon särskilt stor entusiasm för en krispolitik av samma slag som fördes under förra krisens senare år. Herr Domö var mycket bestämd på den punkten, nämligen att statens möjligheter äro i hög grad begränsade, t. o. m. då det gäller att hjälpa jordbruket, fastän han i fortsättningen av sitt anförande närmast hävdade, att vi kunde göra åtskilligt mera än vad vi gjort, och herr Sam Larsson var intresserad av att understryka några ord ur finansplanen, tror jag det var, eller i varje fall något som gav uttryck åt den tankegång, som där är genomgående, nämligen att vårt näringsliv i hög grad är beroende av vad som sker ute i världen. Jag får på den punkten säga detsamma som när det gällde herr Domös glada överraskning över vår försiktighet, att om någon är överraskad över att regeringen anser att exportindustrien har betydelse, så beror det inte på regeringen, om detta är en ny upptäckt. Ingen kan tveka om, att exportens betydelse för det svenska näringslivet är betydligt mycket större än vad förhållandet är i vissa andra länder. Men därifrån synes det mig vara ett mycket stort steg till de slutsatser man tycks vilja dra, nämligen att eftersom vi inte ha någon makt över exporten, det inte finns så förfärligt mycket att göra, om det skulle komma ett bakslag. Jag tror att detta är en förhastad slutsats; vi veta ännu alldeles för litet om den saken.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Den som erinrar sig de senaste årens diskussioner om krispolitiken, vet att den väsentliga kritiken riktat sig mot att åtgärderna ha kommit för sent. Man har sagt att åtgärderna inte kommit förrän omsvängningen redan börjat, och att alltså det hela väl gått lika bra ändå. Jag skall inte diskutera den saken, jag skall bara fråga: Vilken slutsats bör man dra av detta påpekande? Om man menar att det finns så mycket skäl för en dylik aktiv krispolitik, att man inte kan förneka dess gynnsamma verkningar, så bör den naturliga slutsatsen vara, att vi nästa gång skola försöka att snabbare gripa in. Såvitt jag kan förstå, har också regeringens förebådande av åtgärder, som skulle göra det möjligt att snabbare ingripa, mötts av ganska allmänt gillande. Om jag får lov att göra ytterligare ett konstaterande av ett ur regeringens synpunkt glädjande faktum, så är det att läget trots allt har förändrat sig i en riktning som överensstämmer med vår ståndpunkt. 1932 och 1933, ja, redan 1931, stridde man om, huruvida staten borde ingripa med en så kallad expansiv krispolitik, genom att sätta i gång stora offentliga arbeten, genom att uppehålla köpkraften och göra detta med hjälp av upplånade medel. Vid den tiden kallades detta för en äventyrlig och skadlig finanspolitik, men nu har situationen så förändrat sig, att man endast diskuterar vilken nytta en sådan krispolitik kan göra. Man säger bara att man inte skall överdriva dess verkningar, ty i grund och botten är det läget ute i världen som blir avgörande. Ja, har man kommit så långt, förefaller det mig, som om man hade en utgångspunkt för ett gemensamt handlande. Man kan ha olika uppfattningar om, hur mycket ett dylikt statligt ingripande kan betyda. Men om alla äro överens om, att det har en viss betydelse, kunna vi ju låta erfarenheten tala sitt språk och göra så mycket vi kunna, ty vi kunna ju — därom äro väl alla övertygade — inte göra för mycket.

Jag skall tillåta mig en sista reflexion, som inte skulle ha kommit, om inte herr Sam Larsson på ett, som jag tyckte, något föräldrat sätt, hade kastat fram sin tes om den oförenliga motsatsen mellan de borgerliga grundvalarna och det socialistiska samhället. Jag kan inte hjälpa att det förefaller mig vara att föra diskussionen alltför många år tillbaka i tiden, och jag tycker vi skulle kunna använda våra krafter på något bättre. Jag kan mycket väl förstå, att då man inte i praktiken vill göra några invändningar mot den regeringspolitik som förs, man känner ett behov att säga att man i grund och botten är en bestämd motståndare till den socialdemokratiska politiken såsom sådan. Men då vi nu alla äro i färd med att dagligen och stundligen göra ingripanden i näringslivet, äro enligt min uppfattning dessa försök att draga upp fasta gränslinjer mellan abstrakta teoretiska motsättningar endast att kasta bort en tid som skulle kunna användas bättre. Och vad jag ytterligare finner egendomligt är att just de, som förklara sig vara försvarare av det nuvarande ekonomiska systemet i oförändrat skick, att just de på varje punkt äro så ivriga att framhålla, hur litet man kan göra inom gränserna för detta system. De gå ut bland folket för att vinna anslutning för en politik, som skall vara motsatt den s. k. socialistiska, och samtidigt söka de göra klart att man inte på något område kan komma mycket längre. På socialpolitikens område säges man vara framme vid bristningsgränsen, där kan man inte räkna med att få mycket mera. Och krispolitiken, som också är ett statsingripande, är inte mycket att hoppas på. Det verkar i grund och botten som ville man övertyga människorna om, att här måste man se sig om efter utvägar, som ligga utanför ramen av denna ekonomiska ordning, som de själva vilja försvara. Är inte då den samverkans väg, som vi socialdemokrater beträtt, mera resonlig? Vi ha visat att vi kunna samverka med bondeförbundet i regeringen. Där är man överens om att skjuta undan de abstrakta resonemangen och ta varje sak för sig utan att bry sig om, huruvida den kallas för socialism, liberalism, konservatism eller bondeförbundspolitik. Vi göra ett stats-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ingripande, om det visar sig nyttigt, och låta bli, om vi tro att det inte blir nyttigt. Är det inte rimligare och bättre att på det sättet skapa grundvalarna för ett gemensamt handlande med bortseende från rubrikerna? Skulle det inte vara skäl i att ge regeringen icke sådana som jag menar missriktade erkännanden, utan ett erkännande att den gjort ett allvarligt försök att skjuta undan de abstrakta, ofruktbara motsättningarna för att i stället genom praktiska åtgärder — hur man än vill kalla dem — försöka förbättra folkets ställning?

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Herr Wistrand: Herr talman! I ett tal hållet på Auditorium den 17 november förra året framhöll hans excellens statsministern den dominerande ställning, som socialpolitiken fått i olika länder. Han citerade i detta sammanhang ett uttalande av den internationella arbetsbyråns direktör Harold Butler i hans rapport till 1937 års arbetskonferens. Däri framhöll Mr. Butler, att de senaste femton årens händelser medfört en radikal förändring av socialpolitikens syftemål och metoder. I fortsättningen hette det: »Socialpolitiken är icke längre underordnad ekonomin utan intager i statsmännens ögon den ledande ställningen.»

Otvivelaktigt har Mr. Butler alldeles riktigt givit uttryck åt en av de ledande idéerna i nutiden, och statsministerns återopande av denne internationelle hemulsman kan i viss mån betraktas som en onödig åtgärd, som ett insläande av öppna dörrar. Icke förty ger detta uttalande, om det läses, icke som ett konstaterande av faktum utan som jag väl får antaga att även statsministern velat att det skall uppfattas, såsom ett programuttalande, ganska mycket att tänka på. Kan nämligen i själva verket ekonomin underordnas de sociala synpunkterna utan att även de sociala förhållandena beröras av ekonomins överförande till att bli endast en andrahandsangelägenhet?

I intet land kan denna frågeställning undgå att upptagas till allvarlig prövning, och resultatet av en sådan prövning kan knappast bli mer än ett. I själva verket känner jag det som ett mycket starkt utslag av historiens ironi, att just den arbetskonferens, för vilken Mr. Butler framlade sin rapport, fick uppleva det naturnödvändiga sammanbrottet av den franska folkfrontens socialpolitik, som just i allra högsta grad kännetecknades av den tendens att låta ekonomin underordnas socialpolitiken, som ju i viss mån här har framförts såsom förebildlig. En större benägenhet att väga socialpolitik och ekonomi mot varandra efter bådass betydelse för folkhushållet skulle helt säkert ha medfört helt andra och bestående resultat, lyckosamma också för de folkklasser, till vilkas bästa den socialpolitik man i Frankrike bedrev syftade.

Det är dock så här i livet att man icke driver ut ekonomin med tjuga. Den kommer igen, och den fordrar åter det primat, som politikerna icke velat tillerkänna den; hos oss har den kommit tillbaka redan i år.

Det franska experimentet hälsades med stormande förhoppningar och övermodiga manifestationer i Genève år 1936 under ledning av den franska landsorganisationens ordförande och folkfrontens dåvarande drivande kraft Johaux, och med bl. a. en nuvarande medlem av den svenska regeringen som medagerande, men fick år 1937 under förlägen och generad tystnad från samma krets uppleva sitt fall. Det torde visserligen icke finnas motstycken i snabb demonstration av vart socialpolitik på den ekonomiska verklighetens bekostnad kan leda, men samma tendenser förekomma på andra håll och bära inom sig en latent inriktning till samma resultat.

Naturligtvis — det skyndar jag att säga — vore det en mycket stor orätt-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

visa att utan bestämda förbehåll göra en jämförelse mellan den Blumska regimen i Frankrike och vår svenska regeringspolitik. Men frågan är om det är annan skillnad än en gradskillnad, låt vara en mycket betydande gradskillnad, och om icke inriktningen ändå är densamma. Hans excellens statsministern och M. Léon Blum anropa, som av citatet från Mr. Butler framgår, samma gudar.

Se vi till den internationella situationen, så är allt fortfarande världshandeln i hög grad inskränkt, och den monetära situationen torde ej kunna taga emot många stötar utan att visa sig mycket oviss. Det kan knappast förnekas, att dessa omständigheter äga nära samband med en socialpolitik, som släppt sambandet med den ekonomiska utvecklingen. Det skulle till exempel för en socialekonom vara en mycket stor och väsentlig uppgift att undersöka i vad mån de numera så vanliga men för välståndet så ödesdigra autarkisträvandena i olika länder föranletts av sociala önskemål. I Frankrike är i varje fall en dylik strävan fullt skönjbar.

Den svenska socialpolitiken har ju, som på olika håll framhållits, i vissa avseenden följt linjer, som vunnit anslutning från alla partier. På andra punkter återigen har den mött bestämt motstånd från oppositionen, men klart är — vilket icke heller har förnekats av herr statsrådet och chefen för finansdepartementet — att den utformning den fått präglats av och måste mycket starkt präglas av uppfattningen inom det parti, under vars egid den inäugerats. Emellertid är det mycket egendomligt att iakttaga den förskjutning i den offentliga argumenteringen, som på senare tiden förekommit från regeringsmedlemmarnas sida. Tidigare spelades det nästan uteslutande på det instrumentet, att socialdemokraterna hade hedern och äran av att ha tagit initiativ till hela denna stora socialpolitik och de förbättringar som därigenom ha genomförts. Nu däremot synes man tydligen vara mera angelägen att betona den medverkan som denna politik rönt från andra partier, och det medansvar som således övriga partier ha. Det är alldeles tydligt, att man numera på regeringshåll ser på denna sak på annat sätt än man tidigare gjort.

På den sista tiden har emellertid ett drag allt klarare kommit till uttryck i de socialpolitiska strävandena, som, om det skall prägla framtidens utveckling, mycket hastigt kommer att sätta ett bestämt slut för det socialpolitiska arbetet. Jag syftar på tendensen att låta de fördelar samhället bereder komma de tillgodonjutande till del utan avseende å om behov föreligger eller icke. Ytterst bottnar väl detta i något dunkelt sinneskomplex, att mottagandet av understöd av det allmänna i sig innebär något förnedrande, vilket har behov av att adlas genom att samma understöd lämnas även åt icke behövande. I själva verket är det väl dock just i den omständigheten, att dessa andra, de icke behövande, taga emot understöd, som man skulle kunna återfinna ett förnedringsmoment. Att taga emot understöd kan däremot aldrig vara förnedrande, om understödsbehovet är föranlett av omständigheter, varöver den understödde icke kunnat råda. Där har samhället plikter och den enskilde en rätt att fordra dess melankomst. Men det kan icke vara ett samhällsintresse att undanskymma att understöd är understöd. Intet samhälle är grundat — däri vill jag varmt instämma i vad herr Sam Larsson nyss framhöll — som icke måste uppehålla de primära grunderna för all social verksamhet, nämligen den enskildes egen försörjningsvilja.

Men om varningarna att uppluckra denna kanske i dagens situation förklunga ohörda, då begäret att rösta sig till förmåner och en fåvitsk tro på politikens förmåga att öka välståndet äro så dominerande, borde de ekonomiska faktorerna tala. En socialpolitik, som syftar att lämna förmåner åt allt vidare kretsar, når mycket hastigare sin egen gräns än en som klokt inskränker

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sig till att avse endast dem som verkligen behöva samhällets omsorger. Det blir eljest just på dessa behövas bekostnad, som utvidgningen av det socialpolitiska klientelet köpes. Kan detta verkligen vara en socialpolitisk vinning?

Redan i den budget, som nu föreligger för oss, har man nödgats taga ekonomiska hänsyn, som man ännu föregående år trodde sig strafflöst kunna åsidosätta. Av de långa ståtliga önskelistorna, som tilljublade regeringsmedlemmar på folkmötena i våras och somras framlade, synas vid årets riksdag endast semesterfrågan och kanske icke ens den komma för riksdagen. Av statsrådets anförande i dag framgår att det anses som en helt naturlig sak, att det socialpolitiska arbetet skall ta en paus. Är det symtomatiskt att nu just den fråga upptages, som icke direkt påverkar statsbudgeten och regeringens omedelbara ansvar för denna? Utan påverkan på landets ekonomi är emellertid icke heller denna fråga, och även detta sociala krav, som framför många andra måste mötas med sympati och förståelse, har sina återverkningar på bärkraften hos det näringsliv, på vars prestationsförmåga dock all skattekraft i vårt land ytterst vilar.

Statsbudgetens utgiftsstegring har varit oerhörd under den socialdemokratiska regimen i vårt land. Statens verkliga utgifter ha stigit från 746 miljoner kronor under budgetåret 1931/1932 till 1,181 miljoner i den föreslagna riksstaten för nästa budgetår, det vill säga med närmare 60 %. Gör man vissa i statsverkspropositionen angivna justeringar, blir den procentuella stegringen ändock densamma. Enbart fjolårets riksdag ökade de verkliga statsutgifterna med 125 miljoner, årets budget innebär en ökning med 89 miljoner.

Utgiftsökningarna stanna för framtiden icke härmed. Redan beslutade anordningar, särskilt av social natur, komma att medföra automatiska utgiftstegringar av mycket betydande storleksordning. Om försvarsutgifterna, vilka av alla tecken att döma under de närmaste åren icke komma att kunna minskas utan antagligen i stället bliva i behov av höjning, frånräknas, belöper sig höjningen till 19 miljoner nästa budgetår och 34 miljoner året därpå.

Det är alltså på ett mycket högt plan som budgeten fixerats, och att nya krav i allmänhet icke blivit tillgodosedda i år är vid sådant förhållande ingalunda förundransvärt. Man får emellertid icke släppa ur sikte, att statsverket innevarande år kan disponera över inkomster, som antagligen för en avsevärd tid framåt icke återkomma. I en tid av extrem högkonjunktur med rikt flödande skattekällor har man emellertid nu i full utsträckning tagit i anspråk skatter, som en gång tillkommo för att möta den svåraste kris vårt land kanske haft att utkämpa. Såvitt det kan räknas fram av en lekman ingå dessa i budgeten till ett belopp, som torde kunna beräknas till 260 miljoner. Ändock lämnar budgeten ett synnerligen blygsamt överskott.

Finansministern ställer i utsikt att skattehöjningar icke skola vidtagas i nedgångsperioder, vilket han anser kunna möjliggöras genom att de perioder, för vilka budgeten balanseras, göras längre än budgetåret. Principen kan teoretiskt försvaras, men innebär i praktiken mycket stora faror, särskilt om nedgångsperioderna skulle bliva längre än man tänkt sig. Man får också räkna med en latent benägenhet att sträcka ut terminerna för den obehagliga slututjämnningen. Men förutsättningen för att detta skall ske är väl dock, att man som normalår för en nått och jämnt balanserad budget, sådan som vi hava i år, verkligen väljer ett normalår. Det är mycket litet antagligt, att kommande budgetår blir ett sådant: allt tyder ju på, att statsinkomsterna då äro alldeles osedvanligt höga. Vilken ekonomisk utveckling drömmer man i själva verket om för att kommande års minskade inkomster skola kunna balanseras av ett inkomstflöde, som i motsvarande grad överstiger det, som inflyter under det kommande budgetåret? Då finansministern säger, att han inte anser sig

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kunna reflektera på en depressivt verkande nedskärning av statens utgifter, så synes den budget, som nu förelägges oss, lätt — ja, antagligen — bli inledningen till en period av en successiv försämring av statens ställning, som ånyo kommer att kräva ökade bördor i beskattningen. Då vinka monopolen, ja, då hotar kanske i sista hand också penningförsämringen!

Finansministern anser sig kunna konstatera, »att i den mån budgetmässiga förhållanden, som pläga uttryckas i formeln statens förmögenhetsställning, äro av betydelse för omdömet om vår motståndskraft vid krisartade påfrestningar, vi icke stå sämre rustade nu inför eventualiteten av ett bakslag i konjunkturen än vi gjorde vid 1930-talets början inför den svåraste kris vårt moderna näringsliv haft att genomgå». Ja, detta är alldeles rätt, och det kan icke bestridas, men vilken liten del av sanningen täcker man icke i själva verket med detta konstaterande? Huru starkt minskade äro icke i själva verket statens möjligheter att taga i anspråk ny skattekraft hos medborgarna, när alla tidigare kristidsskatter redan tagits i anspråk för behov, som man har gjort till normala!

Man kan, med allt erkännande av riktigheten av mycket av vad finansministern i budgetpropositionen anfört, icke värja sig för det intrycket, att hans budget, trots allt vad som ställts i utsikt, endast representerar en paus, där han har velat som det heter reculer pour mieux sauter, d. v. s. taga sats för nya språng i beskattningen. Ingenting skulle vara mera glädjande än om just dessa farhågor kunde bli avvisade.

Finansministern har i ett tal i höst medgivit, att man icke får betaga det friskt pulserande näringslivet dess livsnerv, och att man icke ens — som han uttryckte det — beskattningssvågen får mycket starkt beskära utsikterna att förvärva och behålla — jag följer fortfarande hans egna ordalag — såväl stora inkomster som förmögenheter. Men han anser, att endast erfarenheten kan giva svar på frågan, hur långt en inkomstutjämning genom socialpolitik och beskattning kan fortgå, innan samhällets struktur förändras.

Nödgas man draga den slutsatsen härav, att den hittillsvarande utvecklingen — om också kanske för dagen dämpad — skall fortgå, till dess man vunnit erfarenheten, d. v. s. till dess skadan inträffat? Det är i så fall verkligen mycket dystra utsikter — ty skadan är i så fall fullkomligt viss, och det är endast tidpunkten för dess inträffande, som överlämnas åt ovissheten.

Det synes mig just vara det farliga uti de sista årens utveckling, att samhällslivet så mycket har utlämnats till just sådana förutsättningslösa experiment, där först praktiken får visa om skadan inträffar eller ej. Erfarenheten uppdrager man åt framtiden att förskaffa oss, även där man utan större svårighet skulle kunna hämta den av andras exempel eller ur det förflutna.

Det finnes dock andra medel att med mindre risk komma till samma slutsats, som riksens maktägande ständer under frihetstidens sista skede tillägnade sig, då de vid 1765/66 års riksdag i den berättelse, som då utgavs om landets tillstånd, nödgades konstatera som en följd av de föregående årens finanspolitik, att »frikostigheten alltid är illa avmätt, då den bereder sin egen fattigdom».

Herr Nordborg: Herr talman! Enligt årets trontal kommer att för denna riksdag framläggas förslag till en ny sjöarbetstidslag. Genom pressen har man även fått veta, att lagförslaget, som i huvudsak innebär ett förverkligande av 8-timmarsdagen även till sjöss, är avsett att möjliggöra svensk ratifikation av den av arbetskonferensen i Genève 1936 antagna sjöarbetstids- och bemanningskonventionen. Som villkor för svensk ratificering föreslås dock fordran på ratifikation av, förutom övriga nordiska länder, Nederländerna,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Sovjetunionen och Storbritannien. Handelsministern förklarar i statsrådsprotokollet, att han har anledning antaga, att liknande förfarande kommer att tillämpas i övriga nordiska länder.

Statsrådet beräknar den årliga kostnadsökningen för hyror och kosthåll till 1,825,000 kronor.

Detta är innehållet av tidningarnas med fetstil tryckta ingress, som synes vara grundad på officiella uppgifter.

Då ett lagfästade av detta Kungl. Maj:ts förslag ur kostnadssynpunkt måste bli av ingripande betydelse för vår sjöfart, som är en av landets viktigaste näringar, anser jag mig redan nu böra i korthet anföra några synpunkter i frågan.

Kommerskollegium och socialstyrelsen, som i juni 1937 gemensamt yttrat sig över handelsdepartementets lagförslag i anslutning till ifrågavarande konvention, ha ansett det vara nödvändigt att i detta fall, med hänsyn till sjöfartens säregna förhållanden, ägna särskild uppmärksamhet åt dess räntabilitet. Efter att i korthet ha redogjort för resultaten av kollegii sjöfartsekonomiska utredning år 1936 framhöllo ämbetsverken, att den lättnad för åtminstone utrikestrafiken, vilken i och med högkonjunkturen inträtt, icke hade hunnit åstadkomma tillräcklig eller ens någon mera avsevärd sanering av sjöfartens redan år 1933 i betydande utsträckning mycket svaga ställning. De väsentliga kostnader, som den föreslagna reformen skulle innebära, förmodades, efter av ämbetsverken förordade jämkningar, kunna bäras av sjöfarten, så länge de goda fraktmarknadsförhållandena vore rådande. Men i och med en avsevärd försämring av dessa måste svårigheter vållas förr eller senare, ej minst med hänsyn till möjligheterna att tillgodose det erkända behovet av en fortgående modernisering av den svenska handelsflottans tonnage. Ämbetsverken syntes även angeläget, att Sverige, innan ratificering sker, förvisar sig om att åtminstone Danmark, Finland, Norge, Nederländerna, Sovjetunionen och Storbritannien komme att ansluta sig till konventionerna. Att anslutning från Tyskland, som ej är medlem av arbetsbyrån, ej kunde förväntas, ansågs skapa vissa betänkligheter. Den nämnda anslutningen från utländsk sida ansågo dock ämbetsverken vara en huvudförutsättning för svensk ratificering. Men även under denna förutsättning ansågs konkurrensen ej bli utjämnad, mest till följd av de i flera viktiga sjöfartsländer under olika former tillämpade statssubventionssystemen. Ämbetsverkens slutomdöme blev en maning till varsamhet med avseende på genomförandet av författningar i de ifrågavarande ämnena.

Ja, så sade ämbetsverken, om man nu skall åberopa sakkunskap under ämbetsmannansvar. Det ena av dessa ämbetsverk, kommerskollegium, har näringslivets vårdande till sin uppgift, det andra, socialstyrelsen, har de sociala frågorna på sin lott, och den sakkunskap, som företrädes inom dessa institutioner, måste vara oomtvistlig.

Vilken hänsyn har nu Kungl. Maj:t tagit till sina ämbetsverks utlåtanden? Svaret blir: ingen hänsyn alls, ty Kungl. Maj:t löser frågan helt enkelt genom att hoppa över ratificeringen för att i stället utan vidare genomföra lagbestämmelser, som skola träda i kraft redan vid 1939 års början, oavsett om övriga länder på samma sätt eller genom ratifikation ansluta sig till de i konventionerna inrymda bestämmelserna. Detta är innebörden av vad som skall komma.

Vad kan nu vara anledningen till att vi i Sverige skola med förbigående av ratifikationsförfarandet binda oss genom lagstiftning före våra konkurrenter?

Svaret är mycket lätt att finna. Man har mycket väl förstått, att en allmän ratificering av dessa bestämmelser ej är att förvänta. Därför gäller det att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

slå till, innan detta förhållande blir mera allmänt uppenbart. Tyskland, som är och troligen i fortsättningen i ännu högre grad blir en av våra svåraste konkurrenter, kan inte förväntas komma att följa några direktiv från Genève. Italien intar säkerligen samma ståndpunkt. I fråga om Sovjetunionen och Grekland torde man böra sätta ett stort frågetecken. England, som under förmånen av subsidier reglerat frågan efter förhandlingar, deklarerade redan i Genève, att ratificering ej komme att ske. Möjligt är, att en del subsidieländer ansluta sig, men det kan väl ändå icke vara en ledstjärna för oss, som ännu inte kommit därhän, att vi driva vår sjöfart med subsidier.

Belysande för läget är också, att ännu icke något enda land mig veterligt ratificerat ifrågavarande konventioner.

Man kan inte säga, att ämbetsverkens förbehåll voro överdrivna. Handelsministern själv förstår nog, varthän det bär, när han ställer i utsikt stödåtgärder för svensk sjöfart. Ställd inför detta faktum måste man ändå fråga sig, om det kan vara riktigt att genomföra lagbestämmelser av denna art och därigenom belasta en näring så, att statssubsidier väntas bli nödvändiga.

De med förslaget genomförande ofrånkomliga kostnaderna ha av statsrådet uppskattats till 1,825,000 kronor. Summan, som är svårberäknelig, är enligt andra kalkyler alltför lågt upptagen. Härutöver tillkomma en del andra både årliga och engångsomkostnader. I praktiken måste det bli så, att verkstadsräkningarna, som alltid uppgå till dryga belopp, bli ännu större på grund av eftersatta underhållsarbeten å fartygen. Härtill kommer, att mera övertidsarbete blir nödvändigt ombord. Engångskostnaderna för utbyggnad av bostäder, ökat antal livbåtar och däckar m. m., komma även att bli dryga.

1936 års sakkunniga ha icke vågat sig på att framlägga någon kalkyl härvidlag. Sveriges redareförening har gjort ett överslag, vilket givit mycket höga siffror. Att komma fram med exakta belopp är i detta fall omöjligt, men även om man räknar med en bred felmarginal, kommer beloppet att bli mycket högt, helst om man tar hänsyn till de fördyringar, som i synnerhet för verkstadsarbeten inträtt, sedan kalkylen uppgjordes, jag tror det var år 1933.

Gentemot vad jag nu sagt kan, förstås, pekas på det föreslagna övergångsstadganget, vari säges, att tillämpningen av de nya bestämmelserna, som ovillkorligen kräva ökad bemanning, kan eftergivnas, om härav betingat anordnande av nya bostäder m. m. visas icke vara praktiskt möjligt. Det låter nog bra, men det medför i praktiken endast möjlighet för ett i detta fall avsett fartyg att fortfarande kunna få användas. Kan någon, som har kännedom om de nuvarande fackföreningsförhållandena, inbilla sig, att saken är så enkel som man synes ha förmodat? Säkert inte, ty med det system, som sedan länge tillämpats av sjöfolksförbundet, får ingen låta förhyra sig utan att vara försedd med ett kort, utvisande att han är oförhindrad därtill. Alla dispensfartyg få därför vara beredda att betala högre löner i form av tillägg eller overtid. I lagförslaget har detta även förutsetts, varför en bestämmelse inpassats, vari det säges, att visst spelrum för avtalsfrihet lämnats i fråga om överenskomelser, som träffats i form av kollektivavtal, dock under förbehåll av myndighets godkännande.

Statsrådet söker även ge ett tröstens ord genom att förklara sig icke vara främmande för tanken att i samförstånd med de övriga nordiska länderna söka igångsätta en internationell aktion i syfte att avskaffa subventionssystemet. Då detta ursprungligen är mitt förslag, som av de skandinaviska redarorganisationerna framförts till respektive regeringar, ber jag att få tacka för statsrådets vänliga inställning i denna fråga.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det kommer i alla fall att dröja många år, innan detta önskemål kan eventuellt förverkligas, helst som den lämpligaste tidpunkten för en dylik aktion förmodligen måste inväntas. Och huru lång tid tar det att ordna stödåtgärder för sjöfarten, sedan det visat sig, att sådana äro behöfliga? Under de senaste svåra krisåren lämnades vår sjöfart vind för våg, och det tog många år, innan det lyckades att ens få till stånd den nu synbarligen glömda utredningen angående sjöfartens läge och behov. Sedan blev statsingripandet, när det äntligen kom, bedröfligt i åminnelse.

Vi ha även i minne, att under den tid, då förhållandena i synnerhet för vår trampfart voro ytterst svåra, det gjordes försök från vårt handelsdepartements sida att pålassa sjöfarten bestämmelser av i stort sett samma innebörd som de nu föreslagna. Sådant gör, att tilltron till någon förståelse från statens sida, då det gäller sjöfartens problem, tyvärr ej längre är tillfinnandes.

Ehuru redarna anse, att det skulle vara ytterst beklagligt, ifall subsidier skulle visa sig vara nödvändiga för vår sjöfart, hade det väl ändå varit mera konsekvent att framlägga förslag om dylika på samma gång som det förslag lanserades, vilket förväntas nödvändiggöra statsunderstöd. Kungl. Maj:t hade i så fall kunnat begära fullmakt för att vid behov kunna utan dröjsmål vidtaga åtgärder.

Vid andra tillfällen har jag framhållit, att vår sjöfart varit sämst ställd i den internationella konkurrensen. Fortfarande är det så, att avsevärda statssubsidier till driftkostnader, moderniseringar och nybyggnader av fartyg beviljas i praktiskt taget alla sjöfartsländer utom de skandinaviska och baltiska staterna samt Finland. De engelska subsidiebestämmelserna ha varit så avfattade, att understöd ej utbetalats, när en viss fraktnivå uppnåts. Även vid en jämförelse med de länder, där statssubsidier icke lämnas, intar vår sjöfart en ogynnsam ställning. Norge och Danmark disponera över modernare tonnage. Vi komma näst efter Grekland bland de stater, som ha det äldsta tonnaget. I skattehänseende äro de norska redarna bättre ställda genom förmånliga avskrivningsmöjligheter för sitt tonnage jämte viss skattefrihet för medel, reserverade till nyanskaffning. Den förutseende norska skattepolitiken anses även vara den huvudsakliga anledningen till det norska tonnagets anmärkningsvärda förnyring. I Danmark är inkomst av resor mellan utländska hamnar beskattningsfri, vilket är en förmån av mycket stor betydelse. I Finland och de baltiska staterna äro driftkostnaderna, i synnerhet lönerna, avsevärt lägre än i Sverige, där vi ha en hög lönestandard. Preferens för eget tonnage praktiseras i ökad omfattning av olika länder. I Sverige har man icke använt denna metod.

Huru har nu allt detta inverkat på svensk sjöfart?

Svaret kan utläsas ur kommerskollegii senaste stora sjöfartsutredning. Härvidlag inskränker jag mig emellertid till att endast omnämna, att enligt kollegii definitiva siffror det svenska tonnaget från 1931 års utgång till och med år 1936 minskats med 248 fartyg och 226,437 bruttoton, vilket utgör 12.6 procent av hela tonnaget vid 1931 års utgång. Under fyraårsperioden 1931—34 kommo av bruttofrakterna 492 miljoner landet tillgodo i betalningsbalanshänseende, således i genomsnitt 123 miljoner per år. Genom att vi vid 1936 års slut hade förlorat 12.6 procent av 1931 års tonnagesiffra kan man uppskatta den förlust vi därigenom lidit till omkring 15.5 miljoner under 1936, ifall sjöfartens andel i betalningsbalansen då varit densamma som under de nämnda åren.

Dessa siffror tala sitt tydliga språk, och frågan är, om vårt land, vår sjöfart och vårt sjöfolk ha råd att låta vårt tonnage i ytterligare grad minskas till förmån för andra länder, som äro mera måna om sin sjöfart. Vore det inte

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bättre att nu i samfällid strävan söka återvinna vad som förlorats och genom en modernisering av fartygsbeståndet trygga vår sjöfarts normala utveckling? I andra länder ser man på saken på det sättet, och varför skola inte vi göra likadant?

På sin tid inrättades ett handelsdepartement, och jag föreställer mig, att därmed avsågs att tillgodose ett önskemål från näringshåll. Längre har jag undrat, om icke detta var en överloppsgärning, ty de intressen, som detta departement numera företräder, då det gäller sjöfarten, synas huvudsakligast ha sin naturliga förankring i socialdepartementet.

Herr talman! Jag slutar med att framhålla, att svensk sjöfart icke orkar bära ytterligare pålagor, vilket bör mana till eftertanke.

Herr Bergqvist: Herr talman! Vid remissdebatten plägar råda en frihet att i diskussionen få upptaga frågor, även om de inte äro direkt berörda i den föreliggande statsverkspropositionen. Jag skulle vilja begagna mig av denna frihet för att med några ord beröra en fråga, som är mycket betydelsefull och aktuell för en del av den landsända, som jag representerar. Jag menar den för oss alla kända. omdebatterade språkfrågan i Tornedalen. Det gäller, huruvida den skolpolitik, som under snart ett 50-tal år förts och varigenom svenskan införts som undervisningsspråk i folkskolorna, fortfarande skall komma att oinskränkt få bestå, eller om man i någon mån skall införa undervisning uti folkskolorna även i finska språket.

Ända till på 1870-talet var all undervisning i skolorna inom Tornedalen finsk, men skolväsendet var mycket litet utvecklat, och läskunnigheten var icke så allmän. Statsmakterna ansågo det vara nödvändigt att ingripa för att upphjälpa folkbildningen där uppe, och början gjordes med att man anlade ett småskoleseminarium i Haparanda — om jag minnes rätt skedde detta år 1877. Ungefär samtidigt beslöt också staten inrätta några få s. k. statsskolor, jag tror att det var tre stycken från början, och där skulle försök göras med att undervisa på svenska språket. Men utvecklingen gick icke så fort, och finskan bibehölls som undervisningsspråk länge nog, så att ännu på 1890-talet var nog den övervägande delen av skolundervisningen finsk. Jag var på den tiden präst i Gällivare församling och hade att mottaga årgångar av konfirmander, och under hela den tid jag tjänstgjorde där, hade de allra flesta konfirmanderna fått finsk undervisning.

Men det uppkom så småningom ett krav på att undervisningen skulle förändras i folkskolorna så att svenska blev undervisningsspråket, och detta krav utgick från allmogen själv, som visste vilket besvär de hade av att inte känna det svenska språket. Det kom därför upprepade framställningar från den ena byn efter den andra, att de önskade få svensk skola. Såsom skolrådsordförande i min socken försökte jag göra vad jag kunde för att tillmötesgå dessa önsningar, och detsamma skedde i andra församlingar. Därigenom vaknade också intresset för folkskoleväsendet på ett mycket glädjande sätt, så att staten började inrätta allt flera statsskolor och församlingarna upprättade den ena skolan efter den andra. Undervisningsspråket blev nu också mer och mer svenska, och man kan säga, att denna reform var fullständigt genomförd omkring 1905. Sedan dess har undervisningsspråket i alla skolor i finnbygden varit svenska, och resultatet har varit sådant, att befolkningen varit glad däråt.

Emellertid har det funnits vissa personer, som haft ett särskilt intresse för finskan och som därför gång efter annan hava framkommit med krav på att barnen även skulle få någon undervisning i finska. Man har sagt, att de böra åtminstone kunna så mycket finska, att de vid frånvaro från hemmet kunna skri-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

va brev till sina föräldrar. I det fallet tror jag emellertid icke, att man behövt ha så stora farhågor, ty i regel kan den, som gått i en svensk skola, även skriva hjälplig finska. Den blir ju inte så felfri, men jag har mottagit hundratals brev från finnbygden på finska språket, och de ha varit mycket läsliga. Jag har mottagit brev från Finland på finska språket, som varit mycket underlägsna i språkbehandling.

För något år sedan tillmötesgick ju riksdagen likväl det krav, som en liten minoritet hade framställt, på det sättet att finskan infördes som valfritt ämne i fortsättningsskolan. Under den gångna tiden har befolkningen dock icke i så stor utsträckning begagnat sig av denna möjlighet att bereda barnen finskundervisning. Sedan denna reform infördes, har det emellertid varit lugnt och stilla, och även den kritik, som tidigare utövades i finska pressen, har tystnat. Man har varit belåten på alla håll.

Men så kom förra höstens ministerbesök i Tornedalen, då den svenske utrikesministern och den svenske ecklesiastikministern samt den finske utrikesministern och den finske undervisningsministern möttes där. Avsikten med detta besök var nog inte uteslutande, och kanske icke ens i första rummet, en behandling av språkfrågan, utan det var många andra frågor angående förbindelserna emellan de båda länderna, som man där avhandlade. Emellertid kom språkfrågan att spela den mest framträdande rollen därigenom att vissa tal höllos, som berörde denna fråga, och där ordasätten icke voro så alldeles klara. På så sätt fick befolkningen den uppfattningen, att det nu möjligen var fråga om att införa någon ytterligare finskundervisning och att utsträcka denna undervisning från fortsättningsskolan till själva folkskolan samt att göra den obligatorisk. Därav uppkom en oro, emedan man ju måste inse, att ett sådant införande av vidsträcktare undervisning i finska skulle öva intrång på svenskundervisningen och försvaga denna. Ett uttryck för befolkningens inställning till språkfrågan har jag här i en artikel av en infödd tornedaling, kronojägare och landstingsman. Han skriver bl. a. följande:

»Jag vill högst ogärna inblanda mig i den s. k. språkfrågan i Tornedalen, men då Haparandabladet uppmanar socialdemokraterna i denna bygd att stiga upp och deklarerera sin ståndpunkt, så räds jag inte alls att säga ut min personliga mening i denna för oss så aktuella och viktiga fråga.

Först vill jag dock ha sagt, att jag inte kan dela Haparandabladets uppfattning att redaktör Lövgren med sitt uttalande i Norrländska socialdemokraten av den 13 oktober har velat göra språkfrågan till en politisk partifråga. En så erfaren och klok politiker som Lövgren vill nog ha mera bärande punkter på socialdemokraternas program i Tornedalen. Jag är tämligen övertygad om att redaktör Lövgren är ense med mig att hade man exempelvis i ett politiskt valprogram för Tornedalen en punkt 'vi kräver Tornedalens förfinskning', så skulle det partiet praktiskt taget utplånas ur den berörda bygden. Vi tornedalingar möts alltså här orubbligt från den yttersta högern till yttersta vänstern. Att någon enstaka person strävar för Tornedalens ytterligare förfinskning är ej alls lika med *folkviljan*. En praktiskt taget enhällig folkvilja, från lärda till olärdla, är ju så bekant och klar, att här behöver väl de, som makten ha inte alls segla i dimman eller bry sina hjärnor med huru man skall bära sig åt. Folkviljan är också i denna fråga sund och klar. Därom behöver inte alls råda något tvivel. Det är en självbevaralsedrift och ett livsvillkor för oss att vi vill lära oss svenska. En enkel tornedaling skulle känna sig högst lycklig, om han skulle komma så långt i utvecklingen att han vore jämställd med andra svenskar i landets språk. Kan vi ej behärska vårt eget lands språk nöjaktigt, så är ju vårt eget land stängt för oss, och svenska lär vi ej, om man lär oss finska i skolorna.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

En präst kan för all del göra sådana uttalanden och ha sådana önskemål som exempelvis komminister Haapaniemi, ty vi få väl anta att han har sitt 'på det torra' vad svenskan beträffar, men vi måste skilja på en studerad person och den enkle mannen i ledet, som ej har annan skola än folkskolan, med vilken utbildning han måste klara sig livet igenom. Befolkningens behov av den praktiska nyttan måste först tillgodoses, den kulturella sidan får komma i *andra* hand. Jag anser också vidare att befolkningen bör lära sig först och främst svenskan i den utsträckning att den kan komma i 'närmare förbindelse med den svenska litteraturens andliga skatter' så långt det nu är möjligt för de breda folklagren. För övrigt så kan tornedalingen med sin finska mycket väl studera och läsa finsk litteratur. Någon svårighet är det inte alls. Så mycket skiljer sig inte Tornedalsfinskan från riksfinskan. Jag har besökt flerfaldiga orter i norra, mellersta och södra Finland, men exempelvis i talspråket har jag kunnat konstatera att skillnaden inte alls är så stor som många föreställer sig.

Jag har läst referat av såväl kyrkoherde Forsströms som komminister Haapaniemis tal vid ministerbesöket i Tornedalen och jag måste säga helt uppriktigt, att jag ansluter mig till Forsströms ståndpunkt. Han har i stora drag tolkat befolkningens innersta tankar och dess innerligaste önskemål. Jag tror fullt och fast, att Haapaniemi inte heller menat illa åt Tornedalens befolkning, men jag undrar om inte Haapaniemi delvis glömt bort allmogebarnen och den menige mannen och i stället vid utformandet av sitt anförande haft i tankarna mera sådana, som ha möjligheter till studier utöver den vanliga folkskolan.

Barnen i folkskolan böra icke belastas med finsk språkundervisning, ty om så sker, så blir utan tvivel svenska språket lidande därav och det ha vi Tornedalingar inte råd till. Allmogebarnens kunskap i svenska i dessa bygder är nämligen inte sådan att undervisningen tål någon inskränkning. Vad vi först och främst bör tänka på är, att låta barnen få utsträckta möjligheter att ytterligare förkovra sig i landets språk. Sådan är i varje fall min höga önskan. Jag är nämligen själv en infödd tornedaling, och jag vet hur oerhört svårt det är när man som ung kommer ut till svensktalande bygder och bland svensktalande, då ordförrådet är så knappt, som det i verkligheten är. Man känner sig som en främling i högsta grad i sitt eget land. Mina föräldrar behärskade inte svenska språket och jag minns huru dessa kände sig lyckliga när åtminstone vi barn fingo lära oss svenska i folkskolan. För den skull ringaktade de visst inte sitt eget språk och sitt modersmål, vilket en normal tornedaling aldrig gör.

Jag tror inte att Tornedalens barn någonsin komma att förebrå sina föräldrar för det de vill att deras barn bättre skola kunna behärska svenskan än de själva.

Alltså: Låt folkskolan i Tornedalen förbli fri från finsk språkundervisning. Därmed gör man en tjänst åt Tornedalens barn. Om man nu ovillkorligen vill att riksfinskan göres mera bekant i Tornedalen, så kan man väl hitta på andra utvägar härför.»

Jag har anfört denna insändare, därför att den såvitt jag känner är ett verkligt och träffande uttryck för hela befolkningens inställning däruppe till denna fråga. Emellertid är det icke från någon sida tal om att föra något utrotningskrig mot finskan. Den förblir och bör fortfarande förbli det dagliga samtalspråket, och den kommer därigenom att bevaras. Folket blir tvåspråkigt, och det är ju synnerligen fördelaktigt i en gränsbygd. All hänsyn tages också till finskan i det offentliga livet. Så t. ex. kan ingen präst få en ordinarie tjänst i Tornedalens församlingar utan att han styrkt sig kunna finska, och minst lika många högmässogudstjänster i månaden hållas i varje församling på finska som på svenska. Vid rättsförhandlingar tolkas alltid vad som förekommer till finska språket, så att parterna skola kunna fullt följa med vad som förhandlas.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Språkfrågan i Tornedalen är icke på något sätt jämförlig med språkfrågor, där s. k. språkliga minoriteter finnas i ett land, vars språk är ett annat än deras. Dessa minoriteter reagera som bekant när man vill undervisa deras barn i landets språk. Men uppe i Tornedalen är det alldeles tvärtom så, att befolkningen reagerar, när man vill försöka att genom finskundervisning försvaga den svenska undervisning, som de längta efter att få. Därför är inte heller denna språkfråga hos oss jämförlig med språkfrågan i Finland på något sätt. Den ligger på ett helt annat plan.

Nu är det att hoppas, att hos regeringen icke finnas några intentioner att ytterligare införa finskundervisning utöver vad som redan skett. Men det vore önskvärt, att detta klargjordes, så att den oro, som alltfört gör sig gällande, kunde dämpas. Jag har visserligen sett i en tidning, att ecklesiastikministern genom länets hövding låtit uttala, att det inte alls är hans mening att på något sätt gå längre än vad som hittills skett i denna fråga, och jag vill hoppas, att detta är ett verkligt uttryck för avsikten inom regeringen.

Vi få fara varligt fram med Tornedalens befolkning, som är en synnerligen lojal och fosterlandsälskande befolkning, vilken jag under min beröring med den har lärt att mycket högakta.

Herr Åkerberg: Herr talman! De ljuvliga västanfläktar, som ha blåst regeringen till mötes från oppositionens bänkar i dag, och det grundliga klarläggande av budgetens mysterier, som finansministern här har presterat, skulle väl närmast befria en enkel sekundant från att behöva säga någonting. Jag vill också endast inskränka mig till några randanteckningar till vad som sagts här förut, framför allt av de två första talarna.

Herr Domö påstod inte bara, att finansministern hade gjort en dygd av nödvändigheten, då han sparat i tider, när det var ont om pengar, utan han riktede också sina blickar ut över landet och konstaterade, att den socialdemokratiska pressen på liknande sätt hade gjort en dygd av nödvändigheten. Jag misstänker, att herr Domö själv skulle känna sig ganska illa berörd, om högerpressen visade bristande villighet att följa med i hans och hans partis svängningar i olika frågor. Vad den socialdemokratiska pressen beträffar, har den inte haft någon svårighet att följa herr Wigforss i hans ståndpunkter under de senaste åren, inte därför att den socialdemokratiska pressen är så väl disciplinerad, utan därför att herr Wigforss' ståndpunkter utan tvivel varit väl avvägda, när det gällt både penningrullningen och nu den behövliga sparsamheten. Men det föreföll mig, som om det fanns en ton av besvikelse i herr Domös röst, som om han kände sig bedrövad över att utgifterna i den nu framlagda budgeten inte visa samma bild av stigande siffror som i föregående statsverkspropositioner. Det obligata veklagandet över »penningrullningen» fick inte samma övertygande klang, när han måste börja det med en bugning för finansministern på grund av dennes nya signaler.

Enligt herr Domö och även enligt herr Sam Larsson tar staten alltjämt i anspråk en alltför stor del av skattedragarnas inkomster. Ja, det beror ju, såsom jag tror finansministern påpekade, alldeles på vilken värdeomräknelser man använder i det fallet. Herr Domö har mig veterligen inte pekat på några utgifter, som man kan spara in på för att åstadkomma en lättnad i skattetrycket. Han har heller inte närmare pekat på vilka vådor, som åstadkommas av det nuvarande skattetrycket, vilket enligt hans mening är för hårt. Det har sagts i andra sammanhang, att det är näringslivet, som blir lidande på de höga skatterna, men i verkligheten te sig ju förhållandena på ett helt annat sätt. De nuvarande skattesatserna ha varit bestående ända sedan år 1933. Om det vore sant, att näringslivet skulle fara illa av en sådan beskattning, borde den-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

na ha varit ett väsentligt hinder för den ekonomiska återhämtningen från år 1933 och tills nu. Vi veta, att det förhåller sig alldeles tvärtom. Näringslivet hämtade sig i vårt land snabbare än det gjort i någon annan nation. Man kan ju säga, att allt är relativt och att man i andra länder haft ännu mera betungande skatter än här. Men i varje fall kan man, absolut sett, inte klaga på takten i den ekonomiska återuppblomstringen. Högkonjunkturen har satt in med sådan fart, att det till och med väckt farhågor på många håll och föranlett uppslag och planer på att man genom åtskilliga åtgärder skulle hejda denna högkonjunkturs utveckling.

Jag tror inte, att finansministern är anhängare av någon ohejdad och ansvarslös penningrullning. Han har, liksom väl de flesta, den uppfattningen, att skatterna böra hållas så pass höga, som är nödvändigt och vederbörligt men inte ett öre därutöver. Jag tror, att om herr Domö rannsakar sig själv och dessutom gör en återblick på den ekonomiska utvecklingen under den nuvarande regimen, så skall han finna, att de bördor, som särskilt den förda socialpolitiken har lagt på skattedragarna, inte varit av natur att hämma den produktiva livskraft hos vårt näringsliv, som vi med rätta äro så stolta över. I fråga om socialpolitiken vill jag också påpeka, att den i åtskilliga avseenden inte medfört någon ökad belastning av nationens, näringslivets eller skattedragarnas ekonomi utan innebär en överflyttning av utgifter från den ena fickan till den andra. Vad nu särskilt de förbättrade folkpensionerna beträffar, veta alla, att man åtminstone kan räkna med att de komma att medföra en väsentlig lättnad för samhället i fråga om andra utgifter, framför allt för fattigvården.

Herr Sam Larsson sade, vilket finansministern redan har slagit ned på, att vi befinna oss vid bristningsgränsen, när det gäller skattetrycket. Jag skulle vilja erinra herr Sam Larsson om ett uttalande av en partivän till honom, som just i år har ryckt in som ledamot av denna kammare och som är en högt skattad nationalekonom. Han skrev för inte länge sedan en artikel i Stockholms-Tidningen, vari han på grund av beräkningar, som jag visserligen inte kan bedöma, ansåg konstaterat, att tillväxten av vår nationalförmögenhet trots den nuvarande beskattningen kan taxeras till över 1 miljard svenska kronor om året. Det är enligt min mening en avi till herr Sam Larsson. Man skulle nästan vara frestad att i denna fråga hänvisa honom till hans nationalekonomiske själasörjare. Den nyssnämnda uppgiften — och jag förmodar, att det finns underlag för den — tyder under alla förhållanden inte på att vi äro på väg att bli en ihjälskattad och ruinerad nation. Den stämmer illa med uppfattningen, att vi befinna oss vid bristningsgränsen i ekonomiskt avseende, och med talet om en statsmakt, som med fiskaliska åtgärder och en ruinerande beskattning lägger beslag på kapitalet i landet för sina egna ändamål.

Herr Domö gjorde sig skyldig till påståendet, att uttrycket »välfärdspolitiken» har en bitter klang bland jordbrukarna i våra dagar. Ja, bitterhet möter man ju inom olika samhällsgrupper och yrken. Huruvida den särskilt förefinnes bland jordbrukarna är naturligtvis ganska ovisst. Jag har i varje fall inte märkt någonting därav, när jag har talat med representanter för jordbruket, inte ens om dessa representanter räknat sig till herr Domös parti. Tvärtom tycker jag, att man i allmänhet får höra varma erkännanden för de åtgärder, som statsmakterna ha vidtagit till förmån för jordbruket och som utan tvivel äro mera genomgripande än de åtgärder, med vilka statsmakterna kunnat stödja andra yrken och grupper i landet.

För övrigt tyckte jag, att herr Domö gjorde sig skyldig till en viss motsägelser. Han har i tal hävdad — och han anspelade därpå även i sitt anförande här i dag — att statens regleringsåtgärder till jordbrukets förmån utgöra en

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

fara för jordbrukarna själva. Det temat har varierats på olika sätt i pressen. Jag läste i dag på morgonen ett uttalande i pressen av en själsfrände till herr Domö. Han skrev, att det säkerligen inte skulle dröja länge, med den nuvarande politiken, förrän landets jordbrukare vore löneproletärer åt staten. Detta baserade sig på uttalanden, som herr Domö förut gjort. Men ändå klandrar herr Domö dessa regleringsåtgärder, därför att de inte äro tillräckligt effektiva. Han vill ha dem ännu mer effektiva. Det förefaller, som om faran för jordbrukarna själva skulle bli desto större, ju mera effektiva dessa regleringsåtgärder bli. Han framställde också ett direkt förslag, att staten skulle genom sin politik laga så, att jordbruket i Norrland blir bärigt. Han gav ingen anvisning på hur det skulle gå till, men det förefaller mig, som om hans olika uttalanden innebära en självmotsägelse, eller som om han skulle dela den där uppfattningen, att »när jag super, så är det rätt».

De båda första talarna voro inne på den svenska utrikespolitiken, framför allt på frågan om Nationernas förbund. Det är ett ämne, som intresserar inte bara riksdagen, utan alla människor för närvarande. Det har varit föremål för mera aktgivenhet på senare tid än någonsin förut. Den tiden är tydligen förbi, då det med skäl kunde sägas, att den bästa svenska utrikespolitiken är att inte ha någon utrikespolitik alls. Det har mer och mer blivit klart, att vår syn på utrikesfrågorna och våra åtgöranden i desamma utgöra ett led i ett större sammanhang. Ett svenskt ställningstagande på allvar till dessa problem komma vi under alla förhållanden inte ifrån, och vi lösa dem inte genom att isolera oss. Den nya och tryggare värld, som vi alla längta efter, kan inte åstadkommas på annat sätt än genom en samverkan mellan staterna, genom ett organisationsarbete, där de små staterna visst inte äro betydelselösa, utan där de tvärtom enligt all erfarenhet hittills ha en mycket viktig mission att fylla. Det är klart, såsom här har påpekats av de båda första talarna, att det arbetet är förenat med åtskilliga risker, men man minskar inte dessa risker genom att blunda för dem eller genom att sticka huvudet i busken. Det vore säkert verklighetsfrämmande att inte erkänna, att sikten i det arbetet har mörknat åtskilligt. Den plattform för detsamma, som man ville skapa genom Nationernas förbund, har visat sig inte motsvara de förväntningar, som man fäste vid detta förbund. Nationernas förbund har gått från nederlag till nederlag. Den kollektiva säkerheten har inte fungerat, beroende framför allt på att sammanhållningen och beslutsamheten inom den grupp av stater, som i främsta rummet bära upp Nationernas förbund, inte varit tillräckliga och att fridstörarna, som rest sitt veto emot förbundets fredspolitik, ha haft för betydande hjälpmedel till sitt förfogande. Vi kunna efter denna erfarenhet säkerligen inte komma ifrån ett övervägande, huruvida förbundet överhuvud taget bör finnas kvar eller om man skall vidtaga åtgärder för att det skall återuppstå eller leva kvar i annan gestalt. Den nuvarande tvetydigheten, som jag tror herr Domö talade om — eller kanske det var herr Sam Larsson — kan inte fortsätta. Det kunde tyckas vara enklast att låta likvidera hela folkförbundet; när det i alla fall inte, som det heter, har kunnat fylla sin uppgift och bara gör sig skyldigt till nederlag eller till besvikelser, så är det bäst att låta det hela falla. Å andra sidan ha ju även talarna här för både högerpartiet och folkpartiet i dag erkänt, att Nationernas förbund alltjämt har ovanskliga uppgifter att fylla. Jag skulle framför allt vilja peka på att det ur de små staternas, framför allt ur Sveriges synpunkt har den betydelsen, att det ger möjlighet till en internationell samverkan för fredens tryggande och bevarande utan att en sådan samverkan behöver taga form av en militärallians. En upplösning av Nationernas förbund kommer säkert att ge upphov till två eller flera sådana allianser, och man får väl räkna med att mycket starka på-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tryckningar i så fall komme att utövas på de små folken även här i Norden att ansluta sig till den ena eller den andra av dessa allianser. Med hänsyn därtill måste det förefalla naturligt, att just de små staterna in i det sista slå vakt om Nationernas förbund, givetvis under förutsättning, att det i sin nya gestalt kan ge utrymme och svängrum åt en strängt neutral och alliansfri samverkan av det slaget.

Det är ju sanktionerna, som äro den ömma punkten, det spöke man alltid frammanar. Man säger, att där ligger faran för oss i framtiden. Det har ju nu i dessa dagar framlagts — jag vill inte kalla det för ett förslag, det är mera en rapport, som bär lord Cranbornes signatur. Det förefaller, som om det uppslag, som ges där, skulle vara någonting att taga fasta på. Det heter i denna rapport, att man kan tänka sig det nuvarande Nationernas förbund å en sidan, där medlemmarna äro förpliktade att deltaga i sanktioner, och å andra sidan en motsatt form, där inga sådana förpliktelser existera, där sanktionerna överhuvud taget inte räknas med som en arbetsform för förbundet i dess fredssträvan, utan där förbundet bara blir en rådgivande institution, en förhandlande församling. Men i rapporten pekas på en mellanform, där visserligen inte någon bestämd förpliktelse finns för medlemsstaterna att deltaga i sanktioner emot en fridstörare, men där i alla fall dessa stater inte avsäga sig rätten att deltaga i åtgärder av det slaget. Det förefaller, som om den formen skulle ha framtiden för sig. Jag tror inte heller det är nödvändigt, om man går den vägen, att genomföra någon genomgripande omorganisation av Nationernas förbund. Det kan vara nog med att tillräckligt många och auktoritativa deklarationer rörande den nya innebörd man vill intolka i paktens bestämmelser göras, för att man skall utan alltför stor apparat vara över i den nya regimen. Det förefaller, som om det skulle vara möjligt att samla åtminstone den svenska opinionen kring några linjer i den stilen.

Med anledning av vad herr Sam Larsson yttrade i anslutning till vad som har förekommit i pressen, och även i en interpellation i andra kammaren, skulle jag vilja ge uttryck åt den uppfattningen, att ingen svensk person i ansvarig ställning finnes, som vill ifrågasätta, att Sverige ens i de allra bästa avsikter skulle binda sig vid någon maktgrupp eller ideologisk konstellation av det ena eller det andra slaget. Man behöver inte bortse från att vi svenskar räkna oss och vårt land som ett stöd för den demokratiska tanken i världen, om vi slå fast som ett axiom, att vår utrikespolitik helt och uteslutande tar sikte på vår egen nationella trygghet. Allt vad som skrives i tidningarna eller framföres i interpellationer för att framkalla intrycket av att något annat är förhållandet, är bara ett försök att göra i sensation. Jag tror inte heller, att det behövs någon lång deklaration från statsrådsbänken för att det skall kunna konstateras, att svensk opinion i olika läger i vårt land är ense på den punkten.

Herr Ekströmer: Herr talman! Jag skall inte upprepa de vackra ord om budgetförslaget, som herr Domö fällde, utan jag nöjer mig med att instämma i hans uttalande. Icke heller skall jag närmare ingå på de farhågor för framtiden, som även jag tillåter mig hysa, utan därvidlag skall jag endast hänvisa till herr finansministerns egna ord, att budgeten för framtiden torde kunna balanseras endast om inkomsterna förbli oförändrade. Man behöver knappast vara någon alltför stor olycksprofet, om man förutser, att en sådan toppkonjunktur, som vi haft de sista båda åren, knappast kan förväntas under en längre följd av år, utan den situationen lär nog inträda, även om vi kanske inte behöva frukta någon alltför kraftig kris, att produktionen och därmed inkomsterna nedgå. Men då skulle väl vid oförändrat produktionsunderlag underbalansering av budgeten automatiskt inträda. Visserligen hörde vi herr Wig-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

forss nyss tala mycket lekfullt om en sådan underbalansering, men jag tycker för min del, att det är en allvarlig sak, och man kan gott påpeka, att en underbalansering av budgeten inte kan hålla på hur länge som helst. Förre eller senare kommer man väl ändå till den situationen, då balansen blir så stor, att den kan bli till skada för både statsfinanserna och hela vårt näringsliv.

Då är frågan, vad man skall göra. Ja, herr Wigforss och även herr Åkerberg talade ju nyss så förledande vackert om skatter, att det kanske fanns åhörare, som rent av började längta efter skattehöjningar, men övervägande delen av svenska folket vill väl ändå helst undvika sådana. Utgifterna kunna säkerligen icke minskas, det veta vi alla, utan de ha tvärtom tendens till att alltjämt ökas, och man frågar sig som sagt, vad man skall göra. Efter mitt sätt att se på saken är den enda utvägen *en kraftig expansion av vårt näringsliv*, så att vi så att säga »växa i» alla de delvis improduktiva utgifter, som vi påtagit oss.

Detta är ju en enkel slutledning, som vem som helst kan draga, men jag menar inte, att det endast skall innebära ett positivt gynnande av näringarna, utan man får också tänka på att man skall akta sig för att i onödan lägga alltför stora bördor på desamma. Jag säger detta därför att jag tycker mig kunna utläsa en tendens att nu, när man börjar på att se botten i statens pung, lyfta över en hel del sociala utgifter *direkt* på näringslivet. Och det är därför, att jag tycker detta är en så pass farlig tendens, som jag anser en erinran i dag vara på sin plats.

Den arbetstidslag, som vi antogo i fjol, i och för sig ytterst önskvärd, blev tack vare ett oelastiskt och stelt utformande en svår börda för stora delar av vårt jordbruk, och den i utsikt ställda semesterlagen, som är lika önskvärd, *kan* bli en börda för hela vårt näringsliv, om den inte förnuftigt utformas. I tron-talet fingo vi en liten trevare, där det sades, att man hyste förhoppning om att industrien i händelse av fallande konjunktur skulle arbeta på lager för att därmed minska arbetslösheten. Jag är säker på att vår industri lojalt och efter måttet av sin förmåga skall ställa sig till efterrättelse en sådan förhoppning, men om denna förhoppning skulle övergå till något slags lagstadgad skyldighet — det vet man inte, allt kan hända — då *kan* detta bli mycket besvärligt, ja kanske ödeläggande för mången industri. Ja, jag kan inte heller neka till att de ständigt, från regeringshåll, sedan många år tillbaka uttalade önskemålen om ett allt kraftigare statsingripande, vilka önskemål i dag av herr finansministern själv ytterligare underströkos på ett tämligen gåtfullt sätt, inge oro. Just det där, att man inte vet, vad statsmakterna ämna taga sig för härnäst, skapar en viss oro, som *kan* undergräva förtroendet för vårt näringsliv och därigenom hindra den kraftiga och sunda expansion, som jag anser nödvändig.

Även vi, näringslivets män, ha ett känsligt socialt samvete. Vi ha visat detta på mångahanda sätt, och vi få ju ett erkännande för detta av herr finansministern själv, som åtminstone på två ställen i statsverkspropositionen med, som jag hoppas, uppriktig glädje konstaterar, att de sociala reformer, som på senare år vidtagits, i stort sett beslutats i enighetens tecken. Men vi ha också ett *ekonomiskt* samvete, som säger oss, att det i sista hand är vårt näringsliv, som får stå för alla de sociala utgifterna, och därför önska vi så att säga få arbetsro för att undslippa det osäkerhetstillstånd, som jag nyss talade om och som *kan* undergräva förtroendet för näringslivet.

I propositionen gör herr finansministern en intressant överblick över konjunkturläget i olika länder, och han konstaterar då, att i praktiskt taget alla länder en mycket god konjunktur varit rådande under föregående år, blott med två undantag, nämligen Förenta staterna och Frankrike. Det säges i propo-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
sitionen ifrån, att anledningen till att där rätt sämre förhållanden är just alltför kraftiga statsingripanden på olika områden — alltså just vad herr Wigforss nu synes rekommendera — med påföljd att förtroendet blivit undergrävt.

Jag tycker, för min del, att detta för oss här i Sverige borde vara en mycket kraftig maning till försiktighet.

Det är möjligt, att jag ser spöken på ljusa dagen, men vad jag vill ha sagt är, att jag anser, att bästa sättet att få säkerhet för sunda finanser är en kraftigt ytterligare utveckling av vårt näringsliv, och att denna utveckling icke får hindras genom onödiga bördor på detta näringsliv, vilka kunna förminska förtroendet för detsamma.

Herr Branting: Herr talman! Det råder en mycket fridfull stämning här i dag, trots den i trontalet omtalade oron i världen. Jag skulle för min del vilja tala något om den svenska utrikespolitiken, och jag får kanske då börja med att betona sammanhanget mellan våra egna angelägenheter och den övriga världens affärer.

På herrarnas bord ligger Kungl. Maj:ts proposition nr 9, och där lyder den första högtidliga artikeln: »Ständig fred och oavbruten vänskap skola råda mellan konungariket Sverige och konungariket Siam.» Det låter ju idealiskt: »Ständig fred och oavbruten vänskap!» Vi stå i förbindelse med alla jordens länder, och intresset är säkerligen ömsesidigt. Därför kan det väl inte förnekas, att situationen är sådan, att vi inte kunna bedöma vårt eget läge utan att tuga en överblick över det hela.

Det finns som bekant många just nu, som tala med en viss överlägsenhet om olika slags »ideologier». Jag tyckte, att min vän herr Harald Åkerberg nyss gjorde vissa reflexioner, som jag skulle vilja höra honom närmare utveckla. I varje fall varnas vi särskilt just nu för att tro, att ideologierna skulle spela någon som helst roll i Genève. Absolut inga »ideologiska gränslinjer» få förekomma där. Det är ganska underligt i alla fall, hur moderna skifta. Vi minnas, hur det på sin tid, under seriösare förhållanden, under världskriget, ansågs i högsta grad realpolitiskt att försöka förena folken under olika, ideologiskt betonade paroller, t. ex. parollen »aldrig mera krig» eller »rätt för alla folk att i frihet bestämma över sig själva», för att nu inte tala om ordet att »göra världen trygg för demokratin». Sådana idéer menar man nu, att Europa har lämnat bakom sig. Det är bara president Roosevelt som ännu är så hopplöst gammalmodig, att han rör sig på det ideologiska planet. Han talade ju nyligen om, att det är de demokratiska staterna, som företräda fredsviljan, under det att krigshotet kommer ifrån de fördragsföraktande diktaturerna. En ledande statsmans ord behöva ju inte vara nya för att vara betydelsefulla. Men det tycks i alla fall verkligen förhålla sig så som presidenten Roosevelt säger, fastän hans synpunkter ha ett beklagligt tycke av ideologi. Emellertid vill jag ju som socialdemokrat gärna erkänna, att vi inte å vår sida ha anledning att förhäva oss, ty vi ha ju också brukat laborera med sådana där ideologier. Vi ha t. ex. sedan länge framhållit, att ju mera demokratin verkligen genomtränger samhällena och blir en ekonomisk realitet, ju större inflytande en fri arbetarklass äger på staternas styrelse, desto pålitligare kan man också lägga grunden för en fredens världspolitik.

Jag skulle just, herr talman, vilja utgå från den uppfattningen, vid betraktandet av de utrikespolitiska frågorna, att man bör undvika tomma klichéer och i största utsträckning hålla sig till realiteter, naturligtvis i främsta rummet, när det gäller frågor om fred och krig. Men frågan är ju just den, vad som därvidlag är realitet och vad som är tomt prat.

Vi veta mycket väl, att en aldrig så stor fredskärlek inte räcker till för att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hålla kriget borta. Den ena partens goda uppförande medför inte den andras. Världens fredligaste folk bli överfallna. Frågan om fredens befestande ligger på ett helt annat plan än sinnelagets. Vill man organisera en fredlig samverkan, så måste det ske på grundval av mycket tyngre realiteter än känslainställningar. Vår bortgångne vän Fabian Månsson föreslog exempelvis för några år sedan en förbindelse mellan Nationernas förbunds sanktionsapparat och den organiserade arbetarrörelsens blockad- och bojkottmaskineri, men det var ju få, som ville lyssna till den tanken. — För all del, man kan naturligtvis också alldeles *avstå* från fredens organisation. Det tycks vara den moderna tendensen, och då ge sig konsekvenserna själva!

Försöket att organisera freden har misslyckats. Det är mycket bättre att säga detta rent ut, än att som vissa herrar gå omkring och påstå, att de ha »räddat världsfreden». Dessa försök ha misslyckats, därför att — om jag får säga min mening — man envisats att betrakta freds- och krigsproblemen isolerade utan förbindelse med de sociala och politiska förhållandena i respektive länder.

Det är naturligtvis för de allra flesta ledamöter i denna kammare en mycket främmande tanke, att vad som erfordras för fredsproblemets fruktbärande behandling skulle vara något av en *marxistisk* grundsyn. Men ändå skulle väl kanske de flesta numera vilja erkänna så mycket som att det är de ekonomiska och materiella förhållandena, både inom respektive stater och i deras förhållande till varandra, som i längden bli utslagsgivande för den politiska utvecklingsrörelsen.

Det låg, för all del, inom ramen för det liberal-kapitalistiska begripandet, när vår världsdel skulle rekonstrueras efter det stora kriget, att man måste räkna med sådana realiteter som den nationella frihetsviljan. Då präglades ju också satsen om nationernas självbestämmanderätt. — Men vart tar denna rätt vägen utan en fri folkstyrelse? Och vart tar den politiska demokratiens vägen utan den ekonomiska? Det lönar sig inte att jämlra om demokratiens kris eller demokratiernas svaghet, om man ändå inte vill rubba på plutokratien.

Dagens omtalade oro måste vi hänföra till det förhållandet, att när det nya Europa utformades, var det just denna kapitalistiska liberalism, som stod för verket, och det är den, som alltså anger den politiska tonen. Efterkrigstidens politik har totalt bortsett från sammanhanget mellan frihet och egendom — och fred! Man har inbillat sig skänka förtryckta folk friheten genom att ge dem en politisk konstitution, men hur sedan egendomsfördelningen och de sociala förhållandena gestaltat sig hos dessa folk, har man inte velat betrakta med friska ögon. Tvärtom har det ju varit på det sättet, att de borgerliga väststaterna ha sökt hålla tillbaka uppkomsten i nederlagsstaterna av en ny egendomsfördelning och nya sociala förhållanden. I en panisk rädsla för det bolsjevikiska spöket ha segrarmakterna gjort allt vad på dem ankom för att hejda en nyordning i de besegrade staterna — precis på samma sätt som de *i dag* frukta och motarbeta varje spirande tendens till en socialrevolution, låt oss säga i Japan eller Italien.

För några år sedan offrades Manchuriet, enligt diplomatiens förklaringar för världsfredens skull, i verkligheten därför att man ville besvärja en social oro i Japan.

Abessinien offrades av fruktan för ett rött Italien. Sanktionspolitikens humbug blev upptakten till noninterventionspolitikens bedrägeri.

Också Spanien har man tydligen velat offra åt fascismen av fruktan för det röda spöket. Man beklagar sig i dag över de reaktionära diktaturerna, varifrån freden hotas, men var ligger skulden? Om västmakterna hade fått som de ville, skulle i denna stund även Ryssland ha varit ett storkapitalistiskt, imperiali-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

stiskt och krigiskt välde, i stället för att representera en fredsfaktor. Man gynnade efter världskriget uppkomsten, icke av ekonomiska och sociala demokratier utan av samhällen, vilkas folk skulle förtryckas av privilegierade grupper. Så är förhållandet nu inte bara i Tyskland och Italien utan också i Ungern och Rumänien och på andra håll. I dag konstaterar Roosevelt, att demokratierna äro fredliga och diktaturerna äro krigiska, men han kunde gott ha tillagt, att både den politiska demokratin och freden omsider bli illusoriska, med bibehållande av det storkapitalistiska feodalväldet. Hans kamp mot de »200 familjerna» i Förenta staterna antyder ju, att han har en viss uppfattning om det sammanhanget. Det kaos, den anarki, den medeltidsnatt, som nu vila över världen, kunna vi aldrig komma ur, så länge som det nuvarande ekonomiska systemet vidmakthålles. Detta vill jag säga icke minst som svar på herr Sam Larssons principiella antisocialistiska deklarationer här i dag. Detta är icke att draga upp ideologiska gränslinjer mellan folken, utan det är helt enkelt att konstatera de mycket realistiska faktorer, som inverka på frågorna om krig och fred.

Vi stå inför Nationernas förbunds kanske sista kris. Ingen talare har förordat vårt utträde ur förbundet. Man nöjer sig med en utomordentligt mild resignation. Det hotar att bli en konkurs med mycket liten utdelning. Det är ju inte mer än sanningen att konstatera, att denna betalningsinställelse, om jag så får säga, har framkallats först och främst naturligtvis av diktaturstaterna, men också av reaktionära regeringar i England och Frankrike. Den nuvarande fräsrika och ytliga fredspolitiken, som vägrar att gå till den sociala och ekonomiska botten med frågorna, är lika kvacksalvarmässig som den läkekonst, som skulle vilja bota en bukhinneinflammation genom att smörja in patienten med välluktande salvor.

Så ser åtminstone jag, herr talman, på det föga lovande allmänna läge, i vilket vi ha att betrakta våra speciellt svenska problem.

I medkammaren har en interpellant begärt mycket klara besked av utrikesministern i en rad frågor, och det är visst, att *klarhet* just nu vore en skön sak! Jag faller t. ex. alltid i grubbel över den ogenomträngliga tesen om »neutralitetspolitik inom Nationernas förbunds ram». Meningen skall väl egentligen vara den: »förbundspolitik under fred, men neutralitet under krig». Och härvid tänker man sig då allting precis som en upprepning av förhållandena under världskriget. Det är en tankegång, som är bakåtsträvande i alla avseenden.

Vi kunna säkerligen inte, mina herrar, räkna med att det i händelse av en stor europeisk konflikt blir en exakt upprepning, för Sveriges del, av vad som hände 1914—1918. De reella förhållandena ha ändrat sig alltför mycket. Det är ju exempelvis bl. a. tydligt, att diktaturstaterna, när de, som Roosevelt påpekade, hota världsfreden, försöka konsolidera sin ställning under det kommande kriget inte bara genom en ömsesidig militär samverkan, utan också genom att omge sig med en krets av kvasineutrala stater, vilkas uppgift skall vara att förse dem med erforderliga varor. På så sätt skola alltså dessa fasciststater kunna enormt öka sin egen »potentiel de guerre». På så sätt skola de kunna eliminera det besvärande faktum, att de fredsälskande, fredsvilliga makterna i världen utgöra en väldig övervikt. Och på så sätt skola de förinta folkförbundets kollektivistiska grundtanke — sammanhållning mot angriparen — och ersätta den med ett system, där de fredliga demokratierna indirekt mobiliseras mot varandra. Det är den sortens neutralitet, som diktaturstaterna nu försöka att få till stånd även för Sveriges del.

Naturligtvis är neutralitetsbegreppet oklart. Det kan hända, att somliga föredraga att begagna det moderna ordet »nonintervention». Man vill kanske, att Sverige skulle, i händelse av en allmän europeisk konflikt, i nya former bör-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ja bedriva den här gloriösa noninterventionspolitiken? Ingen vågar väl plädера för att vi skulle »intervenera» i ett stormaktskrig. Men inte heller önska vi en ny upplaga av det eländiga spektakel, som förekommer i den spanska tragedien, där ju noninterventionen helt enkelt har betytt, att de europeiska demokratierna indirekt ha understött det fascistiska upproret. En *verklig* nonintervention, en verklig neutralitet i händelse av en ny konflikt är *en* sak, kanske omöjlig i praktiken, men i alla fall en politisk linje, som man kan tala för — en annan sak är att under noninterventionens täckmantel förhjälpа fasciststaterna till ytterligare framgångar. Fåren skola ge varandra till spillo, ett efter ett, för att på det sättet rädda sig från vargen! Så länge det gäller de andras skinn, är det en politik, som tycks stå mycket högt i kurs. Men, mina herrar, detta är en politik, som varken någon anständig eller vettig människa kan acceptera!

Men vad skola vi i så fall göra? Med vanlig svensk hygglig anspråkslöshet sjunga ju många den där visan om »Lasse, Lasse liten», i en värld, som är så stor, så stor. Vad kan det lilla Sverige göra annat än följa med i stormakternas kölvatten?

Bland det allra första, som vi böra göra, tror jag för min del är att befria oss just från den där förlamande idéen, att världen består av en grupp allsmäktiga stormakter och en grupp fullkomligt maktlösa småstater. Det är en verklighetsfrämmande förenkling av ett komplicerat kraftspel. Vi se t. ex. just i våra dagar, hur det tappra demokratiska Spanien kan med stigande framgång försvara sig emot den teoretiskt överväldigande kombinationen Tyskland-Italien-världskapitalismen-den spanska fascismen. Eller, låt oss ta ett annat, mindre, men näraliggande och mycket intressant exempel: har inte det lilla Norge gång på gång visat prov på ett frejdigt mod, på en suveränitetskänsla, som måste väcka aktning? Och inte har vårt grannland mig veterligt för den skull krossats av de mäktiga.

I trontalet framhålles vår beredskap att deltaga i samarbete för stärkande av fredens krafter. Ja, det gäller att i alla sammanhang, på alla de områden där tillfälle yppar sig, stödja fredens och demokratiens krafter, som i själva verket äro identiska. Ingen begär härvidlag det orimliga, men bara det möjliga.

Låt mig ett ögonblick verkligen beröra den spanska frågan! Visserligen vet jag mycket väl, att det egentligen bara finns *ett* språk, som man härvidlag förstår och *det är det språk, som nu har talats vid Teruel*. Men jag vill i alla fall säga ett par ord. Jag förmodar, att man inte vill beteckna den s. k. noninterventionspolitiken i Spanien som ett förebildligt försök till »samarbete för stärkande av fredens krafter», ty i så fall sätter man likhetstecken mellan »fredens krafter» och general Franco!

Det var kanske nödvändigt för Sverige att vara med i denna tragikomiska noninterventionspolitik. Jag säger »kanske», ty uppriktigt sagt: Vad hade hänt om vi hade vägrat att slå in på denna falska väg? Men låt gå för det antagandet, att det var nödvändigt. Nog hade det väl ändå varit möjligt *någon* gång under Londonutskottets sammanträden, att det demokratiska Sverige hade låtit höra sin stämma? Man skall inte underskatta betydelsen av ett ärligt ord ifrån Norden. Jag är övertygad om, att det skulle ha funnit starkt genljud på många håll.

Det lär väl numera inte finnas någon, som vill officiellt påstå, som det hette för ett år sedan, att »det inte är bevisat», att Italien och Tyskland bedriva massexport av trupper, vapen och ammunition till de upproriska i Spanien. Men *grunden* för det ursprungliga noninterventionsavtalet — alltså att samtliga deltagande stater skulle avhålla sig från vapenleveranser — har ju nu fallit bort för länge sedan. Då kräves, förefaller det mig, en för-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

klaring, varför de demokratiska staterna ändå ensidigt anse sig tvungna att vidhålla sin blockadpolitik.

Det finns i den svenska utrikespolitiken en för all del mycket begriplig tendens att knyta an till London. Men jag vågar då erinra om, att den nuvarande Londonpolitiken med en oerhörd häftighet och bitterhet kritiseras — just i London, bland annat av det engelska arbetarpartiets representanter, vilket väl bör ge oss något att tänka på. Demokratien har sina nederlagsapostlar, som vilja offra dess förstfödslov för en grynvälling, men jag tror för min del på dess seger, även i England. Och jag menar, att den politik på längre sikt är riktig, som går ut på att ställa sig närmare Labour Party än London City.

Kan jag så slutligen, herr talman, få säga några ord om problemet neutralitet och folkförbundspolitik! I den mån denna sak beror på oss själva, vilket den ju tyvärr bara gör till en viss del, så tyckas tre olika perspektiv nu öppna sig för den svenska utrikespolitiken, i händelse av ett nytt europeiskt krig: För det första har man folkförbundspolitik, enligt pakten som den nu är. För det andra finns vad man skulle kunna kalla för humbugsneutraliteten. Och som en tredje linje öppnar sig, möjligen, en *verklig* neutralitet, med anknytning till ett modifierat Nationernas förbund. För den första linjen börjar onekligen anhängarskaran att smälta ihop. Den andra linjen har säkerligen inflytelserika sympatisörer i affärsvärlden. Den tredje linjen söker förena neutraliteten med en viss kvardröjande respekt för folkförbundets idé. Det gäller att inte särskilt gynna angriparen. Helst böra vi på något sätt markera vårt ogillande. Men han får naturligtvis ändå inte retas så, att han bits.

Herr Vougt i medkammaren har ju stått mycket isolerad i den offentliga debatten, när han anbefallt folkförbundspolitik »under skydd av Sovjets bajonetter». Det är uppenbart, att herr Vougt inte särdeles beflitat sig om diplomatisk mjukhet i uttryckssättet. Han lyckades mycket bra i sitt uppsåt att välja en provokatorisk formulering. Men hur är det i *sak* i dessa frågor? Det är ju ett mycket akademiskt spörsmål, tills vidare, men det diskuteras i hela den svenska pressen, och diskussionen vill förbereda oss på någonting, som inte alls är akademiskt.

Jag skulle för min del i denna debatt vilja våga mig på att häntyda på en annan möjlighet. Det finns kanske en chans, knappast för folkförbundet, om det fortsätter som hittills, men för folkförbundsidén att förbli vid liv. Och varför skulle man inte här i svenska riksdagen säga ut den förhoppningen: Allt tycks för närvarande bero på *Förenta staterna!* President Roosevelt skulle kanhända kunna bärga Wilsons väldiga, men strandade initiativ.

Om det inte sker någonting sådant, så stå vi uppenbarligen inför fortsatt sönderfall, och då finns väl ingenting annat för Sveriges del än detta tredje alternativ, om det blir möjligt, alltså en verklig, ärlig och hederlig neutralitetslinje.

Varför skulle man inte, i så fall, också för att stödja vår ställning under en sådan neutralitet, försöka få alla möjliga *garantier*? Herr Vougt, och kanske andra, ha blickat åt öster. Andra hoppas kanske på England. Men det brittiska imperiet tycks ju ha till stor del givit upp sitt intresse för Östersjön, liksom så mycket annat. Skulle det inte vara möjligt för oss att finna åtminstone ett moraliskt stöd för en hederlig svensk eller skandinavisk freds- och neutralitetspolitik just från den amerikanska republiken, där man under dessa år med stort intresse tycks ha observerat vår existens? Förenta staterna stå oss i själva verket numera mycket närmare än många, kanske de flesta europeiska länder. Där är man måhända också beredd att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

erkänna som ett intresse, att inte hela Europa dras in i den hotande katastrofen.

Man tycker kanske, att sådant tal i nuvarande stund låter verklighetsfrämmande. Men den frågan blir i alla fall alltmera brännande: Vad skola de små europeiska demokratierna göra? Det pågår överallt en nyorienteringsprocess. Här i Sverige föreställer jag mig, att vi visst vilja samlas bakom trontalets deklaration: »samarbete för stärkande av fredens krafter», men frågan är just, vad detta realiter betyder och hur man ser på möjligheten att kunna stärka fredens krafter.

Ja, jag har, herr talman, velat vidröra dessa ömtåliga men i alla fall livsviktiga frågor, eftersom vi ännu befinna oss i det lyckliga läget att kunna diskutera den svenska utrikespolitiken under lugna förhållanden. Det finns naturligtvis ögonblick i folkens liv, när det, som det på sin tid hette, gäller att »hålla käft». Men det finns också tider, när omständigheterna påkalla ett klargörande offentligt meningsutbyte — självklart i syfte att fixera den för land och folk lyckligaste politiken.

Herr Johanson, Karl Emil: Herr talman! Vid ett tillfälle som detta, då riksdagen är beredd att gå till behandling av många viktiga ärenden, både ärenden, som redan äro framlagda och många andra, som vi vänta, synes det inte vara överflödigt att kasta en blick tillbaka och i någon mån skärskåda de resultat, man kommit till under de senare årens stora reformarbeten. Detta av flera skäl: dels för att få klarlagt det, som i vissa fall är oklart, dels för att om misstag blivit begångna — och vi äro väl alla eniga om att sådana inte äro uteslutna — dessa skola kunna tillrättaläggas, dels ock, och kanske allra mest, för att om man finner, att mindre välbetänkta åtgärder vidtagits, taga lärdom därav, så att detta inte upprepas.

Bland de reformer, som genomförts under senare tid, är det väl ingen, som tilldragit sig så mycken uppmärksamhet och bidragit till så mycken oro, bekymmer, ja, jag kan säga förvirring ute i jordbrukarbygder som 1937 års lantarbetstidslag. En orsak är, att den är så oklart avfattad, att ingen ansett sig kunna avgöra, hur den skulle tillämpas. Först efter långvariga förhandlingar mellan arbetar- och arbetsgivarorganisationerna har man kommit till överenskommelse om hur den skall tillämpas och tolkas. Det är väl svårt att tillbakavisa den kritik, som påpekar, att det är nedsättande såväl för den svenska riksdagen som för regeringen att besluta och expediera en lag, som är så otydligt avfattad, i all synnerhet som den så mycket ingriper i de förhållanden, som vanligen rått, och därtill medför stränga straff för överträdelser.

Svagheten i lantarbetstidslagens formulering är så mycket diskuterad, att därvid skall jag inte uppehålla mig. Frågan är väl, huruvida någon förbättring i formuleringen skall åstadkommas, eller det i fortsättningen skall gå som hittills, att de i lagen intresserade parterna skola vara de, som besluta, hur lagen skall tolkas. Det är väl också fråga om hur rättsväsendet skall tillämpa denna lag, när man i vissa avseenden ej vet mer om dess innebörd än vad som ingår i den träffade överenskommelsen.

Jag skall nu villigt medge, att det är en mycket vanskelig sak att skriva en lantarbetstidslag. Det har nog de flesta reda på förut, ty det är, som varje lantbrukare vet, så att använd tid och effektiv arbetstid inom jordbruket äro inte detsamma, utan det är stor skillnad. Det torde väl inte finnas något annat produktionsområde, där skillnaden mellan den s. k. döda tiden och den effektiva arbetstiden är så stor som just inom lantarbetet. Man räknade för något år sedan ut, att ungefär 30 % av den använda tiden vid jordbruksarbete går åt till transporter och förflyttningar, till uppehåll under olämplig väder-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

lek, då ingenting kan uträttas, m. m., och att således den effektiva arbetstiden är 70 %. Om man ändå prutar något på avdraget och säger, att 25 % är död tid, så komma vi med åttatimmarslagen till en effektiv arbetstid av 6 timmar. Nu kan det väl ifrågasättas, huruvida lantarbetarnas ansträngning är så stor, att det är nödvändigt med en begränsning till 6 timmars effektiv arbetstid. Jag erinrar mig en Skänerepresentant i denna kammare, som för två år sedan, då 1936 års lantarbetstidslag genomfördes, framhöll, att det redan gjorts så mycket för begränsning av lantarbetstiden, att denna fråga nu inte är den viktigaste. Vad som däremot är viktigt är, att jordbruket blir så bärkraftigt, att lantarbetarna få skäligen inkomster. Att vinna både det ena och det andra är nog rätt svårt.

Då uppstår frågan, om jordbruket i allmänhet är så bärkraftigt, att denna korta effektiva arbetstid är tillräddlig. Den medför stegrade produktionskostnader och därmed ökade livsmedelspriser för hela svenska folket. Ökade livsmedelspriser äro vi jordbrukare nog inte emot, men frågan är, hur långt det är möjligt att gå. Man bör också ta skäligen hänsyn till konsumenterna, ty många av dessa ha också begränsade inkomster.

På det större jordbruket, där man i vidare mån kan åstadkomma rationalisering och maskinell drift samt kanske även något större arbetsintensitet, kan kanske den korta arbetstiden utnyttjas på ett sådant sätt, att svårigheterna inte bli så stora. Jag vill inte yttra mig om detta, ty jag är inte i den ställningen, att jag kan bedöma det, men såsom mindre jordbrukare vågar jag påstå, att det mindre jordbruket med dess större behov av mänsklig arbetskraft svårigen kan drivas med denna korta arbetstid. Nu sägs det visserligen att lantarbetstidslagen inte berör de mindre jordbrukarna, och jag kan ju medgiva, att de inte kunna ådömas dagsböter eller ha uppgiftsskyldighet om hur arbetstiden fördelas, men det är väl ingen som tror, att det mindre jordbruket, åtminstone då det inte är överskott av arbetskraft, kan få folk, som arbetar längre tid där än man gör vid det större jordbruket. Det har redan visat sig vid en arbetsförmedlingsanstalt i vårt län, att när en mindre jordbrukare ville ha en dräng, möttes han med det svaret, att det nog finns en del lantarbetare men att alla förklarar, att de inte ta plats där det inte är statligt reglerad arbetstid. Det är uppenbart, att det mindre jordbruket antingen måste använda samma tider som det större eller också bli utan folk. Det återstår då, att endast den enskilde mindre jordbrukaren och hans hemmavarande barn komma att få längre arbetstid, men jag vill fråga: Hur skall det kännas för den hemmavarande sonen, då drängen på lördag middag gör toalett och reser till staden och sonen nödgas stanna hemma och utföra det arbete, som de gemensamt kanske kunde fått färdigt i någorlunda skäligen tid, men som nu får hålla på till långt fram på kvällen? Om man sedan, som det förutsättes, inför lagstadgad semester för arbetarna under sommartid, så blir svårigheten säkerligen ännu större.

Det mindre jordbrukets hemmavarande söner, som från barndomen deltaga i hemmets skötsel och genom sitt arbete i många fall bidraga till upprättandet av hemmets ekonomi samt genom arbetsamhet, sparsamhet och, jag kan säga även försakelser, söka samla en sparad slant, så att de en gång också skola kunna bli självägande jordbrukare, anser jag vara landsbygdens och vårt lands största tillgång. Inför nuvarande förhållanden är det naturligt, om dessa ungdomar finna tillståndet tröstlöst, och de börja nog på många håll att söka sig till andra näringar. I stället för att lantarbetstidslagen, såsom det framhölls och såsom man kanske även på många håll beräknar, skulle bidra till att bibehålla befolkningen på landsbygden, mötas vi åtminstone i småbrukarbygderna av en helt motsatt rörelse: det blir en åderlåtning av lands-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bygdens bästa krafter. Därtill kommer ett förhållande, som jag tror alla känna till: denna landsbygds ungdom är mera eftersökt vid verkstäder och andra industriföretag än städernas och industriorternas ungdom, så att även under tider, då det råder arbetslöshet i en industriort, synes det icke vara svårt för landsbygds ungdom att få platser, sannolikt beroende på deras hårdare fostran och sundare livsinställning. För dessa ungdomar är det en förmån, att de kunna få plats på annat håll, men för det svenska jordbruket och den svenska landsbygden anser jag att det är en stor förlust.

Nu har det visserligen sagts, att jordbruket skulle få kompensation för den förkortade arbetstiden genom förbättrade pris på sina produkter, och detta skulle då i allra högsta grad bli till fördel för dessa mindre jordbrukare, som dock ha rättighet att arbeta en längre tid. Då vi iakttaga förhållandena, kunna vi ännu icke se, att det svenska jordbruket vare sig tillförsäkrats eller har utsikt att få denna kompensation. Här har förut i dag påvisats, hur priserna på jordbruksprodukter ställa sig i förhållande till jordbrukets driftkostnader, och det har visat sig och visar sig fortfarande, att dessa bytesnormer icke ha utvecklat sig till jordbrukets fördel utan att det i stället visar sig en fördyring för jordbruket, således utom fördyringen genom förkortad arbetstid. Och om vi t. ex. taga i betraktande mjölkprisen, så ha de möjligen gått upp något under den allra senaste tiden, men i övrigt har, oaktat man höjt smörpriset avsevärt, den ersättning som betalats till leverantörerna för mjölk varit lägre i år än föregående år, i första hand beroende på avsevärt minskade utjämningsbidrag för produktmjölken.

Jag tror att det finns en viss gräns, över vilken man icke kan komma, då det gäller att hjälpa jordbrukets ekonomi, och dessutom får man väl, såsom jag förut framhöll, taga hänsyn även till konsumenterna. Det har också visat sig ganska svårt att komma fram på den vägen, att man höjer priserna på jordbruksprodukter; jag kan t. ex. erinra om mjölkstriden här i Stockholm, vilken fick en sådan utgång, att det ej blev någon vinst för producenterna.

Om jag rätt fattat uttalandena från regeringen, som naturligtvis sitter i en mellanställning, så har det sagts, att man inte får hjälpa upp jordbruket till en allt för god ställning, ty då är det fara för att jorden kan bli ett spekulationsobjekt eller med andra ord att driften blir så lönande, att gårdarna stiga i pris. Ja, det vore väl en fördel, om kapitalinvesteringarna i jordbruket kunde hållas nere och förminskas, men erfarenheten talar ett helt annat språk. I trakter, där fackorganisationerna bestämma arbetsprisen, bli enbart byggnadskostnaderna så höga, att det är fråga om hur jordbruket skall kunna bära detta. Vi se t. ex. i årets statsverksproposition, hur arbetarebostäder med två rum och kök vid Venngarn beräknas kosta i uppförande 17,500 kronor, och skola vi jordbrukare komma därhän, kan man inte tala om billiga gårdar. Vi ha också sett i samma proposition, hur statens jordnämnd hesiterar något inför byggnade av arrendegnahem och säger att byggnadskostnaderna äro så höga, att man inte vet, om man vågar fortsätta i samma takt som förut. Det är således inga ljusa utsikter för jordbrukarna, och inte tror jag någon, som känner förhållandena, anser att lantarbetstidslagen i någon mån förbättrat desamma.

Arbetstiden är aktuell även på ett annat område, som åtminstone tills vidare inte är statligt men som i stor utsträckning tillhör det allmänna, nämligen sjukhusens. Man kan jämföra sjukhusens arbetstidsförhållanden med jordbrukets. Någon bestämd arbetstid är svårt att åstadkomma, därför att det ena dagen är många intagningar och många sjuka som behöva vård, medan det andra dagar är mindre arbete. Detta medför, att personalen vissa dagar har det rätt lindrigt och andra dagar blir överansträngd. Därtill kommer, att läkare i allmänhet inte äro några praktiska arbetsledare. Deras uppgift att se till och vårda

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

de sjuka tar så mycket tid och intresse i anspråk, att de i många fall glömma personalen. Härigenom har man kommit att bibehålla en allt för lång arbetstid vid sjukhusen. Genom en cirkulärskrivelse, som medicinalstyrelsen utsände år 1936, föreslogs eller rent av bestämdes, att man skulle vid sjukhusen nedbringa arbetstiden till 54 timmar per vecka, och det har visat sig, att med god vilja och intresse hos landstingens förvaltningsutskott, lönenämnderna och lasarettsdirektionerna har man kommit rätt långt i detta avseende. Man har infört särskilda dagordningar och på det sättet fått bestämmelser, vid vilken tid varje person skall vara i tjänstgöring och det har medfört, att arbetstiden kunnat nedbringas till dessa 54 timmar utan allt för stora omkostnader eller anställande av så synnerligen många flera befattningshavare och biträden. Man har dock nu kommit så långt i rationaliseringsåtgärder i denna riktning, att troligen intet vidare kan vinnas på den vägen. Skall det nu, som det ryktas från olika håll, komma fram förslag till lagstiftning om åtta timmars arbetsdag även vid sjukhusen, så frukta vi, att detta kommer att medföra mycket stora direkta utgifter för sjukhusen och därmed också för landstingen och de skattskyldiga. En paus för tillämpning av den nya ordningen är önskvärd innan nya krav framkomma.

I detta sammanhang vill jag påpeka sjuksköterskefrågan, vilken för närvarande, såsom nog var och en som något deltagit i landstingens arbete känner till, är fullkomligt oeffterrättlig. Medicinalstyrelsen har bestämt, att på varje sjukavdelning skall finnas två examinerade sjuksköterskor, och härom är intet att säga. Dels behöva även sköterskorna mera frihet, och dels behöva kanske också de sjuka mera ständigt en sakkunnig vård än förut förekommit. Men denna bestämmelse, som medicinalstyrelsen utfärdat, har följts av en annan åtgärd, som verkar i alldeles motsatt riktning. Samtidigt som man ökar behovet av sjuksköterskor ha sköterskeskolorna ute i landet nästan överallt indragits, och här har blivit en sköterskebrist, som är så stor, att det är omöjligt att fylla den under de närmaste åren. De förut utgående assistentsköterskelönerna — i förbigående sagt vill jag gärna erkänna, att de voro för låga i förhållande till utbildningen — höjas vid sjukhus efter sjukhus för att man skall kunna bibehålla de sköterskor man har eller få nya. Höjningarna ske undan för undan vid olika sjukhus, men följderna blir endast, att när en lucka fylls på ett ställe, blir det tomrum på ett annat, då det inte finns tillräckligt antal sjuksköterskor att uppbringa i hela landet. Det är inte heller säkert, att dessa sjuksköterskor komma till de platser där de bäst behövas, utan det går så, att de landsting, som anse sig ha råd att betala bäst, dra till sig sköterskorna. Vad som i detta sammanhang är anmärkningsvärt, är enligt min åsikt medicinalstyrelsens brist på förutseende, då den icke sört för utbildning av sjuksköterskor i förhållande till behovet. Det nuvarande läget är fullständigt ohållbart, och jag har från flera håll hört framställningar om huruvida inte riksdagen kan och bör vidtaga några åtgärder för åstadkommande av förbättring i detta avseende. Om eller på vad sätt detta skulle kunna ske, kan jag dock icke uttala mig om.

Herr talman! Jag har härmed endast velat påvisa en del svagheter, som förekommit på ett par områden, och vill nu blott uttala den önskan, att vi må taga lärdom av förhållandena, så att rättelse och förbättring vidtages, där så kan ske.

Herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Det är ju tacknämligt att med dagens remissdebatt kunna konstatera, att samlingen i svensk politik blir allt större och större och att det råder en ganska stor enighet. Någon nämnvärd kritik har ju inte framkommit vare sig mot finansplanen eller ens mot det område, som jag har äran företräda i regeringen. Om man har

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kunnat utläsa något missnöje, skulle jag vilja säga, att det på visst håll mest riktat sig däremot, att man har för litet att ta på, när man vill kritisera.

Det har emellertid beträffande jordbruksfrågorna sagts vissa saker här, som jag har anledning bemöta. Det sades ju förra året, att vi naturligtvis inte togo den s. k. lantarbetstidslagen därför att vi skulle ha den som sådan, utan det stora problemet, som vi litet var ställde framför oss, var det: Vad skall man göra för att försöka behålla kvar den ungdom, som ännu har något intresse för den svenska landsbygden? Det torde inte gå att i fortsättningen helt skjuta undan den frågan och att statsmakterna inte ta den ringaste notis om att dessa arbetsförhållanden bli förbättrade. Den sista utredningen, som angår de affärsanställda, är ju ännu inte aktuell, ty den ligger ännu inte inför riksdagen, men man kan ju bedöma de politiska synpunkter som läggas på den, och den har ju med några få undantag mottagits med ganska stor enighet och mycket stor välvilja. Jag konstaterar alltså nu till slut, att den enda punkt, där det särskilt hos högerpartiet finns en motvilja mot försöken att förbättra arbetsförhållandena, är då det gäller dem som arbeta på den svenska landsbygden, medan regleringen av arbetstiden för de affärsanställda som sagt hälsats med tillfredsställelse.

Denna fråga är naturligtvis liksom andra ytterst en ekonomisk fråga. Man sade, när lagen antogs, att man skulle försöka förbättra produktprisen i sådan utsträckning, att man kunde möjliggöra för dem som hade anställd arbetskraft att bära de ökade kostnader, som den förkortade arbetstiden innebar. Vi gjorde en utredning, som inte motbevisades på något håll, om den del av jordbrukets omkostnader, som lönekontot representerade, och fingo därigenom fram den procentuella höjning av omkostnaderna, som den förkortade arbetstiden medförde. Vid uppdragandet av riktlinjerna för statens jordbrukspolitik beaktades dessutom de ökade kostnader, som blevo en följd av de vid den tiden förda förhandlingarna om ökade löner. Herr Domö nämnde ju, som riktigt var, om jag inte missminner mig, att lönerna enligt 1936 års avtal ökades omkring 18 procent, och om lönekontot beräknas till en tredjedel av jordbrukets omkostnader — i själva verket är det för södra Sverige något mindre och för mellersta Sverige något mer — innebär ju 18 procents löneökning 6 procents ökning av produktionskostnaderna. Detta beaktades vid förra riksdagen, och om nu lönerna genom de nyligen avslutade avtalsförhandlingarna ökas med 3 à 4 procent, kan vem som helst räkna ut, att detta innebär en ökning av produktionskostnaderna med ytterligare något över en procent. Det är emellertid så, som någon har sagt, att om vi inte skola få statsbönder i Sverige, om inte staten skall taga hand om det hela, så kan man inte låsa fast priserna, man kan inte dra upp priserna med linjal och säga, att de och de priserna skola vi ha, utan man har endast angivit normerna.

Om jag först ser på brödsäden, så angavs förra året normerna så, att utförselbevis skulle få användas så länge vetepriset icke per deciton översteg 20.50 under höstmånaderna och 22 kr. under sommarmånaderna, och därom voro vi alla ense. Man skulle med hjälp av influtna tullmedel och utförselbevis åstadkomma export för att lätta överskottet, ty vi veta ju litet var, åtminstone de som vid sidan av sin politiska gärning syssla något med praktiskt jordbruk, att det inte går att driva upp prisen till en viss nivå, så länge det ligger kvar ett tryckande överskott. Av den anledningen tunnades utförselbevisen ut, så att man kunde använda ett lägre belopp per hundra kilogram än efter det gamla systemet.

Det skulle vara intressant att veta, i vad mån de som tidigare yttrat sig här bidragit till att åstadkomma denna avlyftning från den svenska marknaden. Jag skulle vilja säga, att jag tror att om vi jordbrukare icke skola bli stats-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bönder, måste vi själva taga hand om våra affärer. Jag tycker att en otillräcklig procent av jordbrukarna äro anslutna till svenska lantmännens riksförbund, men då det inte är mer än ungefär hälften av spannmålsodlarna, som anslutit sig dit, har den enskilda spannmålshandeln en uppgift att fylla i detta fall. Jag har sagt till den enskilda spannmålshandelns representanter, och jag säger det här: Nu få ni inför Sveriges jordbrukare visa, om ni äro intresserade av jordbrukarnas sak och icke vilja ha mera statsförmyndarskap än nödvändigt. Äro ni det, få ni hjälpas åt att avlyfta det överskott som finnes på den svenska marknaden. Så snart det är gjort, är prisnivån uppe i det belopp, som riksdagen angivit, och kanske något därutöver.

Om jag sedan ser på de övriga priserna, så nämnde herr Domö någonting om en stegring, som om jag minns rätt för vissa produkter begränsade sig till 5 procent. De siffror jag har tillgängliga visa, att om jag jämför priserna från september—november 1936 med priserna under september—november 1937, har procenttalet ökats från 87.8 till 97.5, så att ökningen är 9.7 procent eller nära 10 procent. Om jag bland utgifterna räknar med de ökade priserna på fodermedel, blir nettoförbättringen ungefär densamma; skillnaden är endast 0.2 procent. Detta gäller genomsnittsprisen för samtliga produkter. Där emot finns det vissa produkter där en sådan ökning icke kunnat uppnås, t. ex. brödsäden, där vi icke lyckats, därför att vi icke ha någon organisation, som kan utföra vad staten skulle ha utfört, om den drivit verksamheten. Jag tror emellertid, att vi alla voro eniga om att staten icke skall övertaga verksamheten på detta område.

Se vi på mjölkpriset, som ju är den största och mest betydelsefulla posten för det svenska jordbruket, så ligger ju saken något annorlunda till där. Om jag jämför priset på konsumtionsmjölk med siffrorna från 1925—1929, ligger ju konsumtionsmjölkpriset i juni månad 1937 i 105 procent och i november månad i 109 procent av prisen från 1925—1929. Som kammarens ärade ledamöter veta, kunde ju beslutet av 1937 års riksdag icke träda i kraft förr än den 1 juli, och om man räknar med medeltalet för hela året, som herr Domö gjorde därför att det är fördelaktigast ur hans synpunkt och ofördelaktigast ur jordbrukarnas, blir förhållandet ett annat. Jag bryr mig inte om att konstruera fram något som är fördelaktigt ur den ena eller andra synpunkten utan försöker bara få fram de verkliga siffrorna. Herr Domö var ju år 1936 liksom de andra med om att skriva, att priset på konsumtionsmjölk icke fick stiga, men på mitt förslag ändrade riksdagen detta och sade, att organisationerna fingo lov att tillämpa en prisförhöjning, som med hänsyn till det gemensamma intresset av den svenska mjölkproduktionen kunde anses berättigat.

Jag sade redan den gången, att jag icke ansåg det vara uteslutande av intresse för det svenska jordbruket, att t. ex. konsumtionsmjölkpriset blir allt för högt, och detta är alldeles självfallet, ty så länge konsumtionsmjölk är den mest lönande produktionen, är det angeläget, att även producenterna som sådana äro försiktiga och se till, att de icke vidtaga sådana åtgärder, att konsumtionen minskas och de i stället få sälja mjölken för förädling till det lägre exportpriset.

Beträffande produktmjölkpriset började inte någon stegring inträda förrän i september månad, förklarligt nog då flertalet av organisationerna på detta område ligga två månader efter med sina räkenskaper, och varför inte vare sig prisutjämningsbidraget eller det förhöjda smörpriset, som började tillämpas den 1 juli, kunde inverka förrän någon tid efteråt. I september ha vi då att konstatera en prisförhöjning med 1 procent och följaktligen stå vi på procenttalet 101 i jämförelse med medelpriset för produktmjölk 1925—1929, vilket procenttal sedan för november månad har stigit till 105. På detta om-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

råde har således en prisstegring inträtt, och om jag uträknar denna beträffande konsumtionsmjölken, där en höjning till 109 procent inträtt, kan jag konstatera, att man inom Stockholmsområdet, där ungefär en tredjedel av mjölkproduktionen utgöres av konsumtionsmjölk och där man således har pengar tillräckligt att ersätta den minskade mjölkavgiften, följaktligen har fått detta prisutjämningsbidrag lika bra på det sättet. Detta innebär ett öre per kilogram eller 4 procent bättre pris per kilogram för konsumtionsmjölken och alltså ligger procenttalet inte i 109 procent utan i 113 procent för närvarande. Under tiden november 1936/1937 har priset stigit för konsumtionsmjölk med 9 procent och för produktmjölk med 14 procent; den senare posten är således den som har ökat mest.

Beträffande den animaliska produktionen i övrigt har det ju inom en av dess olika grenar blivit en väsentlig prisförbättring gentemot förra året, medan det inom vissa andra grenar av animalieproduktionen endast blivit prisförbättring för vissa kvaliteter men icke för andra.

Herr Domö talade i detta sammanhang om lantarbetstidslagen, som han ansåg att vi aldrig skulle ha givit oss in på. När jag i början av mitt anförande vidrörde den frågan, sade jag, att vi införde den lagen, därför att vi enligt min mening borde göra någonting för att söka åstadkomma förbättrade förhållanden för den svenska landsbygdens såväl jordbrukare som arbetare och inte minst ungdomen. Jag har emellertid under debatten här fått konstaterat, att det finns väsentliga meningsskiljaktigheter mellan herr Domö och hans kamrat på Skaraborgslänsbänken, herr Johanson, Karl Emil, ty herr Johanson slog huvudet på spiken, då han sade, att även lantbrukare, som inte falla under lagen, inte kunna få arbetsfolk, såvida de inte tillämpa lagens bestämmelser. Vi hade ju i enighetens tecken redan år 1936 genomfört en lantarbetstidslag, som i väsentlig utsträckning ökade jordbrukets produktionskostnader, och för dem, som inte föll under lagen 1936, gällde det givetvis i lika hög grad som efter det lagen ändrats år 1937 att de, när tillgången på arbetskraft blev mindre, inte hade möjlighet att få arbetskraft med mindre än att de tillämpade lagen. Den skärpning av arbetstidslagen, som inträdde 1937, fordrade också att åtgärder skulle vidtagas för att göra det jordbruk, som skulle betala arbetskraften, så lönsamt att det skulle kunna betala den ökade kostnaden. Jag har här i korthet påvisat de produktionsgrenar, för vilka en påtaglig prisförbättring inträtt, men jag vill samtidigt erinra om, som jag sagt tidigare, att det inte var förrän den 1 juli som bestämmelserna trädde i kraft. Förbättringen har således inte kunnat i realiteten visa sig förrän en viss tid därefter förflutit, och därför har prisstegringen skett successivt. Det bör även bemärkas att den omtalade lagen trädde i kraft den 1 november 1937. När jordbruksnämndens utlåtande med förslag till nya bestämmelser kommer — i vilket utlåtande herrarna kunna få taga del av denna prisförbättring — torde det visa sig, att det även i det sista har inträtt en viss stegring av priset på jordbruksprodukter, medan däremot en märkbar tendens till fallande priser på industriens produkter kan konstateras.

Jag skulle, då herr Domö efterlyste den utredning, som det är min avsikt att sätta i gång, vilja säga, att den kommer, men jag har ansett det vara en fördel att vänta något med att sätta i gång den tills man fått se, hur hela det ekonomiska läget stabiliserar sig, och fått se verkningarna både av lantarbetstidslagen och av den ökade lön, som lantarbetarna ha fått enligt det sista avtalet. Jag tycker det är riktigt att man först försöker få fram allt material, som är av värde, då det gäller denna utredning. Jag har således inte fördröjt utredningen för att man på så sätt skulle glömma bort den, utan anledningen till dröjsmålet är, att jag önskade, att man skulle få ett bättre

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

material att bygga den på än vad man skulle haft, om den tagits upp vid ett tidigare skede.

Den ömma punkten är emellertid, efter vad jag förstått av vad den siste ärade talaren sagt — det var ungefär detsamma som herr Domö med uppsåt eller icke yttrade i ett politiskt föredrag under sommaren 1937 — tanken på att jordbruksprodukterna icke böra stiga i pris. Herr Johanson, Karl Emil, sade nyss, att man får vara försiktig på den punkten. Det är rätt intressant att höra denna försiktighet påpekas, men det verkar litet förbluffande, då man samtidigt i en annan vändning påkallar högre priser. Herr Karl Emil Johanson menade alltså, om jag förstod honom rätt, att vi aldrig skulle ha brytt oss om lantarbetstidslagen utan i stället skulle ha försökt att bringa ned produktionskostnaderna och på det sättet gjort jordbruket mera bärkraftigt. Men han klagat samtidigt över svårigheten att få de unga att stanna vid jordbruket. Hur han skulle kunna skaffa fram en trollformel, enligt vilken man kan göra båda delarna, dels bjuda dem mycket försämrade arbets- och levnadsvillkor och dels försöka behålla dem kvar i jordbruket, kan jag inte fundera ut, men det finns möjligen någon, som kan det. Kan man komma med något sådant, skall jag väl försöka att i min mån bidra till att effektuera det.

Jag har bara i korthet velat lämna dessa upplysningar. Jag vill inte bestrida riktigheten av de procentsiffror, som av herr Domö nämndes i hans anförande, men om man tar de procentsiffror, som äro tillgängliga sedan prisförbättringsåtgärderna verkat en tid beträffande mjölk- och andra jordbruksprodukter, får man en klarare bild av hur läget är.

Herr Hagström: Herr talman! Efter det utförliga och klarläggande anförande, som herr Domö tidigare hållit här i dag angående högerns synpunkter på statsverkspropositionen, skulle väl egentligen en enkel man i ledet som jag ej behöva ytterligare upptaga tiden. Emellertid är det några så att säga lokalbetonade synpunkter som jag vill komma med.

Då jag är jordbrukare, är det kanske förklarligt, att jag beträffande statsverkspropositionen först och främst intresserar mig för den del därav, som berör jordbruksnäringen, d. v. s. nionde huvudtiteln. Denna har jag studerat så grundligt den korta tiden medgivit, åtminstone i vad den avser de punkter därav, som jag ansett kunna beröra norrländska jordbruksförhållanden. Men jag måste säga att genomläsandet närmast lämnat rum för en känsla av besvikelse. Om jag ej missminner mig så har jordbruksministern vid något tillfälle tidigare ställt i utsikt en viss kompensation åt jordbrukarna för den fördyring av produktionskostnaderna som förra årets lagstiftning rörande arbetstiden vid jordbruket skulle innebära. Och då vi ej tidigare erhållit någon nämnvärd kompensation, hade jag i förväg närt den kanske något svagt grundade förhoppningen att finna något spår därav i statsverkspropositionen. Men hur välvilligt jag än sökt tolka innebörden i de olika punkterna i nionde huvudtiteln, och hur jag än forskat därefter, har jag ej kunnat upptäcka något sådant.

Däremot har jag med förvåning nödgats konstatera, att jordbruksministern föreslår indragning eller sänkning av flera anslag, som närmast beröra det norrländska jordbruket och skogsbruket.

Så t. ex. föreslås indragning av det tillfälliga anslaget för vissa skogsvårdsåtgärder å enskilda skogar och beträffande statens skogsodlingsanslag föreslås sänkning från 400,000 kronor innevarande budgetår till 60,000 kronor för budgetåret 1938/1939. Nu kan det visserligen beträffande sänkningen av detta anslag invändas, att förra årets anslag ej förbrukats och att en betydande reservation kommer att förefinnas. Men denna omständighet beror därpå, att

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bestämmelserna för anslaget användning ej äro sådana, som de enligt en ganska utbredd uppfattning borde vara. Det har under senare år från flera håll påyrkats sådan ändring av dessa bestämmelser, att anslaget finge användas jämväl för röjning i tätväxande ungskog, som ej är att hänföra till s. k. stavaskog. Senast har skogsvårdsstyrelsen i Västerbottens län hemställt om samma ändring. Men detta har jordbruksministern ej velat vara med om. Departementschefen yttrar härom på sidan 324 i nionde huvudtiteln följande: »Vidkommande skogsvårdsstyrelsens i Västerbotten län under föregående punkt angivna hemställan om utökning av de ändamål, för vilka bidrag från skogsodlingsanslaget må beviljas, till att avse även röjningsgallring i tätväxande ungskog, som ej är att hänföra till stavaskog, finner jag mig — i överensstämmelse med mitt ståndpunktstagande till samma förslag under fjolåret (se 1937 års statsverksproposition, IX H. T., sid. 368) — icke kunna tillstyrka det samma.» Emellertid är det nog även bland fackmännen en ganska utbredd åsikt att just röjning i tätväxande ungskog är den kanske viktigaste och mest gagneliga användningen för detta anslag. Men om anslaget får användas för röjning blott i den utpräglade s. k. stavaskogen, som förekommer ganska sparsamt, är det klart att efterfrågan på anslaget måste bli liten. Men detta utgör ej något bevis för att anslaget är obehövt. Utvecklingen tyckes gå i den riktningen, att anslag, som kunna komma det norrländska jordbruket och skogsbruket tillgodo, skola beviljas endast under arbetslöshetsperioder. Och om anslag beviljas under normala förhållanden på arbetsmarknaden, hålles bidragsprocenten nere så lågt att befolkningen ej har råd att tillgodogöra sig anslagen.

Ätminstone i fråga om skogsvårdsåtgärder, som kanske först en kommande generation kan komma att njuta frukterna av, förekommer det nog ganska ofta att mindre bemedlade skogsägare ej ha råd att tillgodogöra sig anslag, därför att bidraget i förhållande till hela kostnaden är alldeles för litet.

Beträffande stödåtgärderna i övrigt för jordbruket i de trakter i Norrland, som jag här närmast ville göra mig till talesman för, nämligen de trakter som undantagits från mjölkregleringsbestämmelserna, ha dessa stödåtgärder inskränkt sig till viss fraktlindring för foderhavre, som införes dit från sydligare delar av landet. Detta är ju gott och väl. Det är bättre att få något än ingenting, men det stödet är ändå bra litet att stödja sig på. Det är endast det mindretal jordbrukare, som under vintrarna syssla med timmerkörning, som köper foderhavre. Och om en sådan jordbrukare inköper 10 à 15 säckar havre per år och därför åtnjuter i fraktlindring 6 à 7 kronor, så är det förklarligt, om han tycker, att det stödet ej har så stor betydelse. Jämförd med de fördyringar av levnadskostnaderna, som stödåtgärderna medföra även för jordbrukarna i berörda trakter, väger denna fördel ej så tungt. Den uppväger inte ens fördyringen av det mjöl, som även jordbrukare måste inköpa från sydligare delar av landet.

Nu vilja vi norrländska jordbrukare ej på något sätt motsätta oss stödåtgärderna; vi missunna inte ens jordbrukarna i det landet Skåne de fördelar, som stödåtgärderna medföra. Men vi anse det vara orättvist, att de anslag, som beröra norrländskt jordbruk och skogsbruk, skola nedprutas så snart någon förment anledning därtill yppas. Det är ett faktum, att norrländska jordbrukare ha det ganska bekymmersamt nu; svårigheterna för dem att få debet och kredit att gå ihop äro nu större än på länge. Högkonjunkturen har gjort sig gällande endast beträffande utgifterna. Inkomsterna ha ej rönt någon inverkan därav. Och till dessa svårigheter har i väsentlig grad just förra årets arbetstidslagstiftning bidragit.

Då detta lagförslag först kom upp och diskuterades, troddes det ganska all-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mänt, att lagen ej så mycket skulle komma att beröra det norrländska jordbruket, därför att jordbrukarna där i allmänhet hade så få anställda arbetare. Det har emellertid visat sig att även jordbrukare, som ha blott en å två arbetare och som således ej skulle hemfalla under lagen, i alla fall tvingats att tillämpa den kortare arbetstiden, såvida de ej velat stå utan arbetskraft. Redan innan lagen trädde i kraft eller strax efter sedan riksdagen fattat sitt beslut, började den kortare arbetstiden successivt att tillämpas. Nu missunnar jag för min del inte arbetarna den fördel och den lättnad, som den kortare arbetstiden kan medföra och innebära, men samtidigt kan jag ej annat än finna det rätt och rimligt att jordbruket verkligen erhåller den kompensation, som ställts i utsikt och som vi ej kunnat finna att det i nämnvärd grad erhållit. Jag syftar då särskilt på förhållandena i inre Norrland. Men vi få väl hoppas, att kompensationen kommer i desto rikligare grad i något annat sammanhang.

Vi jordbrukare ha ju fått en ganska grundlig träning i konsten att hava tålmod och att vänta, och det heter ju, att den väntar aldrig för länge, som väntar på något gott och att det är på hoppet, människan skall leva.

Herr Bergman: Herr talman, mina herrar! I ett politiskt föredrag, som hans excellens statsministern höll på Auditorium i Stockholm i slutet av förra året, gick han rätt illa åt oppositionspartierna och han slutade sitt anförande med en »stilla bön» om att han inte måtte få det alltför lugnt, utan att det politiska arbetet måtte få den stimulans, som oppositionen borde kunna leverera. »Jag litar på herr Bagge», lydde slutklämmen. Hans excellens begärde stimulantier. Han tog naturligtvis ordet i dess vidsträcktare bemärkelse, när han beredde sig på att få stängas med herr Bagge, och han har förmodligen fått sin önskan uppfylld; jag har inte ännu hört, hur det gått till i dag i andra kammaren. Herr statsministern väntar kanske inte några stimulantier just av mig, men med den ordets frihet, som ännu råder i vårt land och som jag vet att hans excellens i likhet med oss uppriktigt vill upprätthålla, skall jag be att få leverera litet stimulantier i ordets mera vardagliga och folkliga mening.

Det säges ofta av herr finansministern och det har sagts återigen i dag i hans som vanligt uppmärksammade och intressanta anförande, att det är av vikt att öka folkets köpkraft. Det är gott och tacknämligt att regeringen visar starkt intresse för att de breda lagrens köpkraft må bibehållas och stegras. Det vilja också vi. Allt, som verkligen kan främja folkets välbefinnande, hälsa och trevnad, intresserar även oss. Men vi skulle gärna se, om regeringens prisvärda intresse för köpkraften även vore förenad med något större intresse för att göra vad som är möjligt för att denna köpkraft må användas för förnuftiga ändamål och på sådant sätt som bäst gagnar land och folk. Men om den ökade köpkraften skall, som på somliga håll tyvärr sker, i stor utsträckning slarvas bort på onyttiga och skadliga ting, förslösas på vad som försämrar folkhälsan och förslöar tanke- och viljekraften och därmed äventyrar vårt framtida Sveriges väl, förefaller det som om föga skulle vara vunnit. Det finns ganska effektiva och enkla sätt att lägga hinder i vägen för ett sådant bruk av de pengar man förtjänar. Det går naturligtvis inte restfritt, men det finns dock verksamma sätt att åtminstone försvåra åtkomsten av en hel del onyttiga och skadliga ting, som verka allt annat än i riktning att skapa välbefinnande i landet. Engelsmännen ha förstått den saken, och det ha även våra vänner och grannar danskarna gjort.

Jag har vid flera föregående remissdebatter varit inne på denna sak och jag skall inte denna gång utförligare behandla den. Man förstår, tänker jag, att det i främsta rummet gäller att genom en kraftig spärr försvåra åtkom-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sten av bl. a. rusdryckerna. Det har ju inte sagts något om den saken i dag, och jag anser därför att jag skulle göra mig skyldig till en försummelse såsom representant för nykterhetsrörelsen, om jag inte sade något i denna viktiga fråga även i dag. När vi framställa denna fordran på åtgärder för att försvåra åtkomsten av rusdrycker, står praktiskt taget bakom oss hela den svenska nykterhetsrörelsen av i dag. Regeringen hade däremot inte den svenska nykterhetsrörelsen bakom sig, när den kom med sitt förslag till försämring och uppluckring av spritdryckslagstiftningen vid förra riksdagen. Detta genomdrevs *emot* den svenska nykterhetsrörelsens praktiskt taget enhälliga protest. Det kom hundratals uttalanden från olika håll i landet, och nykterhetsvännernas landsförbund, som representerar alla nykterhetsorganisationerna i vårt land hade yrkat avslag på revisionsförslaget därför att det var ägnat att mer underlätta än försvåra åtkomsten av spritdryckerna. Vi kunna inte nu göra om beslutet, men vi skulle vilja hemställa till vederbörande att allvarligt betänka vad som kan göras på annat sätt för att minska rusdrycksförbrukningen. En sådan åtgärd vore t. ex. en skärpt beskattning av alkoholdryckerna. Den åtgärden kan alldeles oberoende av lagstiftningen genomföras vid vilken riksdag som helst, och man kan absolut inte ur den sociala rättvisans synpunkt göra några rimliga invändningar däremot. Det är ju här fråga om en skatt, som ingen behöver betala annat än i den mån han förtär rusdrycker, och det finns väl knappast någon angenämare form av beskattning än den som är fullt frivillig. De, som erlägga den skatten, äro sådana som uppenbarligen anse sig kunna erlägga den, och man får väl tro deras självdeklaration i det avseendet.

Finansministern sade på tal om de sociala välfärdsanordningarna och deras kostnader, att det går väl an, om man tycker att de direkta skatterna bli för tunga, att spara in på radioapparater, på bilar etc. För min del unnar jag gärna hela svenska folket att få ha sina radioapparater och tycker inte att det är någon vidare lämplig besparingsåtgärd att hindra folk att skaffa sig sådana. I det stora hela taget har väl radion här i landet skött sig på ett ganska erkännansvärt sätt. Det finns kanske åtskilligt att anmärka, men i stort sett är det i det avseendet bättre i vårt land än, tror jag, i de flesta andra länder. Vad bilar beträffar, skulle jag också önska, att det kunde lyckas för de breda lagren att komma därhän, som man för länge sedan kommit i Amerika, där var fjärde eller femte invånare kunde skaffa sig bil. Det är inte heller något att särskilt rekommendera besparing på.

Den besparing, som jag talade om att man bör rekommendera, gäller sämre saker än radio och bilar. Den avgörande förutsättningen för en sund utveckling i ett land är ett i andligt och kroppsligt avseende friskt och livsdugligt folk. Samhället måste därför målmedvetet bekämpa alla dess livskraft försvagande och andligt neddragande tendenser samt kraftigt stödja de strävanden, som gå ut på folkets lyftning till en allt mer ansvarskännande livsföring. Nykterhetsverksamheten bör sålunda främjas och en hänsynslös nöjesindustris ockrande på karaktärssvagheten och njutningslystnaden hos obefästad och lättledd ungdom bekämpas, till bättnad för goda seder, folkhälsa och välbstånd samt till bevarande och stärkande av den allvarliga livssyn, som hör till vårt folks värdefullaste arvedelar. Vad jag nu sist sade är en nästan ordagrann återgivning av en paragraf i det politiska programmet för det parti, som jag tillhör. Jag kan alltså rent av yrka detta å partiets vägnar. Jag vill därmed icke säga, att jag yrkar på skärpt spritbeskattning å partiets vägnar, ty därvidlag har det funnits olika meningar, ehuru jag tror att flertalet inom partiet delar min mening även i den punkten. Men att någonting verkligen

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

på allvar göres för att avlägsna de frestelser, som ungdomen är utsatt för genom vad man mångenstädes bevittnar för närvarande, nämligen detta av smarta och tämligen ansvarslösa affärsidkare allt mer och mer utbredda ockrande på ungdomens nöjeslystnad, det har vid föregående riksdagar både av oss och andra i motioner och på annat sätt yrkats, utan att dock någon avsevärd inskränkning i de påtalade missförhållandena kunnat uppnås. Jag lägger regeringen den saken varmt på hjärtat. Det är en välfärds politik i ordets bästa mening. Vi ha givetvis ingenting emot välfärds politiken i den mening regeringen tagit den. Det har i många anförande vittnats därom i dag och vi ha i stor utsträckning medverkat till de i detta avseende vidtagna åtgärderna. Men vi vilja främja folkets välfärd även på de vägar jag nyss berört.

En annan sak, som jag skulle vilja fästa uppmärksamheten på, är, att regeringen liksom dess parti gång på gång, riksdag efter riksdag, har visat, att den inte har något intresse för en större rättvisa med avseende på representationen i riksdag och landsting. Det parti jag tillhör har flera gånger yrkat att man skulle få det nu i vårt land gällande proportionella valsystemet förbättrat, så tillvida att inte vissa partier finge så många mandat till skänks som nu sker, under det att andra partier gå miste om de mandat, som de rättvisligen enligt proportionella grunder borde ha. Om t. ex. en politisk meningsgrupp på några hundra tusen röstande, som äro ungefär jämnt spridda bland olika samhällslager i alla valkretsar av landet, kan få fem, sex representanter, under det att andra lika stora grupper, som äro koncentrerade i ett färre antal valkretsar kunna få över 20 mandat, är det onekligen orättvist. Vi fingo vissa anvisningar förra gången denna fråga behandlades i riksdagen, att man genom att reglera om valkretsarna för landstingsvalen, skulle kunna få en förbättring, och vi skola taga fasta på denna anvisning, men det är endast en relativt obetydlig förbättring, som man på det sättet kan ernå. Saken förtjänar verkligen ett allvarigare beaktande, och då det glädjande nog synes bli en bättre samverkan i politiskt avseende i vårt land mellan de olika partierna än hittills varit fallet, vore det ju önskvärt, om vi också finge se bevis på tillmötesgående på denna punkt, där det gäller en för ett minoritetsparti mycket viktig fråga.

Jag skall också be att få säga ett par ord beträffande Nationernas förbund och Sveriges ställning i utrikespolitiskt avseende, ehuru dessa ämnen till en del redan varit föremål för flera föregående talareshörsamhet. Jag tror, att här finnas större utsikter än på något annat område till samverkan och samförstånd mellan olika partier. Det är ju så, att vi alla sitta i samma båt och vi ha säkerligen alla en livlig känsla härav. Det finns naturligtvis intet parti, som vill riskera att föra oss i ett krig, om det är möjligt att undvika det, vilket det ju med en klokt avvägd utrikespolitik bör vara.

Det är lätt att påvisa bristerna i Nationernas förbunds konstruktion, vilka delvis finna sin förklaring av omständigheterna vid dess tillkomst, men som därför icke behöva bli en evig och outplånlig arvsynd. Presidenten Wilson hälsades, som vi minnas, av miljoner människor, nästan så gott som en världsfredens himlasända inkarnation, när han kom till fredsförhandlingarna i Paris, men när han efter en längre tids vistelse där och efter högt spända förväntningar hos folken återvände till sitt land, var han en bruten man, som befanns ha gripit sig an med en uppgift »över evne». Han hade i själva verket lidit ett nederlag, nästan större än åtskilliga av de folk, som blivit besegrade i kriget. Han hade velat definitivt skapa en orubblig fred på jorden genom ett kompakt förbund av alla kulturfolk, vilkas samlade makt ingen skulle våga trotsa. Och så vägrar till en början hans eget stora land, världens då rikaste och mäktigaste statsförbund, att gå med. Därmed gick Nationernas förbund ut i livet

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som en stympad krigsinvalid från början och ej som ett oemotståndligt »ungt lejon», som det borde ha blivit.

Det var den första svåra bristen. När Sverige anslöt sig, skedde det ju efter mycken debatt och åtskillig tvekan, och det gjordes gällande, att man först borde avvakta, hur det gick med Förenta staterna, om de skulle ansluta sig eller icke. Det neutrala Schweiz begärde, att först få avvakta Förenta staternas ställning, men det avslogs, av de inbjudande makterna. Jag vill minnas, att det var dåvarande universitetskanslern Swartz, som hos oss här i kammaren väckte samma förslag, men det avslogs av riksdagen såsom lika utsiktslöst som det schweiziska, och det var ju mycket naturligt, att man då trots denna svaghet ändå hoppades, att det skulle bli något verkligt stort av Nationernas förbund. Man hoppades, att om Förenta staterna på grund av sin s. k. Monroedoktrin skulle anse sig vara förhindrade att vara med, de dock i alla fall skulle kunna medverka på något sätt, om de också icke formellt tillhörde förbundet, eller att de kanske till sist dock skulle kunna övervinna sina betänkligheter för även formell anslutning. Jag tror icke, att det kan sägas, att man har blivit alldeles besviken i avseende på första möjligheten. Förenta staterna ha verkligen gjort åtskilligt i Nationernas förbunds anda, ehuru de icke tillhört förbundet, och det är att hoppas, att det blir ännu mera gjort i det avseendet. När nu Sverige kommer Förenta staterna ännu närmare i år genom det gemensamma minne, som förenar de bägge nationerna och som på ett särskilt högtidligt sätt, som vi veta, kommer att firas i sommar, vore det att hoppas, att det skulle kunna väckas en större förståelse i Amerika för betydelsen av att gemensamma fredsansträngningar i det gamla Europa kraftigt understöddes av Förenta staterna. Det är emellertid en sak, som vi naturligtvis icke kunna bestämma något över, vi kunna endast uttala våra önskningar och förhoppningar. För oss gäller främst frågan, hur vi själva skola göra.

Nationernas förbund började på allt annat än jämlikhetens grund. Man in-delade staterna i tre klasser: den högsta överklassen, som fick mest att säga, bestod av de segrande ententemakterna, den andra, visserligen simplare men dock i någon mån respekterade klassen bestod av de neutrala staterna, däribland Sverige, vilka erbjödoss tillfälle att inom två månader, utan att ha fått något inflytande på konstruktionen av förbundet, utan vidare med ja eller nej besvara frågan, om de ville ansluta sig, samt slutligen de besegrade staterna, som voro den riktiga pariasklassen, och vilkas upptagande skulle kunna ske på vissa stränga och förödmjukande villkor och om två tredjedelar av de andra ville gå med på det. Det var en stor svaghet, som också kraftigt påtalades i den skrivelse, vari svenska riksdagen meddelade sitt beslut. Vi önskade och hoppades att svagheterna i förbundets konstruktion skulle med tiden minskas eller avlägsnas. Det har i någon mån också slagit in men icke helt.

Den tredje stora olyckan var, att förbundspakten i sig inneslöt även Versaillesfreden, som i sig innebar fröet till vad som sedermera växt fram inom de besegrade nationerna.

Därmed sammanhänger också avrustningsfrågan. De besegrade avväpnades mot löfte, att de segrande därefter skulle successivt följa efter på nedrustningsvägen. Om så hade skett, skulle säkerligen den mentalitet, som lett till händelserna i diktaturstaterna — åtminstone i en av dem — icke fått någon näring, åtminstone ej i den grad, att det varit möjligt att komma till vad som sedermera blev fallet. Hade man på ett tidigt stadium visat god vilja i nu berörda avseende, hade den mentalitet, som brutit fram hos den avväpnade stormakten, saknat de förutsättningar, som nu gett den sådan näring.

Förslagsställaren, presidenten Wilson, hade proklamerat allmän nedrustning med bibehållande i varje land av vad som behövdes för inre ordning och

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

trygghet, »domestic safety», som han kallade det på sitt språk. När detta överflyttades på det europeiska diplomatspråket blev det »sécurité nationale», vilket kunde tolkas som ett långt vidsträcktare begrepp och var så elastiskt, att det kunde rymma litet av varje. Presidenten Wilson, som ej kunde franska, blev utan svårighet utmanövrerad av Clémenceau, som för övrigt torde varit den klyftigare av de bägge.

Vad bör Sverige göra, sedan Nationernas förbund så uppenbart visat sin vanmakt? Det frågar sig nu många. Det är klart, att detta är en för hela Norden livsviktig fråga. Vägledande för dess prövning bör vara vad som hela tiden varit det självklara villkoret för vårt deltagande i förbundet, nämligen att Sverige ej får indragas i det ena eller andra oss ovidkommande stormaktsintresses intriguerspel. Vi vilja icke bli någon annan makts vasaller. Men vi vilja och böra medverka i den universella samverkan för fred och samförstånd, som är Nationernas förbunds uppgift, om det skall ha något existensberättigande.

Schweiz gick med i Nationernas förbund med förbehåll av neutralitet i långt större utsträckning än vi, men det beror ju på särskilda omständigheter, som icke förelågo hos oss på samma sätt. Att Sverige icke bör helt undandraga sig medverkan till kollektiv säkerhet även med vissa maktmedel, uttalades redan då vi anslöto oss till Nationernas förbund. Men den kollektiva säkerheten förutsätter för sin effektivitet allas, i varje fall stormakternas samverkan. Splittar sig världen i olika, sins emellan oförsonliga maktgrupper, så är det orimligt att begära, att vi skola kasta oss i så oberäkneliga öden, som då måste bli fallet.

Ett övervägande av vad som inom Nationernas förbunds ram bör ock kan göras för att åstadkomma en bättre tingens ordning än hittills är vad som först bör försökas, innan man tar på sitt ansvar att övergiva förbundet, vilket ju icke heller någon här velat förorda. Det vore allt annat än lyckligt, om just de stater, vilka mest konsekvent och uppriktigt velat värna den opartiska rättvisan gentemot den brutala makt- och intressepolitiken, skulle draga sig undan. Till dem höra just de nordiska staterna och även åtskilliga andra småstater. Utsikterna till förbättring av det i övrigt bristfälliga och felkonstruerade i Nationernas förbund ljusna givetvis icke heller därigenom, att de som ha positiv vilja till förbättring hålla sig utanför. Först om det skulle visa sig, att den universella rättstankens förkämpar i detta avseende ingenting kunna uträtta och i stället separata maktintressen skulle definitivt segra över rätten och kräva vår medansvarighet i uppenbar orätt, då bleve situationen en annan, så att man på allvar finge överväga, om man bör utträda.

Det är lätt att riva ned en ännu så ofullbordad och bristfällig byggnad som Nationernas förbund, men det är icke lika lätt att bygga upp något nytt och bättre i stället. Förbundet var dock menat som ett allvarligt försök till fredsinstrument av verklig betydelse och det är det första i större stil gjorda försöket i sitt slag i världshistorien. Och det vore orättvist att ignorera, att det också vid flera tillfällen dock har kunnat fylla sin uppgift. I allmänhet har det då gällt konflikter mellan mindre stater. Svårigheterna ha helt naturligt stegrats, när stormakternas intressen varit inblandade. Förbundet har också spelat en betydelsefull roll i vissa humanitära och sociala frågor och torde alltjämt kunna så göra.

I det uttalande, som utrikesminister Sandler gjorde, då vi senast hade en stor debatt här i kammaren om Nationernas förbund, betonade han just, att vi icke böra utträda men att vi samtidigt icke heller böra acceptera någon anslutning till en viss särskild maktgrupp, som står i motsättning mot någon annan. I det uttalandet, som synes mig väl avvägt, tror jag, att vi litet var kunna instämma.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Då vi tro, att även den, som nu är fungerande utrikesminister, säkerligen också har samma uppfattning, ser det ut som om vi skulle kunna känna oss lugna för att vi ej genom vår utrikesledning drages in i några farliga äventyrligheter med hänsyn till vår ställning inom Nationernas förbund.

Det ser ut som vi skulle ha mer och mer enats om den saken, men naturligtvis förutsättes från utrikesledningens sida den största vaksamhet och även samarbete med andra stater, som befinna sig i liknande belägenhet.

Jag vill slutligen säga några ord beträffande ett par detaljer, som gälla den ecklesiastika huvudtiteln. Det är icke några särskilt betydelsefulla frågor, som jag denna gång kommer att gå in på. De äro dock så pass viktiga, att jag tycker, att de kunde förtjäna att nämnas här.

Här har tidigare under många år beviljats ett modest anslag till lärare vid läroverken för studieresor i främmande länder. Det togs bort under kristiden. Sedan har emellertid den delen av anslaget kommit tillbaka, som gällde lärarna i främmande levande språk, däremot icke de 10,000 kronor, som voro anslagna för andra lärare vid läroverken (och högre lärarinnese seminariet), framför allt för lärare, som äro anställda vid provårsläroverken och som kunna ha särskild nytta av att få göra bekantskap med andra länders skolväsen. Ecklesiastikministern säger i sin motivering för att anslaget icke heller i år upptagits: »Jag inser till fullo betydelsen av detta anslags ändamål men finner mig med hänsyn till de betydande höjningarna i övrigt av anslagen till de allmänna läroverken, icke kunna för nästa budgetår tillstyrka ökad medelsanvisning.» Han avstyrker det således med angivande av att det saknas medel. Det är samma skäl, som anförts under de närmast föregående åren. Men det kan icke vara riktigt, att det saknats medel, ty det har icke desto mindre beviljats vissa reseanslag och det under andra, rätt egendomliga former under de senaste åren. Det har gått till så att en handelskammare i ett främmande land har på egen hand valt fyra lärare för varje år, som ha fått resa till ett särskilt land. Det har varit lärare i ett särskilt ämne (geografi) och resorna gällt ett och samma land. Svenska statsmedel ha begärts och erhållits till bekostnad av resorna. Det har varit c:a 800 kronor till var och en. Det är ju ingenting annat än gott att säga om detta initiativ från den ifrågavarande handelskammaren. Det är ingen kritik mot den och icke heller mot att det land, i vilket de rest, har blivit föremål för studier. Det är mycket väl värt att studeras, men man måste ju säga sig, att beviljandet av sådana stipendier borde ha gått de vanliga vägarna. Det borde ha gått genom skolöverstyrelsen och så att de lärare, som önskat ifrågakomma till dylika stipendier, hade fått konkurrera om dem och att de mest förtjänta hade fått dem. Jag skulle vilja hemställa om att man visserligen icke upphör med geografilärarnas resor i nämnda land, om handelskammaren fortfarande vill ta initiativ härtill, men att detta anslag på något över 3,000 kronor, som nu i alla fall beviljats, fördelas efter förslag av vederbörlig skolmyndighet och kompletteras med några tusen kronor, så att det skulle kunna uppgå till den summa på 10,000 kronor, som förut beviljats för detta ändamål och så att även andra ämnen och andra länder kunna ifrågakomma. Det är ju en bra liten summa, som det här gäller. Jag tycker, att riksdagen under sådana ekonomiska överflödstider som nu, icke skulle behöva tväka om att bevilja ett så nyttigt anslag.

Jag övergår till en annan punkt på den ecklesiastika huvudtiteln. Vi veta ju, att nykterhetsanslagen ligga under denna huvudtitel, och där har ju denna gång skett en liten ökning, nämligen till instruktionsverksamheten m. m., en ökning som man naturligtvis är mycket tacksam för. Den motsvarar dock varken vad organisationerna behöva eller vad konsumenten för nykterhetsundervisningen i skolöverstyrelsen har tillstyrkt. Organisationerna hade begärt 144,000 kronor och konsumenten hade tillstyrkt — tror jag — 60,000 kro-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nor. Det har av departementschefen efter skolöverstyrelsens nedprutning föreslagits 31,500 kronor, varjämte vissa andra mindre belopp på olika punkter tillkommit, så att den totala höjningen uppgår till c:a 50,000 kronor. Under långt brydsammare tider för statsekonomien än de nuvarande har nykterhetsanslaget överstigit 400,000 kronor, medan det nu i sin slutsiffra går åtskilligt nedom detta belopp. I dessa tider, då frestelsen till förtäring av rusdrycker är större, borde nykterhetsrörelsen särskilt beaktas och uppmuntras såsom mer behövlig än annars. Jag skulle vilja hemställa till statsutskottet att taga hänsyn härtill, när det skall behandla den här punkten.

En annan sak: i Norrbotten på gränsen till det finska området ha vissa lärare, som haft större arbete på grund av tvåspråkigheten, haft vissa tillägg till sin avlöning. Det skulle de fortfarande få enligt den nu föreliggande propositionen, men det skulle numera utjämnas så att det blir precis lika för alla. Jag är icke tillräckligt inne i frågan om i vad mån det kan vara rättvist, att det blir alldeles lika för alla. Men man har påpekat, att somliga, som förut haft omkring 400 kronor, icke skulle få mera än 150 kronor. Det förefaller ju en smula obilligt mot dem. Skulle det icke kunna vara möjligt, att de, som haft detta jämförelsevis lilla anslag på 400 kronor eller något därunder, skulle kunna få behålla det åtminstone så länge de innehava platsen. Det har föreslagits av skolöverstyrelsen, att man skulle något höja normalsiffran från de 150 kronor, som statskontoret och regeringen föreslår, och det förefaller ju vara mycket billigt begärt.

Till sist skall jag be att få säga en sak, som egentligen borde vara överflödig. Jag antar, att vad jag äsyftar beror på något misstag, några felaktiga upplysningar i pressen, men det vore önskvärt, om vederbörande statsråd bleve i tillfälle att dementera de uppgifter jag menar, ty de skada båda honom och regeringen i dess helhet, skulle jag tro, om de skulle bli trodda. Det har stått i en av huvudstadens vitt spridda tidningar, att ecklesiastikministern skulle ha blandat sig i en utnämningsfråga i ett annat nordiskt land. Det vore en utrikespolitik, som naturligtvis icke kan tillåtas, och jag tar för givet, att uppgifterna där om äro felaktiga. Det skulle emellertid vara önskvärt, om ecklesiastikministern kunde dementera saken. Jag har icke sett, att så varit fallet. Skulle en tillfredsställande förklaring ha skett, ber jag om ursäkt, att saken påtalas, men jag har ej sett någon dementi och det är många, som läst artikeln och blivit förvånade. Det skulle ha varit så, enligt pressuppgiften, att de sakkunniga vid tillsättning av en plats vid ett universitet i ett nordiskt land hade ställt en person i första rummet, men så skulle man från visst håll ha vänt sig till den svenske ecklesiastikministern för att få något uttalande från någon auktoritet i Sverige, som skulle kunna möjliggöra utnämning av en annan. Och ecklesiastikministern skulle tillmötesgått framställningen. Att blanda sig i sådana saker i främmande länder är någonting, som förefaller fullkomligt orimligt. Jag tar som sagt för givet, att någon sådan inblandning från svensk sida ej förekommit, men man önskar helt naturligt en dementi och jag känner mig övertygad om att en sådan dementi kan komma.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Jag har begärt ordet huvudsakligast för att understryka den för vårt land allt större och livsviktigare betydelsen av förbundet mellan arbetare och bönder. I en värld, som börjat totalt sönderfalla, inför hotet av ett nytt, ännu fruktansvärdare världskrig än det, som vi för tjugu år sedan upplevt, är första villkoret för vårt lands räddning, att enighet och sammanhållning råder mellan de stora dominerande samhällsklasserna och att rikets styrelse ligger säkert förankrad hos dem. Envar, som på arbetare- eller bondesidan söker utså söndring eller missnöje eller som söker ernå

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ensidiga fördelar på den andres bekostnad eller inom dessa klasser söker berika sig på fattigare gruppers bekostnad och därigenom skapar söndring, begår enligt mitt förmenande ett brott mot den nödvändiga sammanhållningen. I förbundet mellan arbetare och bönder ser jag den senare svenska historiens största händelse.

Ännu starkare skulle detta förbund mellan arbetare och bönder vara — understrykes det nu i pressen här och var — om även de grupper, vanligen frireligiösa, av dessa kategorier, som tillhöra andra partier, företrädesvis folkpartiet, ville på det ena eller andra sättet sluta sig till den stora koalitionen. Detta kan säkerligen vara riktigt. Men — kom ihåg den kamp, som Roosevelt i årtal måst föra mot storfinansen i Förenta staterna, kom ihåg Citys kamp för subvention av Franco, och kom ihåg hur storfinansen uppträder mot demokratin i Frankrike — jag vill säga, att jag tror, att det skulle vara till stor olycka, om några som helst storfinansiella element ur de borgerliga partierna skulle nalkas den på folkets breda lager och demokratiens principer helt fotade, nu onekligen pågående nationella samlingen under arbetarpartiets och bondeförbundets fanor. Det är en samling, som har sin rot i folket självt, som kommer underifrån och som måste genomföras av dess utpräglat demokratiska element och icke av några andra.

En källa till stor tillfredsställelse är den växande enighet, som icke minst denna debatt har ådagalagt, kring sociala reformer och kring ett, som jag hoppas alltmåra demokratiskt militärförsvår. Vår fred eller, om vi bli angripna av tidens våldsmakter, vår möjlighet att försvara vår frihet, vår demokrati, vår kultur och vår rättsordning ligger däri, att hela vårt folk känner sig äga ett fosterland, värt att försvara till sista blodsdroppen. Denna känsla börjar nu gripa hela folket och är en borgen för vår gemensamma goda sak och för vårt lands framtid. Säkert skulle vår glädje vara mycket större den dag vi visste, att hela Norden står enigt i tanken på ett nordiskt försvarsförbund. Det är en svår och vansklig uppgift att förverkliga, men, tro mig, ur själva folkdjupet i de olika nordiska länderna kommer den att suga sin näring och en gång skall den säkerligen vara förverkligad. Den fordrar solidaritet av allra högsta ordning, offervilja och beslutsamhet inom alla Nordens länder, men den kommer så småningom att segra. Vad som nyligen sagts vid svenskt besök i Finland i denna anda och tidigare annorstädes, har enbart rönt glädje i Sverige. Dess syfte är att bevara freden och troheten mot Nationernas förbund. Det nordiska samförståndet måste sökas förverkligat på alla områden. Vi måste söka övervinna all egoism, då det gäller de nordiska staterna. Vi måste förstå, att vi äro brödrarfolk med i stort sett samma språk, i varje fall samma kultur, samma kärlek till demokratin, att vi äro av en och samma rot och att den enes olycka är den andres. Alla åtgärder att stärka den nordiska gemenskapen, att undanröja alla stötestenar måste vi befrämja. Låt oss här i Sverige, som är det största av Nordens folk, visa den största generositeten!

Vad kunna vi då göra för att stärka oss själva och sluta de nordiska folken enigare samman? Det har sagts här under debatten vid flera tillfällen och det är riktigt, att världen står flerstädes i brand, och jag skulle vilja säga, att mordbrännare gå omkring med eldbränder. Många mena nu — dock icke här i riksdagen och icke i denna kammare i varje fall, såvitt jag hört: låt oss ge oss i väg ur folkförbundet eller göra det ännu svagare än det är. Jag tror, att detta är en felaktig väg. Man vinner varken ära, fred, frihet eller neutralitet genom att fly för eller med mordbrännare. Låt oss samman med de ännu fria folken söka resa folkförbundet ur dess vanmakt! Låt oss icke falla för frestelsen att springa vår väg, utan låt oss söka bidraga att bevara freden och friheten åt oss själva genom att stå eniga med folkförbundet och med de

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

fria folken. Folkförbundet har blivit svagt genom svek och avfall. Låt oss icke bidra till att göra det ytterligare försvagat. Folkförbundet har, som jag tror den siste talaren mycket riktigt påpekade, styckevis nedrivits. Jag skulle vilja säga, att det har med avsikt nedrivits i vissa fall och av vissa stater. Det skulle vara oss ovärdigt att följa deras exempel och slå följe med dem. Vem vet, kanske den dag kan komma, som också ett par föregående talare ha antytt, då Amerikas Förenta stater omsider efter sin långa tvekan sluta sig till folkförbundet, som då blir starkare än förr, och Förenta staterna äro en världsmakt, som ingen annan makt kan våga gå emot för att trotsa freden. Ju flera som fly desto svårare att vinna Förenta staterna. Vi klaga och vi begabba ofta folkförbundet för dess många gånger bedrövliga svaghet. Vi måste erkänna, att det har uppträtt bedrövligt många gånger, men ha vi icke själva bidragit till denna svaghet? Vi alla, även vi som sitta här?

Jag skulle kunna nöja mig med att i stort sett instämma med herr Branting i vad det gäller Spanien. Jag vill endast säga ett par ord till. Spanien kämpar alltjämt sin hjältemodiga kamp för frihet och demokrati. Vi måste nog alla skämmas för noninterventionsbeslutet och vårt bifall därtill, som så skamligt missbrukats och överträtts av diktaturstaterna. Vår ära har dock räddats av de svenskar, som stupat eller sårats därnere på Spaniens jord eller som ännu kämpa för det överfallna lagliga Spanien. Vår heder har också räddats av de arbetande klassernas miljonanslag till Spaniens folk, de hemlösa och de sjuka. Jag har emellertid här en misräkning att ge till känna. Jag tycker nämligen, att vårt Röda kors, som gjorde en så ärofull insats, när det gällde Abessinien, har gjort för litet, när det gällt Spanien. Det har gjort för små insatser och låtit andra göra de större.

Vårt land är för litet att hjälpa utom Spanien även Kina genom sitt ekonomiska och moraliska stöd. Men jag är viss om att hela vårt folks sympati står på dess sida i dess hårda kamp mot inkräktarna.

Att vårt land icke kan biträda förslaget att uppmana stormakterna att erkänna det italienska rovet av Abessinien tar jag för givet.

Med häpnad och beklagande måste vi nu uppleva den proklamerade jätteleckouten, som drabbar stora delar av vårt folk. Allra bedrövligast är att företag, som stå stat och kommuner nära, såsom Norma, Turistrestaurangbolaget etc., beslutat sympatileckout. Enligt mitt förmenande måste något göras från statsmakternas sida för att här ingripa. Det kan icke vara möjligt, att statsmakterna kunna tillåta, att deras egna företag eller de, där de ha något intresse, skola uppträda på sätt, som här har skett.

Jag skulle också vilja här föra fram en synpunkt, som jag, det vill jag gärna erkänna, närmast fått från författaren Ludvig Nordström under hans skildringar av Norrland i sina berömda radioföreläsningar. Jag tror, att han kanske i någon mån går till överdrift, men å andra sidan ligger det rätt mycken sanning i vad han framhävt och vad många av dem, som han har talat med och låtit framträda i dessa radioföreläsningar, haft att säga. I Norrland har Sverige, om man verkligen utnyttjar Norrlands rikedomar, en oerhörd källa till rikedom. och om vi ge dess näringar — både bergsbruk, jordbruk och industri — ett starkare stöd än vad hittills har skett, är jag övertygad om att det skulle icke bara vara till gagn för Norrland och dess folk av alla klasser, utan det skulle också vara till gagn för hela Sverige och för alla i detta land.

Med regeringen och dess politik synes det som om vi alla vore tillfreds. Någon opposition i riksdagen finns nu praktiskt taget icke och bleve den på ett mera aggressivt sätt här framträdande, så skulle säkerligen svenska folket i val snart sopa bort dem alldeles, som företrädde denna opposition, ty denna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

regering är hela folkets regering, som man finner av det förtroende, den äger hos i stort sett hela svenska folket.

Herr talman! Jag har velat anförä dessa synpunkter och alldeles särskilt velat understryka vikten och betydelsen av att, när vi nu kanske längre fram gå att närmare behandla utrikespolitiska frågor, det icke kan bli tal om något svek mot Nationernas förbund utan att vi enhälligt samlas om detta förbund och att vi försöka göra det så starkt som möjligt och icke på något sätt bidra till att försvaga detsamma.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Det har endast blåst milda vindar under den hittills förda debatten i denna kammare. Regeringen har seglat i medvind. Den har erhållit lovord för den kurs, som föres, och för de förslag, som framläggas, och finansministern har erhållit erkännande för det framlagda budgetförslaget. I fråga om detta budgetförslag tillåter jag mig trots denna timme under debatten att säga några ord och jag vill då säga, att här fullföljer finansministern den plan och den tankegång, som han tidigare tillämpat och givit uttryck åt för budgetens och skattepolitikens anpassning efter skiftande konjunkturen och för sanering av statens finanser. Hela planläggningen synes vara lagd i den riktningen att icke ytterligare stimulera högkonjunkturen eller åstadkomma inflation inom penningväsendet. Begränsning av statens verksamhet i de avseenden, där kostnaderna vanligen pläga bestridas med lånemedel, och uppskjutande av en del byggnadsföretag, som utan skada ansetts kunna anstå till senare tidpunkt, verka ju i sådan riktning. Finansministern synes likväl ha velat tillgodose önskvärda och berättigade krav, på samma gång som han sökt hålla skatterna inom den nuvarande ramen eller i varje fall undvika att skatterna skulle behöva stiga. Statsverkspropositionen bär i år i stort sett prägeln härav. Att orsaken härtill skulle vara, som vissa tidningar velat göra gällande, att vi nu nått fram till en gräns i fråga om samhälleliga utgifter och åtgärder, över vilka de icke böra eller icke utan skada kunna stiga, torde väl icke enbart ha varit det enda skälet till denna återhållsamhet. Hänsyn härtill torde naturligtvis ha varit bidragande och skall med tillfredsställelse konstateras.

Ser man på de stegringar, som här förekomma — särskilt de automatiska stegringarna — är det på femte, åttonde och fjärde huvudtiteln, som de framför allt förekomma. Det är utgifter, som riksdagen fört har beslutat. Här ha vi framför allt ålderdomspensioneringen, där det väl kan sägas, att enighet i stort sett har rått. Vad beträffar dyrortsgrupperingen godtogs förslaget därom i denna kammare utan votering, även om det anfördes betänkligheter från en del håll. Den allmänna omvårdnaden av behövande och gamla torde dock ha talat starkt därför, och om det tages hänsyn till att en del av kostnaderna eljest måst bestridas av kommunerna, så tror jag, att man med tillfredsställelse betalar de kostnader, som äro förenade med förbättrande av levnadsförhållandena och betingelserna för dessa svagare ställda personer — såväl vad gäller gamla som änkor och barn.

Skulle man sedan gå till de övriga huvudtitlarna, där ökning förekommit, så är det framför allt åttonde huvudtiteln, undervisningsväsendet och kulturstaten, som har krävt ökade kostnader. På försvarshuvudtiteln är det icke minst de höjda materialpriserna, som medfört ökade kostnader, när det gällt anskaffning av nödvändiga försvarsanordningar. På de övriga huvudtitlarna har man sökt begränsa sig till förutvarande kostnader, men undersöker man, i vad mån önskvärda behov där ha fått stå efter, får man säga, att man inom denna ram likväl sökt tillgodose vad som med skäl kan anses såsom önskvärt.

På nionde huvudtiteln har jordbruksministern lyckats inskränka sig till en

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mindre ökning inom ramen av kostnaderna för innevarande budgetår, men icke förty tillgodoses hästaveln, nötkreatursaveln, det mindre jordbruket, de sämst ställda beträffande jordförbättring m. m. liksom även bekämpandet av nötkreaturstuberkulosen och en del andra ändamål i större utsträckning än vad för närvarande är fallet. Samma är förhållandet beträffande en del andra huvudtitlar.

Den omläggning eller snarare upprepning av budgeten, som finansministern föreslår, leder ju till en klarare uppställning av statens tillgångar än vad nu är fallet. Denna förändring har ju vunnit erkännande av nationalekonomer och sakkunniga från skilda håll. Den stora skuldavbetalning, som härvid med hjälp av uppsamlade medel och kassafonden skall äga rum, visar ändock budgetlägets styrka. Härigenom kommer emellertid den tillgängliga reserv, som finnes i kassafonden och som uppsamlats under de goda åren att nästan helt försvinna. Detta medför nog ingen olägenhet om de goda konjunkturerne fortsätta, men skulle konjunkturerne gå tillbaka, kommer nog bristen i kassatillgångarna att bli kännbar, men det tillhör ju den nya planen i fråga om över- och underbalansering av budgeten, och när nu dessa medel användas på sätt som sker bör det ej möta motstånd.

Vid detta tillfälle kan jag icke underlåta att tala något om jordbrukets ställning, i synnerhet som denna fråga tilldragit sig ganska stor uppmärksamhet under debatten. Herr Domö ägnade denna fråga en rätt ingående granskning, och även åtskilliga talare efter honom ha gjort det. Någon förändring har icke inträtt i fråga om jordbrukets läge och jordbrukets beroende av statsmakternas stöd genom prisreglerande åtgärder. Härom råder numera icke någon större meningsskiljaktighet inom riksdagen. Beslutet om jordbruksstödet vid förra riksdagen stöddes också av samtliga större partier. Den prisförbättring, som man därvid enades om, har sedan trätt i tillämpning. Priserna äro också väsentligt högre än för ett år sedan. Jag tillåter mig erinra om den prisuppställning, som är uppgjord av Sveriges allmänna lantbrukssällskap såväl beträffande de olika produktionsgrenarna inom jordbruket som även beträffande jordbrukets förnödenheter. Den uppgjorda tablån avser, vad beträffar år 1937, priserna under december månad. Det är alltså siffror för en något senare tidpunkt än de siffror, som herr Domö tidigare under debatten har åberopat. Ser jag då på generalindex för jordbruksprodukter visar det sig, att sedan november månad har det inträtt förbättring. Generalindex för samtliga produkter, som jordbruket haft att försälja, utgjorde under december 1937 135 enheter, medan det för december 1936 endast uppgick till 123 — alltså en ej betydelselös förbättring. Ser jag sedan på de olika produktionslagen finner jag, att det är en nästan genomgående förbättring av priserna. Vetet stod under december 1936 i ett pris av 109 enheter, medan priset i december 1937 utgjorde 114 enheter. För slaktdjur har priset stigit från 118 enheter i december 1936 till 128 enheter i december 1937, även här alltså en förbättring. Samma är förhållandet med mejeriprodukter, här har förbättringen utgjort 17 enheter. Medelpriset har nämligen stigit från 130 till 147 enheter. Jämför jag nu priserna å jordbrukets produkter med priserna på de förnödenheter, som jordbruket behöver köpa, och med de arbetslöner, jordbruket får betala, så har här skett ungefärligen en motsvarande stegring. Generalindex för jordbruksförnödenheter utgjorde i december 1936 138 enheter, medan det för december 1937 har stigit till 148 enheter — alltså icke fullt så mycket som prisförbättringen å de produkter, som jordbruket har att avyttra. Förbättringen för jordbrukarna reduceras naturligtvis i någon mån genom de ökade arbetspriserna, som blivit en följd av det senaste arbetsavtalet och som ännu icke fullt trätt i tillämpning. Därför ha vi icke kunnat få nå-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

gon fullständig tablå med jämförelse av arbetslönerna under december 1936 och lönerna under december 1937, men det beräknas, att den höjning, som skulle bli en följd av de höjda arbetslöner, som innefattas i det nu överenskomna arbetsavtalet, skulle öka arbetskostnaderna med sex procent. Tar man emellertid då hänsyn till att arbetskostnaderna i jämförelse med samtliga jordbrukets omkostnader ligga mellan 30 och 40 procent av jordbrukets samlade utgifter, kommer naturligtvis den stegring, som blir en följd därutav, att minskas. I stort sett kan väl sägas att plus och minus tar ut varandra och att här åstadkommits ungefär den förbättring, som har varit möjlig att genomföra, och jordbruksministern bör ha det erkännandet, att han gjort vad som varit möjligt att göra. Enligt min mening är det även för framtiden till fördel, om ett samarbete kan äga rum på en bred basis, så att dessa frågor kunna lösas i samförståndets tecken. Det gagnar säkerligen såväl jordbrukets utöware som folket och landet i dess helhet bäst. Dessa frågor äro av den beskaffenheten, att de beröra hela vårt folk på ett sådant sätt att det endast är till fördel, om de kunna lösas i enighetens tecken.

Herr Domö sade, att regeringen icke förmått åstadkomma någon utjämning, men de siffror, som jag här har stött mig på, visa dock, att regeringen nog för sin del har gjort vad som kunnat göras. Vidare yttrade herr Domö, att ordet välfärdsåtgärder har fått en bitter klang. Ja, skulle så vara fallet, kan det i någon mån bero på jordbrukarna själva och på deras sammanslutningar. Jag drog den slutsatsen, när jag hörde herr Johansons i Faleberg yttrande här i kammaren. Han sade, att priset på mjölk i hans hembygd var lägre i år än ett föregående år. Ser man emellertid på de siffror, som jag här åberopat beträffande mejeriprodukter och som få anses vara medeltalssiffror från landets mejerier, finner man, att det inträtt en väsentlig förbättring. Så långt vill väl ändå icke herr Johanson i Faleberg gå, att vi här i riksdagen skola fråntaga jordbrukarna initiativet och friheten att själva tillverka och försälja sina produkter inom den ram, som riksdagen anvisar. Därom ha ju samtliga varit ense, att riksdagen bör ange ramen för stödåtgärderna men att man sedan skall lämna yrkesutövarna frihet att utnyttja de förmåner, som inom den ramen beredas dem. Det kan hända, att det här låga mjölkpriset inom Skaraborgs län får tillskrivas den omständigheten, att osttillverkning i stor utsträckning varit dominerande vid mejerierna inom länet. Produktionen har varit rätt ensidig, och jag skulle vilja tillägga, att det har varit en felaktig inriktning av produktionen, som har bidragit till det dåliga resultatet i fråga om priset på mjölkprodukterna. Men det kan naturligtvis icke riksdagen hjälpa.

Vidare yttrade herr Hagström, att för Norrlands del hade stödåtgärderna varit otillräckliga. Ja, det är naturligtvis inte lätt att tillfredsställa alla — det låter sig helt enkelt icke göra. Jag tror likväl att vi samtliga varit besjälade av en vilja att hjälpa även det norrländska jordbruket i den utsträckning, som det varit möjligt, men på grund av Norrlands egenartade förhållanden kan det yppa sig särskilda svårigheter att med statliga stödåtgärder där åstadkomma lönsamhet och bärighet för jordbruket. Ja, det möter många gånger kanske oöverstigliga hinder, icke minst med hänsyn till den jämförelsevis ringa produktion, som kommer på varje enskild jordbrukare. Det prisutjämningsbidrag, som man lämnat framför allt till översta Norrland, har emellertid varit ganska betydande. Under år 1937 lämnades i prisutjämningsbidrag till Norrbottens prisutjämningsdistrikt för september månad 11.30 öre för varje liter mjölk, under oktober 14.08 och under december 8.90 öre. Det är sålunda ganska betydande bidrag, som lämnats den norrländska ladugårdsproduktionen. Beträffande övriga delar av Norrland har prisutjämningsbidraget givetvis varit lägre, men det bör även där ha kunnat åstadkomma ett väsentligt stöd.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Skall emellertid Norrland såsom provins stödjas, är det likväl uppenbart, att det ej allenast får ske på jordbrukets område, utan det bör vara på de områden, där Norrland har sina största tillgångar. Gör man dessa tillgångar mera tillgängliga för den befolkning, som där bygger och bor, så kan jag för min del inte se annat än att man på det sättet lämnar Norrland det bästa stödet. Naturligtvis skall man därvid icke försumma att lämna stöd även till jordbruket.

Jag nämnde nyss att jag ansåg, att det samarbete, som ägt rum, varit till gagn icke allenast för jordbrukarna. Det är av betydelse även att ett vidgat samarbete existerar. Detta samarbete har givit större möjligheter till samförstånd, och den opposition, som här i dag uppträtt, har uppträtt på ett sådant sätt att man kan säga att den så långt som möjligt sökt undvika att lägga stenar i vägen för utan snarare velat stödja den politik, som föres. Detta skulle säkerligen icke ha varit möjligt utan det underlag för vår styrelse, som nu finnes. Trots en del dystra förutsägelser, som tidigare gjorts om den politiska skymning, som genom detta samarbete skulle komma att inträda, kan jag icke inse att det varit till skada för någon. Och bondeförbundet har nu givits bättre tillfälle att framföra egna synpunkter och även tillvarataga landets och folkets intressen. Under nu rådande tider med stor oro, osäkerhet och spänning i världen kan det heller icke vara annat än att det är till gagn om det bakom vårt lands styrelse står ett enigt folk. Detta är icke minst av betydelse när det gäller att värna vår ställning utåt, att sammansvetsa vårt folk för att tillvarataga dess intressen under skiftande förhållanden. Det har i detta sammanhang talats ganska mycket om Nationernas förbund. Visst har Nationernas förbund haft många misslyckanden och många av dess åtgöranden ha saknat betydelse, men Sverige kan ej hava något gagn av att draga sig tillbaka från förbundet. Det skulle heller icke gagnat Nationernas förbund att vårt land nu utträdde. Även om förbundet nu lever ett svagt liv och är ganska maktlöst. Och även om det icke kan uträtta några betydelsefulla ting, så kan det ändå vara av betydelse, att inom Nationernas förbund representanter för skilda stater få tillfälle att överlägga i viktiga frågor.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få hemställa att den föredragna propositionen må remitteras till vederbörande utskott.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Det har under dagens lopp av samtliga dem, som representera regeringspartierna, uttalats att oppositionen har varit synnerligen mild, och särskilt har statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet framhållit, att huvudanledningen till detta väl torde vara att det inte finns någonting att klaga på. Trots att dessa nästan provocerande yttranden kompletterats med herr Fredrik Ströms uttalande, att den, som skulle våga sig på att rikta några anmärkningar mot regeringens politik, mycket snart skulle bli bortflyttad ur denna kammare, skall jag likväl med glädje ta den risken på mig och framföra några synpunkter, som måhända ännu icke i debatten blivit fullständigt klarlagda.

Jag ämnar då först och främst taga upp frågan om förhållandet mellan den förra året antagna skärpningen i lantarbetstidslagen och det sätt, varpå denna skärpning har kompenserats av stegrade priser på de produkter, som jordbruket har att sälja.

Det är emellertid kanske nödvändigt att först förklara, att ingen har förnekat att det skett en stegring i jordbruksprodukternas priser. Vad som däremot kan bestridas, det är frågan huruvida denna stegring står i en riktig

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

proportion till de fördyrade kostnader, som uppstått dels genom arbetstidslagens skärpning och dels också genom andra fördyringar i omkostnaderna. De siffror, som hittills här i dag ha lämnats, ha knappast varit lagda på det sättet, att man kunnat få en matematiskt riktig bild när det gäller en sådan jämförelse. Jag har för min del gjort en liten kalkyl, som går ut ifrån den av herr jordbruksministern omnämnda kompensationsutredning, för vilken herr Sylvan varit ordförande. Han har utgått från en basperiod, som sträcker sig från 1 juli 1935 till 30 juni 1936, och sedan räknat ut att med hänsyn till följderna av ett införande av regeringens förra året framlagda förslag om arbetstidslagens skärpning jämte det kollektivavtal, som slöts under hösten 1936, skulle en höjning av jordbruksprodukternas priser vara erforderlig med för södra Sveriges bättre jordbruksdistrikt 11.3 procent och för mellersta Sverige 14.1 procent. Jag har tagit mig friheten att komplettera denna uträkning med vad som ytterligare tillkommit, sedan denna kommitté avgav sitt yttrande, och jag har kommit till samma resultat som både herr andre vice talmannen och jordbruksministern, nämligen att arbetslönerna gått upp med ytterligare cirka 6 procent, och därutöver ha förnödenhetskostnaderna sedan den tiden enligt lantbrukssällskapets index ytterligare stigit. Jag kommer, om jag räknar ihop dessa nya kostnader, till det resultatet, att de stegringar i priserna för jordbruksprodukter, som skulle motsvara de ökade produktionskostnaderna, skulle för södra Sveriges bättre jordbruksdistrikt vara 23.7 procent och för mellersta Sverige ända upp till 26 procent. Jag erinrar åter om att jag inte på något sätt vill hålla på dessa siffror såsom slutgiltiga, det är möjligt att man kan behöva tumma på dem. Men jag räknar med stor visshet med att förbättringarna i produktpriserna åtminstone böra uppgå till sådana värden, att de röra sig omkring 20 procent, om icke det förhållandet skall inträffa, att arbetstidslagen verkligen får en sådan verkan som förutspåddes i fjol.

För att ingen skall kunna missförstå detta vill jag betona, att den arbetstidslag, som genomfördes ännu ett år tidigare, ha både jag och det parti, som jag representerar, röstat för. Vi ansågo att lagen var så måttfull, som man har rätt att begära när man börjar med en lagstiftning på ett nytt område. Men man måste tillgodose kravet på en anpassningsfrist, som är tillräckligt lång. Det är alltså endast den skärpning, som beslöts förra året, som jag påtalar.

Då uppstår frågan i vad mån man uppnått det som vi fingo löfte om förra året och vad fjolårets sammansatta jordbruks- och bevillningsutskott tydligt uttalade. Därvidlag utgick man icke från samma basperiod som den sylvanska kommittén, utan man utgick från medelpriserna för åren 1925—1929. Man kan i alla fall på båda dessa vägar komma fram till att vi nu borde ha haft ett högre prisläge än vad vi ha. Nu vill jag i rättvisans namn, och i anledning av att jag personligen sysslar mycket med försäljningen av jordbruksprodukter, villigt erkänna, att det knappast varit möjligt, såvitt jag kunnat se, att åtminstone under den nu löpande försäljningssäsongen komma upp till vad som skulle ha kompenserat fördyringen i omkostnaderna. Men det hindrar inte att man kan konstatera, att detta icke har skett, och att det alltså icke har inträtt någon förbättring för det svenska jordbruket, utan en försämring. Sålunda kan jag inte räkna ut att skillnaden skulle vara tillräcklig mellan den sylvanska kommitténs basperiod i fråga om priset på fläsk, alltså medelpriset för juli 1935 till juni 1936, och fläskpriset nu, om man tar november och december månader tillsammans — där är nämligen ökningen inte mer än cirka 7.8 procent. För nötkött har det, om man räknar med en kvalitet av klass 2,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

inträtt en prissänkning. I detta fall har jag inte kunnat få fram direkt jämförbara siffror beträffande klass 2, emedan socialstyrelsens index räknar med klass 1 och klass 3, under det att Svenska lantbrukssällskapet räknar med klass 2, och man icke från socialstyrelsen kan få så färska siffror som för november och december 1937. Jag har därför tagit lantbrukssällskapets noteringar, och dessa voro för år 1936 93 öre per kilogram och för oktober—november 1937 89 öre per kilogram, alltså en minskning med 4.3 procent. Beträffande vetet har det, om man räknar med medelpriset för 1925—1929, skett en försämring i priset med 14.6 procent beträffande priset under oktober, november och december 1937, och har jag därvid räknat med ett pris av 19 kronor 35 öre mot 22.66 åren 1925—1929.

I samband med detta vill jag påpeka några saker, som jag kom att tänka på under herr jordbruksministerns anförande. Han nämnde bland annat, att spannmålspolitiken under den säsong, som har gått, också måst röra sig om att få ut överskottet, och han frågade om några av oss hade bidragit till detta. Jag är verkligen i tillfälle att deklarerat att den spannmålsodlareförening, i vilken jag är ordförande, bidragit till avlyftandet av detta överskott med cirka 20.000 säckar. Jag är fullt medveten om att detta måste göras när man har ett beräknat överskott på 1 milj. säckar. Men vad som kändes en smula försmädligt för mig när detta yttrande föll var en annan omständighet. När nämligen samma spannmålsodlareförening ett år tidigare tillsammans med andra liknande föreningar och delvis tillsammans med Svenska lantmännens riksförbund försökte att få priset åtstramat inom landet, och när vi äntligen i februari hade nått ett pris, som vi tyckte låg i närheten av vad som var rimligt, så företog man från de statliga lagren stora utförsäljningar, vilka pressade ned priset i avsevärd mån. Detta var ett direkt hinder för att vi skulle kunna uppnå vad som var utlovat i riksdagsbeslutet. Vi ha nog varit en smula rädda för de statliga lagrens användning även nu. Jag skulle för min del annars tvärtom kunna tänka mig den möjligheten, eftersom de statliga beredskapslagren knappast kompletterats till den storlek de beslutats böra ha, att någonting just på detta område hade kunnat göras för att komma närmare upp till vad vi blivit lovade. Det hade i varje fall på den vägen funnits en möjlighet att underlätta jordbruksorganisationernas egna försök att få fram de priser, som vi hade rättighet att få.

Beträffande mjölkpriset — enkannerligen den stora posten produktmjölk — är det intet tvivel om att en avsevärd förbättring inträtt, särskilt under december månad. Jag har gjort en undersökning beträffande produktmjölkpriserna för samtliga månader under både 1936 och 1937 och även medelpriset för åren 1925—1929 med avseende på några typiska produktmejerier i min hembygd, om vilka jag vet att produktionsförhållandena liksom även skummjolkpris, fetthalt och dylikt ha varit ungefärligen konstanta under många år. Därvid har jag funnit, att den största stegringen i produktmjölkpriset ägt rum under november och december 1937. Vi ha kunnat utbetala 13 öre i november och 13.6 öre i december vid mitt eget mejeri och några grannmejerier. Emellertid låg vid samma mejerier medelpriset för 1925—1929 vid 12.43 öre. Det är alltså uppenbart, att här föreligger en prisstegring, men den uppgår icke till mer än några få procent — högst 1.2 öre — och den täcker på intet sätt den ökning i priserna på förnödenheter och arbetskostnader, som uppstått.

Vad jag vill komma fram till med dessa siffror är icke en anklagelse mot jordbruksministern eller mot regeringen i någon nämnvärd utsträckning, även om det nog kan tänkas att några saker kunde ha skötts på annat sätt; jag tänker då närmast på att mjölkavgiftens uttagande måhända icke har skett så som alla Sveriges jordbrukare skulle ha önskat. Man vet exempelvis icke med

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

säkerhet, om icke den femtioprocetiga sänkningen av mjölkavgiften kan ha haft någonting att göra med det som hänt med konsumtionsmjölkpriset här uppe i Stockholm på sistone. I det sammanhanget kan jag knappast heller motstå frestelsen att erinra om de debatter, som för ett år sedan här i riksdagen fördes angående mjölkavgiftens öde och vad som därom stod skrivet i propositionen och särskilt i utskottsutlåtandet. Det har nämligen visat sig, att det var högerens representanter, som bedömde den saken så som den senare har utvecklat sig, i det att långt innan smörpriset kom upp till 2.75 var mjölkavgiften nere i 1.5 öre och sedermera 1 öre. Den saken behöver i sig själv icke vara felaktig, men å andra sidan var den av så avgörande betydelse i fjol, att jag tycker att det kan vara roligt att åtminstone få säga, att det har gått så som vi förmodade att det skulle gå.

Nu skall jag endast draga fram ytterligare en sifferuppgift för att belysa hur prisutvecklingen har förhållit sig om man icke bara tar hänsyn till de senaste månaderna, och jag har då fått fram ett medeltal av produktmjölkpriser ifrån ett antal representativa smörmejerier i Malmöhus län, sedan mejerikostnaderna borträknats enligt den praxis, som användes för driftsanalyser vid mejeriernas riksförening. Vid dessa har medelpriset för 1936 utgjort 9.73 öre och för 1937 till och med november månad 10.43 öre. Stegningen har sålunda varit 0.7 öre. Om man kan vara säker på, att det går att hålla de priser, som vi haft under december för produktmjölk, skulle detta innebära en förbättring, som är den största vi hittills haft, även om jag fortfarande vågar påstå, att den icke kompenserar omkostnadernas stegring. Men man måste nog fästa rätt stort avseende vid den statistik, som omfattar hela år, då det ingalunda är säkert att man kan upprätthålla de prisutjämningsbidrag eller det smörpris, som man räknar med. Jag har sålunda sett, att för den sista veckan kostade exporten mycket mer än veckorna närmast förut, beroende på dels större tillförsel och dels lägre priser i utlandet. Då samtidigt det svenska smörpriset skall hållas högre blir det ju givetvis ett större antal kronor per kilo, som går åt för att finansiera smörexporten, och detta påverkar i sin tur prisutjämningsbidragen. Därför vilar även den nuvarande nivån för produktmjölkpriset på osäkerhetens grund, vilket däremot omkostnaderna ingalunda göra.

Om man hyser vissa tvivel om att fördyringarna på grund av den nya arbetstidslagen komma att bli kompenserade, uppstår den principiella frågan, på vilket sätt detta kommer att verka. När diskussion har förts angående den för industrien gällande åttatimmarslagen har från bland annat statsrådet Möllers sida — det minns jag särskilt från i fjol — och även från många andra håll gjorts gällande, att det icke är så lätt att uppvisa, vilka skadliga följder lagen haft för industrien. Utan att ge mig in på en debatt om detta vill jag endast säga, att lantarbetstidslagen kommer att ha verkningar, som icke äro fullt likartade, och det måste så vara på grund av jordbruksnäringens speciella natur. Även om man icke kan finansiera anskaffandet av ökad arbetskraft kommer lagen måhända icke att medföra större arbetslöshet, ty den frågan är mycket litet aktuell när det gäller jordbruksarbetarna. Men jag tror att lagen kommer att få sin synliga verkan i en allmän och fortlöpande standard-sänkning inom det svenska jordbruket. Den kommer att verka genom det matematiska förhållandet, att arbetstiden har blivit sänkt med 257 timmar per år i jämförelse med de kollektivavtal som tidigare gällt, och av denna minskning falla 173 timmar på tiden från i fjol till i år genom den senaste lagändringen. Det arbete, som kan uträttas på dessa timmar, kommer helt enkelt att vara borta, om man icke kan skaffa mer folk, och för att finansiera detta fordras ökade inkomster och bostäder. Hur kommer detta att verka? Det blir givetvis icke i första hand på det sättet att man underlåter att så eller skörda och un-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

derlåter att tröska grödan, men det kommer att gå ut över en massa saker, som man förut har utfört mellan dessa absolut ofrånkomliga arbeten. Tiden mellan dessa nödvändiga arbeten kommer att bli kortare, och de arbeten, som man under mellantiderna brukat utföra och som icke varit nödvändiga för dagen, komma att eftersättas mer eller mindre. Sådana arbeten äro exempelvis att bryta sten, att rensa diken, att underhålla hus, att underhålla hemmavägar och utfartsvägar, stubbearbetning på höstarna och mycket annat. Mycket av detta kommer med så stor säkerhet att bli eftersatt, att man måste påstå att det svenska jordbruket kommer att få en lägre standard än förut. Jag kan redan skönja detta i mitt eget jordbruk och även i mina grannars. Sådana saker, som man förut varit noggrann med, få vara — dem måste man hoppa över eller göra ifrån sig lättvindigare.

Vidare är det också så, att man måste ägna större och större uppmärksamhet åt att få fram bättre bostäder åt de i jordbruket anställda. Det sammanhänger med något, som jordbruksministern nyss uttalade, men som jag med förlov sagt har ganska svårt att tro på. Han förklarade nämligen, att anledningen till att han och bondeförbundet gått med på lantarbetstidslagens skärpning var den, att man ville vara säker på att kunna behålla folket vid jorden — antingen att få dem att stanna kvar eller till och med att få dem tillbaka. Jag tror för min del — om jag skall säga vad jag verkligen tror på grund av alla de uttalanden, som jag hört från bondeförbundshåll — att anledningen till omsvängningen var att man ville vara med i regeringsställning och vara med och bestämma någonting. Sedan har man funnit att det plausiblaste skälet var synpunkten att lättare få folk, och det är klart att det ligger någonting i det. Men jag tror att det endast gäller att få den första arbetstidslag, som vi införde, och med dess möjligheter att få lönerna höjda mer än vad som nu skett, hade man kunnat åstadkomma den största dragningskraften tillbaka till jorden och ävenledes kunnat få medel och möjligheter att ordna bostäderna för arbetarna så bra som möjligt. Det förhåller sig nämligen alls icke på det sättet, som herr statsrådet och chefen för socialdepartementet förklarade i en intervju under höstens lopp i tidskriften *Vi*, som utkom med ett speciellt lantarbetarnummer, att »han för sin del inte trodde att det hade någon egentlig betydelse» — precis så stod det — om lönekostnaderna och kostnaderna för arbetskraften ökades, i varje fall för det större jordbruket, ty »jag tror att många större jordbrukare leva själva upp mycket flera kronor än samtliga deras anställdas löner tillsammans». Jag vågar mig på det påståendet, att så kan endast den säga, som inte under någon längre tid haft det ekonomiska ansvaret för ett näringsföretag i allmänhet och ett jordbruksföretag i synnerhet. Ty de siffror, som här i dag äro nämnda om hur stor procent avlöningarna utgöra vid ett svenskt större jordbruk, anser jag vara för låga. Mina kostnader för avlöningar komma i varje fall alltid upp till över 40 procent av den sammanlagda omsättningen, och det finns vissa år då de till och med kommit i närheten av 50 procent. Det kan aldrig resoneras bort att kostnaderna för arbetet är den största utgiftspost vi ha. Det måste då vara av stor betydelse att man icke får dem större än att utgifter och inkomster gå ihop.

Nu kan man invända, att en ytterligare rationalisering kan ske vid jordbruket. Ja, till en viss grad kan väl detta ske, men endast vid det största jordbruket. Alldeles säkert är, som herr Johanson i Faleberg sade, att det mindre och medelstora jordbruket har mindre chanser att på den vägen få en hjälp. Vidare förhåller det sig nog så att det svenska jordbruket redan är rationaliserat i så pass hög grad, att det i vissa fall rent av är i överkant och i viss mån oräntabelt. Skall man gå mycket längre på den vägen måste det vara på grund av ett nödtvång, men det är inte säkert att det är den ur ekonomisk synpunkt fördelaktigaste vägen man då beträder.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Nu ha förra hösten vi svenska jordbrukare i handling och gärning visat, att vi låtit våra arbetare få icke bara en sådan avlöningsförbättring, som motsvarar den förkortade arbetstiden, utan därutöver fyra öre per timme. Därtill kommer att arbetarnas bostäder i stora delar av landet under senare år alltmer förbättrats — jag tror att det på många håll inom industrien finns arbetare, som bo sämre än många tiotusental svenska lantarbetare. Då ha vi för vår del icke pretentionen, men förhoppningen eller i varje fall önskan, att det icke skall behöva inträffa att de uttalanden, som förre jordbruksministern Sköld gjorde vid jordbruksdebatten år 1936, skola bli svikna. Han yttrade den 11 juni 1936, att om man kan få garantier för att de svenska lantarbetarna få sin del av en prisstegring på jordbruksprodukter, så skulle han vara den förste att gå med på att priserna skulle höjas. Och så tillade han: »Och konsumenterna i Sverige komma säkerligen utan att blinka att godkänna dessa höjningar av livsmedelspriserna.» Sådant är ju lätt att säga, men det är inte alltid säkert att det blir uppfyllt. Och nog tyckte jag att konsumenterna i Göteborg i höstas blinkade med båda ögonen på en gång! Det var väl också ganska naturligt, och det är därför jag påstår att det var ett misstag att så brådstörtat skärpa arbetstidslagen, att det blir nödvändigt att vidtaga dylika höjningar för att icke jordbrukarna skola få det sämre.

Det finns några småsaker i statsverkspropositionen, för vilka jag skall be att få tacka herr jordbruksministern, särskilt emedan han var så sarkastisk i fjol, när dessa saker blevo föremål för motioner från högerns sida — delvis även från min. De ha blivit nästan till punkt och pricka uppfyllda, och det är bara att vara tacksam för.

Herr talman! Jag skall nu icke orda vidare om jordbrukets förhållanden, men jag tyckte det var nödvändigt att tillrättalägga några siffror, som framförts i debatten.

Jag skall endast tillägga några ord, som beröra ett annat område, där jag anser att det har inträffat saker, som vållat mycket bekymmer och kanske till och med skada. Jag tänker på det sätt, på vilket en del av de under senaste åren beslutade sociala reformerna omsättas i praktiken. Jag gör det närmast med tanke på de institutioner, som i de flesta fall få hand om deras omsättning i praktiken, nämligen landstingen. Landstingens verkställande organ, förvaltningsutskotten och vederbörande nämnder och direktioner, ha blivit belastade nästan över förmåga både finansiellt och för de arbetande krafterna personligen. Vi ha faktiskt en despotism rådande på detta område, vilken utövas av medicinalstyrelsen här i landet. Man nästan tycker att det är för mycket att behöva finna sig däri, dels därför att det icke är rimligt att de verkställande myndigheterna skola behöva pressas så hårt, men framför allt därför att vid reformernas omsättning i praktiken icke tillräcklig tid medges för att tänka över deras riktiga planläggning eller att åstadkomma de tekniska anordningarna på klokast möjliga sätt. Det hela skall piskas och pinas fram i en takt, som enligt mitt sätt att se är onödigt snabb. Vi ha särskilt haft sådana frågor att taga hand om som förlossningsvården, den förebyggande mödra- och barnavården, distriktsvårdens omorganisation, dispensärvården och andra av de reformer, som riksdagen beslutat under de två, tre senaste åren. Och det är, som herr Johanson i Faleberg redan nämnt, icke nog med att man ålägges att ordna den ena och den andra saken på det ena eller det andra sättet, utan sedan underlåter man att vidtaga sådana åtgärder, att man kan få personalen att räcka till för arbetet. Jag tycker att det skulle kunna låta sig göra, att riksdagen vid sina kommande beslut och socialministern vid sina direktiv särskilt till medicinalstyrelsen ville tänka mera på att huvudsaken icke är att en sak blir beslutad, utan att det är minst lika viktigt att den blir omsatt i praktiken på det förnuf-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tigaste sättet. Det går inte an att tvinga människor att taga på sig ansvaret för det sätt, på vilket besluten bli verkställda, om icke tillräcklig tid ges för att verkställa dem.

Jag vill nu, herr talman, endast sluta med att säga, att jag för min del icke finner, att den nuvarande regeringen har skött sig som man skulle ha kunnat vänta och begära. Eftersom regeringen tydligen har velat höra detta omdöme från något håll har jag här framfört det, och jag tror att jag i någon mån har motiverat mitt påstående. Jag hoppas att Kungl. Maj:ts proposition nr 1 när den kommer till vederbörande utskott skall bli föremål för en sådan behandling, att man ett kommande år skall ha mindre anledning att vara missbelåten med det sätt, på vilket de vidtagna åtgärderna verkat.

Då tiden nu var långt framskriden och flera talare funnos anmälda, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att avbryta den pågående överläggningen för att fortsätta densamma vid aftonsammanträdet.

Herr statsrådet *Quensel* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 39, angående kronans deltagande i en första reglering av Storsjön; och
nr 41, angående försäljning av en telegrafverket tillhörig fastighet i Hagalunds municipalsamhälle.

De kungl. propositionerna föredrogos var för sig och blevo därvid på begäran bordlagda.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 12, till Konungen angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 12, av herr *Ström, Fredrik*, och herr *Wagnsson*, angående förvärv åt staten av konstnären Ossian Elgströms målningar med motiv ur Eddan och den fornnordiska gudaläran;

nr 13, av herr *Wistrand* m. fl., om upprättande av en professur i ekonomisk historia vid universitetet i Lund;

nr 14, av herrar *Sten* och *Nordborg*, om anslag till nykterhetsfrämjande verksamhet bland sjömännen;

nr 15, av herr *Gabrielsson* m. fl., om pension åt konstnären Helmer Osslund;

nr 16, av herr *Berg, Robert*, m. fl., om ändring i bestämmelserna rörande återkallelse av körkort; samt

nr 17, av herr *Gabrielsson* m. fl., om statsbidrag till avlönande av ytterligare fyra vandringsrättare i Västerbottens län m. m.

Anmäldes och bordlades kanslideputerades memorial nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

Justerades ett protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.39 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Måndagen den 17 januari e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.; och dess förhandlingar leddes till en början av herr förste vice talmannen.

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts propositioner nr 1 och 2.

*Statsverke-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Herr Nilsson, Bernhard: Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av den debatt, som förekommit här i dag och som också var väntad, angående jordbrukshjälpens effektivitet. Jag har velat säga några ord, främst därför att när man talar om jordbrukshjälpen i allmänhet och vidtager åtgärder på detta område, tänker man kanske i övervägande grad på de större jordbruken och de mera produktiva delarna av vårt land. Jag skulle emellertid vid detta tillfälle vilja fästa uppmärksamheten på en annan jordbrukargrupp.

På grund av mitt verksamhetsområde och min befattning tror jag, att jag ganska väl känner till förhållandena inom Jönköpings och Kronobergs län, som ju till övervägande del utgöras av småbrukarbygd. När man skall bedöma förhållandena inom skogsbygden, således inom denna småbrukarbygd, måste man skilja på skogsbruk och jordbruk. Inom skogsbygden kan man nämligen använda skogen såsom utjämningsfaktor. Det är möjligt att under relativt goda förhållanden spara på skogen och taga ut mera under en bättre konjunktur för skogsbruket, då man kanske har större behov av detta tillskott. Den högkonjunktur, som för närvarande råder beträffande skogen, har varit av en enorm betydelse för denna bygd och har säkerligen i hög grad medverkat till att ställningen i dessa trakter inte är sämre, än vad den för närvarande är. Det finns emellertid även inom skogsbygden jordbrukare, som inte ha någon skog att tillgå, antingen på grund av att skogen kanske redan tidigare är för hårt anlitad eller också på grund av att de sitta som arrendatorer. När jag tänker på arrendatorerna, i detta fall närmast kronoarrendatorerna, inom det län som jag representerar, måste jag konstatera, att under de femton år, som jag innehaft befattningen som domänintendent, har det aldrig tidigare förekommit så starka klagomål över svårigheten att kunna få ekonomin att gå ihop, som det gjort under det tilländalupna året. Detta beror naturligtvis inte på konjunkturen i allmänhet, utan det beror på de svårigheter, som uppkommit att anskaffa folk, och de ökade kostnaderna, som det talats om tidigare här i dag, för arbetslöner och materiel, maskiner, redskap och dylikt. Svårigheterna bero helt enkelt på de fördyrade levnadsomkostnader, som uppkommit genom den prisstegring, som inträtt på andra produkter, som inte kunna produceras vid jordbruket, och som naturligtvis också har drabbat jordbrukarna likaväl som alla andra människor. Det har blivit ökade utgifter för kläder och en hel mängd andra saker, som man inte kan producera inom jordbruket. Detta gör, att utgifterna ha ökat i högre grad, än vad jordbrukshjälpen kunnat verka i motsatt riktning, d. v. s. tillföra jordbruket ökade inkomster. Jag skall inte alls ifrågasätta annat än att jordbrukshjälpen har varit av utomordentligt stor betydelse, men konjunkturläget i övrigt har, som jag nyss sade, till fullo uppvägt de förbättringar, som uppkommit genom jordbrukshjälpen.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag kan belysa mitt påstående om arrendatorernas ställning bland annat genom att hänvisa till det faktum, att det för närvarande inom mitt område finns egendomar, som äro utbudna till försäljning till betydligt lägre priser beträffande inägor och byggnader än taxeringsvärdet, men det finns inga möjligheter att få några anbud på egendomarna. Detta bevisar väl så gott som något annat, att jordbruket icke är eftertraktat för närvarande och att det är svårigheter för jordbrukarna i den bygden åtminstone. Jag talar nu, som jag redan inledningsvis nämnde, inte om de bättre lottade delarna av vårt land, där större jordbruk förekomma, som möjligen kunna rationaliseras, och där man sålunda kan minska arbetskraften och därigenom neutralisera de svårigheter, som uppkommit.

Vidare måste vi tänka på flykten från lantbruket. Jag hörde senast i går ett fall, som är ganska belysande i det avseendet. Det gällde en gård, där man i aderton år haft en person anställd som rättare. Det har hela tiden varit det bästa förhållande mellan honom och gårdens ägare, men nu flyttar denne rättare, som varit anställd i aderton år på samma gård, ifrån jordbruket till industrien. På samma sätt är det praktiskt taget inom hela vårt lantbruk, och inte minst i fråga om den kvinnliga arbetskraften är det ju nästan omöjligt att få någon hjälp till jordbruket.

När det talas om de förbättringar, som genomförts och fortfarande böra genomföras för jordbrukets vidkommande, vill jag framhålla för jordbruksministern, att det är absolut nödvändigt, att det mesta möjliga göres för jordbruket särskilt inom småbrukarbygderna i de kargare delarna av vårt land, ty där äro svårigheterna alltför oerhört stora även med de hjälpåtgärder, som hittills vidtagits.

I detta sammanhang skall jag även beröra ett annat spörsmål, nämligen den hjälpverksamhet, som förmedlas av hushållningssällskapen. Statsmakterna ha under flera år beslutat den ena hjälpåtgärden efter den andra, som äro av utomordentligt stort värde på lång sikt och som skola effektueras genom hushållningssällskapen. Detta kräver mycket arbete av hushållningssällskapen och nödvändiggör för deras del anställandet av ytterligare arbetskraft. I Jönköpings läns hushållningssällskap ha vi för närvarande två konsulenter och två vandringsrättare, till vilkas avlöningar vi inte få något bidrag av statsmedel på annat sätt än genom det allmänna anslaget, som fördelas mellan hushållningssällskapen. Det har varit nödvändigt att anställa dessa personer på grund av de krav, som ställas på hushållningssällskapen från statsmakternas sida, men trots detta få vi inte något bidrag till deras avlöande.

Vad sedan beträffar de tjänstemän inom hushållningssällskapen, till vilkas avlöning staten lämnar bidrag, vill jag fästa uppmärksamheten på att det inte utgår något direkt statsbidrag för dessa tjänstemäns resor och dylikt. Detta medför, att även de ordinarie tjänstemännen, som avlönas med statsmedel, föranleda hushållningssällskapen ofantligt stora kostnader utöver statsbidraget på grund av de resekostnader, som äro förenade med den intensiva verksamhet, som de måste bedriva ute i bygderna.

Om vi se efter på nionde huvudtiteln, finna vi, att det allmänna anslaget till hushållningssällskapen för nästa budgetår, i likhet med vad som varit fallet under nu löpande budgetår, föreslås skola utgå med ett sammanlagt belopp av 2.8 miljoner kronor. Redan under budgetåret 1929/1930 var detta anslag 3 miljoner kronor. Om man jämför hushållningssällskapens nuvarande arbetsuppgifter med det arbete, som påvilade dem 1930, är det, så vitt jag kan se, orimligt att tänka sig, att de skola finansiera sin nuvarande verksamhet med detta anslag på 2.8 miljoner, när man redan 1929/1930 ansåg 3 miljoner kronor vara ett skäligt bidrag. Resultatet av detta knappa anslag till hushållningssällskapen blir, att deras ekonomi är fruktansvärt ansträngd — åtminstone är

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

detta förhållandet inom Jönköpings län, och jag gissar att det är likadant i en del andra län. Detta år har Jönköpings läns hushållningssällskap icke kunnat balansera sin budget, utan man har ett underskott i budgeten, som man inte kan täcka med de anslag, hushållningssällskapet har, utan för vars utjämnande man måste tillgripa besparade medel ifrån långa tider tillbaka. Det är uppenbart, att om hushållningssällskapen förbruka sina besparingar, förlora de också räntan på dessa belopp. Därigenom minskas ytterligare möjligheten för hushållningssällskapen att kunna sköta den uppgift, som åligger dem och som jag tror, att alla måste erkänna är av utomordentligt stor betydelse. Jag måste därför säga, att jag finner det ganska underligt, att jordbruksministern inte har kunnat gå med på lantbruksstyrelsens förslag att höja det allmänna anslaget till hushållningssällskapen med 200,000 kronor till 3 miljoner kronor. Måhända kan detta bero på att hushållningssällskapens krav är alltför anspråkslöst. Jag skulle för min del inte anse, att det vore för mycket, om anslaget höjdes till 3.5 miljoner kronor på grund av allt det arbete och de utgifter, som hushållningssällskapen ha för att kunna sköta sitt arbete.

Jag har endast velat framhålla detta som ett litet påpekande vid detta tillfälle i den förhoppningen, att herr jordbruksministern nästa år skall finna det lämpligt att verkligen tänka på hushållningssällskapen och inte låta dem stå på svältkost utan ge dem det erkännande i form av bidrag och understöd för deras verksamhet, som de ovillkorligen behöva och som säkerligen är synnerligen väl använda pengar.

Jag skall inte tillägga något mera för närvarande, utan har endast på detta sätt velat understryka angelägenheten av att riksdagen beaktar småbrukarbefolkningens intressen, jordbrukets konjunkturläge i allmänhet och hushållningssällskapens ställning.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag skall bara be att till protokollet få antecknade några rubriker till frågor, som jag vet, att åtskilliga människor i Sverige önska inte skola bli bortglömda vid denna riksdag.

Jag börjar då med *utrikespolitiken*. Där möter den ståndpunkt, som finnes inom vida kretsar i vårt land och som blivit av mig utvecklad, då jag höll ålderspresidenttalet häromdagen, och jag behöver därför bara hänvisa till det. I stort sett mena vi, att det är *för litet i vår tid* att i Sverige syssla mest med försvar och bombplan såsom det högsta målet och huru vi skola kunna komma undan, ifall det blir stormaktskrig. Vi skola väl också sysselsätta oss med, hur vi skola kunna komma ifrån detta i tidernas längd, och då bör fredsrörelsen bli en ännu mera dominerande faktor än försvarsfrågan. Det gamla programmet »försvaret främst» bör således kompletteras med »freden ännu främre», men det har ännu knappast kommit ett spår av detta till synes i vår officiella politik.

Vi måste då också syssla med *folkförbundet*. Det är inte värt, att vi försöka klandra folkförbundet det allra minsta, ty det har gjort, vad det kunnat, och givit oss erfarenhet, och det är vackert så. Men nu är tiden inne i alla fall för att med tacksamhet för vad vi fått gå in för förbundets omdaning till idéer och organisation, vilket tycks vara en ganska allmänt spridd åsikt ute i världen, ehuru man naturligtvis har tusen olika meningar om hur långt man skall gå, allt efter det intresse man har som stormakt eller småstat. Vad som behövs härvidlag är emellertid en realpolitik och en inriktning på en internationell rättsordning. Det räcker inte med att vi bara gå omkring i våra fredsföreningar och larva och säga: »Ack, hur roligt, om det kunde bli fred i alla fall!» Det har inte den ringaste verkan. Våra resolutioner överlämnas inte ens till regeringarna och spela inte den minsta roll i utrikespolitiken i något land.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det är dött kapital, men upprätthåller i alla fall känslan hos folken, att de böra intressera sig för denna sak. Det är emellertid ett annat slags miljö, som skapas, om makten ovanifrån vill träda fram och handla positivt. Då kan man få folkstämningen i landet med sig just om detta positiva.

Nu ha vi äntligen efter långt bemödande fått ett *utrikesutskott*, och det är för väl, att vi nu äro det sista landet låt vara, som ha tillägnat oss åtminstone ett sådant utskott. Det går så långsamt här, ty vi äro betänksamma på ett storsvult sätt, och därför förhastar vi oss inte heller med sådant, som många tycka för länge sedan skulle varit färdigt för sin lösning. Nu är det bara enligt min oförgräpliga och suspekta mening bra sorgligt och bedrövligt, att alla partier här i landet, så långt jag minns tillbaka, äro eniga om precis samma utrikespolitiska program. Den ena kan inte egga på den andra, som i sociala och inrikesfrågor. Det är verkligen så, som Undén sade en gång i ett föredrag, att socialdemokraterna inte här haft någon annan politik än andra partier. Det ha vi inte haft sedan heller, och det hade vi inte heller i det senaste utrikesutskottet, ty där voro ju alla ense om att vi inte skulle inlåta oss på de där s. k. djupgående orsakerna till ofreden och förutsättningarna för en internationell rättsordning. Men detta kommer med tiden naturligtvis någon gång; om i vår livstid eller inte, känner ingen människa.

Sedan ha vi den *enskilda fredsrörelsen*. Vi ha ett anslag till upplysningsarbete för freden. Det är en liten styver, som vi få vid sidan av det ofantligt mycket större anslaget till skytterörelsen, som avser att öva människorna att träffa prick, d. v. s. ett människohjärta, vilket ju också är nödvändigt, om man skall kriga med en stormakt alldeles ensam eller tillsammans med andra, så det får man väl aldrig komma ifrån, tror jag. Medan Vår herre sätter krigsgetterna på sin vänstra hand, som det står i bibeln, sitta vi, fredsfären, med vårt lilla puttanslag på hans högra hand och kuttra fred utan att det kommer till handling. Därför synes mig tiden vara mogen för att fredsrörelsen sammanslås och de mångfaldiga fredsföreningarna ingå i en stor och samlande fredsförening, som kan gå fram mot tidens krav och organisera en kraftig politik, som på samma gång kan bli en påtryckning på regeringarna, i stället för att vi nu i fredsföreningarna följa efter dem såsom i kölvattnet och försöka efterlikna deras begränsade möjligheter att komma framåt.

Sedan vill jag erinra om att vi ha ett folk, som heter *samefolket* eller lapparna. De ha förut varit rättslösa slavar under fogdar, vilket hör till de mest grymma bilderna i vår historia. Nu ha de vaknat, det har kommit en humanare tid, och de behandlas inte längre på det sättet. De mena nu, att de vilja ha ett riktigt fädernesland och en författning. Därjämte vill folket ha både jordbruk och renskötsel. Det var programmet vid det senaste lappmötet och andra möten också. Nu tro emellertid statsmakterna, att lapparna skola ha antingen jordbruk eller också renskötsel. Vad de själva helst önska — och det vill jag säga ut för den blivande utredningen — är, att de skola få ett jordbruk, där familjen kan stanna kvar med någon ko och ett par småkreatur och livnära sig, medan männen fara med renarna till fjällen. Det är nämligen ett oerhört lidande för familjerna — det säga de själva åtminstone, och det kan jag livligt föreställa mig — att dra med sig barnen, även småbarnen, över stock och sten och följa renarna uppåt fjällen, när den tiden är inne.

Sedan ha vi *den stora jordbruksfrågan*, som det har talats om här. Jag känner ju livligt, att alla de detaljer, som här berörts i jordbruksfrågan, äro för vårt dagliga bröd ofantligt mycket viktigare än de synpunkter, jag nu vill lägga på frågan. Jag vill emellertid komplettera detta dagliga bröd med en framtidsutsikt, nämligen vår jordbruksfrågas lagvägar. Industrialismen behärskar av naturliga skäl samhället så ofantligt, att de gamla jordbruksfrå-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

gornas lagvägar ha fallit i skuggan och på sätt och vis i sina stora drag avförts från dagordningen.

Det var för länge, längesedan en kung, herr talman, som hette Gustav Vasa. Han lade under riket och kronan alla de bygder, som oodlade och obyggda lågo i Norrland. Av dessa oerhört stora kronans jordpossessioner har man sedan försökt göra den nytta, man kunnat, men så kom slutligen den stora avvitrtingen, som skulle utnyttja alla dess områden. För övrigt hade det ju också skänkts till industrien ofantliga områden. Denna stora avvitrting kallas allmänt för *den stora plundringen av kronojord*, därför att det i Sveriges historia, och kanske inte i något annat lands heller, förut har förekommit en så våldsam plundring av kronojord, som skedde vid detta tillfälle. Därför har, liksom historien talar om reduktioner ifrån prästerskapet och adeln av Gustav Vasa och Karl XI, senare även upptagits frågan om en *reduktion* genom riksdagen av de stora, gamla plundrade kronojordarna. Det har varit tal om en mycket moderat reduktion, men å andra sidan skall det väl ändå vara något innehåll i den, när man besinnar, vilka våldsamma vinster, som tillfallit industrien — vilken jag också unnar inkomster, ty det behöver den, men det skall väl ändå vara måtta i allt, kan man tycka. Nu fick reduktionen uttryck i ett förbud att köpa bondehemman. Det var en negativ reduktion, men en ofantlig reduktion i alla fall. Därtill kom en mängd smålagar, arrendelag, vanhävds- lag och ägostyckningslag. Men så kom också upp frågan att, som det hette, *åt allmogen*, vilken skänkts allt det där av kronan och genom avvitrtingen tillskiftats det, för nya bondgårdars uppkomst och gamla bondgårdars utvidgning *återvinna odlingslägenheterna på dessa stora marker jämte någon tillhörig husbehovsskog*. Om detta förenade sig den stora konservativa och liberala majoriteten i Norrlandskommittén och den stora socialdemokratiska och liberala majoriteten i jordkommissionen. Nu är denna fråga till följd av tidsströmningarna avförd från dagordningen, men det kommer alltid en tid, då den kommer upp igen, herr talman, och då tycker jag, att man lika väl kan taga upp den nu som under nästa generation. Det är ju inte heller meningen, att man skall ta detta gratis, utan industrien skall få en ersättning, ehuru man kan tycka, att industrien, efter de oerhörda vinster, som den fått, skulle kunna pruta på ersättningen. Jag vill erinra om att när det gäller löst kapital och inkomster för att hjälpa de arbetslösa m. m. dylikt, konfiskeras, d. v. s. exproprieras utan ersättning både inkomst och kapital.

Sedan är det något annat, som också bör byggas med lag, nämligen *vägarna i landet*. Med motorismens övertagande av herraväldet på vägarna, liksom bombplanen i luften, bör det byggas skyddsområden för de väggamla vägfarrandena. Då själva vägbanorna nu erövrats av motorismen, bör det inte få byggas några nya sådana banor, utan att det vid sidan av dem bygges nya vägar för de gamla trafikanterna. Det bör inte få förekomma någon nybyggnad av autostrador, utan att man samtidigt vid sidan av dem anlägger velociped- och gångbanor. På vägar, där det nu inte finns några sådana, utan som helt disponeras av motorismen, bör man också tänka på att anlägga gång- och velocipedbanor.

Till slut, herr talman, måste jag fästa uppmärksamheten på att denna riksdag förmodligen knappast kan undgå att något syssla med det undergrävande av vår straffjustice och vårt rättegångsväsende i brottmål, som sker genom att *rättsskipningen* där med juristernas medgivande har övertagits av *psykiatrikerna*. Riksdagens ögon böra öppnas för denna sak. Jag träffade nyligen en tysk läkare, som var på besök här i en familj, och talade med honom om detta. »Jaså, det där gamla eländet hade vi förr på samma sätt», sade han, »men nu är det lyckligtvis totalt avskaffat. Nu bör följas den regel, som står

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

i vår strafflag, att de, som äro alldeles tokiga, skola inte fällas till straff, utan vårdas kärleksfullt, men de, som äro till hälften eller tre fjärdedelar tillräkneliga, skola få ett straff, som svarar mot deras förminskade tillräknelighet.» Nu ha vi här i landet ställt till en helt annan historia med andra lagar, som inte följa den stora strafflagen. Kan man tänka sig ett större spektakel i lagstiftningen! Det är mycket att säga om denna sak och det kommer också förmodligen att bli sagt oavlatligt, tills rättelse sker.

Herr talman! Detta är bara en axplockning bland de frågor, som utgöra många människors bekymmer här i landet.

Herr **Andrén**: Herr talman, mina herrar! Även jag vill förena mig med de många, som vilja framföra en lyckönskan till finansministern för den konsolidering av de svenska finanserna, vilken helt visst torde bli följden av den konservativt försiktiga budget, som för närvarande ligger på kammarens bord. Men på en punkt och en mycket väsentlig punkt vill jag beklaga, att lösningen icke blivit en annan. Det torde vara något ganska enastående i de svenska statsfinansernas historia, att mitt uppe i en högkonjunktur en budget framlägges, som icke innehåller någon skattesänkning. Inte minst ur social synpunkt är detta att beklaga. Det finns i vårt land stora grupper ur medelklassen och ur de lägre klasserna, vilka ha tämligen fasta inkomster, vilka år efter år ha samma inkomster utan några dyrtidstillägg, utan någon kompensation för de prisstegringar, som följa med en högkonjunktur. Under andra högkonjunkturer ha dessa grupper fått kompensation i form av skattelättnad. Denna gång märka de ingenting annat av högkonjunkturen än att allt blivit dyrare och att andra grupper fått det bättre. Regeringen har med sin skattepolitik lyckats förvandla högkonjunkturen till en lågkonjunktur för dessa stora grupper i vårt samhälle. De kunna inte dela den glädje, alla andra måste känna över den högkonjunktur, vilken för närvarande lyckliggör vårt land.

Jag kunde ju tillägga, att en skattesänkning även ur andra synpunkter varit starkt berättigad. Den hade såväl utåt som inåt givit ett starkt intryck av de svenska statsfinansernas sundhet och tillåtit enskilda företag att konsolidera sina affärer.

Statsrådet Wigforss riktade i sitt som vanligt bestickande anförande här på förmiddagen vissa anklagelser mot de borgerliga partierna, mot högern och mot folkpartiet. Han kom med den beskyllningen mot dessa partier, att de ändrat mening. Jag kan nu för min del inte finna, att detta är en så särdeles allvarlig beskyllning. Det kan inte vara något större fel hos en enskild och inte heller hos ett parti att rätta sig efter förhållandena, att taga hänsyn till nya lägen och hämta lärdomar av nya erfarenheter. Och för övrigt, har inte den socialdemokratiska ledningen själv på väsentliga punkter ändrat uppfattning angående den expansiva utgiftspolitikens betydelse för det svenska näringslivet? Jag vill erinra om att statsrådet Möller strax före valrörelsen 1936 deklarerade, att den avgående regeringen hade »huvudförtjänsten av den genomlevda krisens övervinnande». I inledningen till driftsbudgeten i år möta vi en helt annan uppfattning. Nu förklaras, att allt beror »på styrkan av de inom näringslivet verksamma konjunkturstyrande krafterna vid »de tidpunkter, då över- eller underbalansering kommer till stånd».

Kanhända invänder nu någon, att man naturligtvis inte kan taga så mycken hänsyn till ord, som fällas strax före ett val eller strax efter en jakt. Jag vet, att denna mening tidigare framförts här i kammaren, eller kanske det var i andra kammaren, av en bemärkt parlamentariker. Ingen torde väl dock kunna förneka, att här verkligen skett en bestämd åsiktsförändring inom det socialdemokratiska partiet på denna punkt. Minnas vi inte det stora agita-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tionsnumret från 1936? Då hette det, att den socialdemokratiska regeringen hade vänt konjunkturen. Detta var ett allmänt tal och ett tal, som vann tilltro. Situationen påminde något om den, som brukar berättas om de baskiska herrarna, vilka, när deras hustrur fingo barn, brukade gå i barnsäng för att mottaga lyckönskningarna. När en gynnsam världskonjunktur svepte fram över landet, så gingo de socialdemokratiska ledarna i barnsäng för att mottaga gratulationerna.

För min del tror jag, att det var en felaktig syn, som 1936 behärskade opinionen. Det var verkligen inte regeringen som vände på konjunkturen, utan det var konjunkturen, som räddade politikerna. i vårt land såsom i många andra länder. Allesammans ha de mer eller mindre kunnat åtnjuta förmånerna av en gynnsam vändning i världskonjunkturerna.

I statsverkspropositionen i år se vi, hur ansvaret delas mellan det fria näringslivet och staten. Jag misstänker, att det inte skall dröja länge, förrän vi hos den socialdemokratiska ledningen skola märka en tredje ståndpunkt. När lågkonjunkturen bryter in, vill helt visst regeringen inte ha någon som helst del i ansvaret, utan då får det fria näringslivet helt och fullt bära skulden.

För den, som under mer än tio år varit borta från svensk riksdag kan det vara frestande att göra vissa jämförelser mellan förr och nu. Jag skall inte ingå på de svenska finansernas och den svenska ekonomiens på vissa punkter nästan dramatiska historia under dessa år. Men jag skall tillåta mig med några ord beröra den politiska utvecklingen och den politiska situationen sådan den ter sig för mig just nu. — Detta är ju ett av de få tillfällen, då den svenska riksdagen har möjlighet att så där mera allmänt diskutera denna sak.

Man kan väl knappast förneka, att under de tio år, som gått, har den borgerliga åskådningen vuxit sig starkare i vårt land. Samtidigt har det paradoxala inträffat, att det socialdemokratiska partiet kraftigt gått framåt. Det är längesedan det kunde sägas, att arbetaren inte har något annat att förlora än sina bojar; arbetaren har *mycket* att förlora, och han *vet* det; han är därför motståndare till en politik, som medför den osäkerhet och oro, vilken följer med revolutionära förändringar. Och den socialdemokratiska ledningen har anpassat sig till denna förändring i opinionen. Det är det borgerliga samhället självt, det är den förkättrade kapitalistiska produktionsordningen, som skapat denna förvandling i det allmänna tänkesättet i vårt land liksom i England och i många andra länder. Det är inte genom några diktat från en socialistisk statsmakt som denna förvandling skett. Det finns ett ord, som säger, att en konstitutionell politiker är en man med vanliga åsikter och ovanlig skicklighet. Säkert är, att vår nu sittande regering har mycket vanliga åsikter. Den har helt enkelt anpassat sig till en förborgerligad opinion. Men vågar man lita på att denna anpassning skall bli bestående? Vågar man lita på att regeringen skall hålla fast vid den borgerliga åskådning, den nu praktiserar i sin politik? Se vi på principprogrammet, deklarerar där socialisering, men i den praktiska politiska förkunnelsen är socialiseringen ungefär lika vanlig som de eviga straffen i våra predikningar.

I principprogrammet deklarerar vidare statskyrkans avskaffande, men vår ecklesiastikminister vårdar med öm hand denna statskyrka, och det är ingenting, som tyder på, att denna ömma omvårdnad är att jämföra med den, som en dödsdömd brukar få före exekutionen. Se vi på valprogrammet 1932, deklarerar där frihandel, men allt sedan 1933 fullföljer partiet en ganska borgerlig protektionism. Det är kanhända så, att det är unga män, som skriva programmet, och att de äldre herrar, som nu styra landet, inte ha tid att läsa detta program eller eljest ha lätt att glömma det.

Statsrådet Wigforss kom i dag med en anklagelse mot de andra partierna

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

för deras tveklukenhet. Ja, mina herrar, är det något parti, som förtjänat att få den anklagelsen riktad mot sig, så är det väl ändå det socialdemokratiska partiet!

Statsrådet Wigforss nämnde också, att samarbetet med bondeförbundet kunnat gestalta sig så enkelt, därför att man ställer principerna åt sidan och löser praktiskt föreliggande frågor en efter en utan mycken hänsyn till principerna. Det är i alla fall märkligt bekväma principer, som man så lätt kan ställa åt sidan, och som inte på något sätt göra sig påmint, då man sedan skall gå till handling i de praktiska frågorna! Är det måhända så, att dessa principer äro så abstrakta, att de inte ha någon som helst relation till de praktiska frågor, vilka skola få sin lösning? Den tvetungade och mångtydiga politik, som vårt härskande parti på detta sätt för, har givetvis stora taktiska fördelar under partiets klappjakt efter nya medborgargrupper i vårt samhälle. Men man måste samtidigt konstatera, att den skapar en oklarhet, som är en olägenhet för riket i dess helhet. Den ger ingen fri och klar sikt över framtiden.

Hans excellens herr statsministern, som väl torde kunna göra anspråk på att kallas vårt lands främste politiske meteorolog, har nu ställt i utsikt, att det skall bli blidväder. Hans excellens herr statsministern är ju också i den lyckliga belägenheten att själv kunna bestämma, åtminstone i någon mån, hurudan det politiska vädret skall bli. Jag fattade hans ord om de politiska väderleksutsikterna så, att det är hans avsikt att under denna riksdag föra en åtminstone i huvudsak borgerlig politik, och det är självklart, att jag och stora grupper i vårt samhälle med tillfredsställelse hälsa den utsikten. Jag behöver inte tillägga, att jag för min del icke är angelägen, att hans excellens skall iakttaga strängare observans i fråga om principprogrammets grunder. Däremot skulle jag gärna se, att partiet sökte utforma sitt principprogram till närmare överensstämmelse med den praktiska politik, partiet i alla fall för.

För tio år sedan florerade vågmästeriet. Herr Ekman och den tyvärr alltför tidigt bortgångne herr Hamrin voro säkerligen rätt besvärliga herrar. De voro inga bekväma redskap för andra partiets politik. Nu är allting annorlunda. Allt har blivit så mycket lättare. Bondeförbundet är fast inmurat i regeringsblocket, och hans excellens herr statsministern uttalar inte sällan sitt nådiga behag över bundsförvanternas goda uppförande.

Statsrådet Westman talade en gång i ett av sina som vanligt eleganta och spirituella anföranden om utrikesnämnden såsom den förgyllda rättfällan. Det finns en annan, ännu mer förgylld rättfälla. Det är regeringen, och där sitter nu statsrådet Westman tillsammans med två — eller kanske är det tre — partikamrater. Jag skall inte säga någonting om förgyllningen, om maktens glans och om skenet av makt, men kanske jag får med några ord beröra rättfällans problem. Det problemet är som bekant mera problemet att komma ut än att komma in. Jag tror nu inte, att problemet att komma ut är alldeles främmande för kontrahenterna i den nuvarande regeringen, ehuru jag väl förstår, att de föredraga att dryfta detta problem i trängre konklaver framför att tala om det på torgen och här i kamrarna. Jag tror inte heller, att problemet är aktuellt just nu, under högkonjunktens brittsommar. Men så mycket förstå vi i alla fall allesammans, att förr eller senare blir problemet aktuellt, och det förefaller mig, som om det socialdemokratiska partiet också hade en avskedspresent i beredskap åt sina kära bundsförvanter. Den avskedspresenten heter minimilöner åt lantbrukets arbetare. Hur går det då med bondeförbundets stolta dröm att i ett parti samla allt lantbrukets folk?

Det är starka krafter i rörelse att likrikta våra två största samhällsgrupper. Det behöver väl knappast sägas, att det är en stor tillgång för vårt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

samhälle, att förhållandet mellan klasserna är gott, att spänningen ej är alltför stor mellan desamma. När mjölkstriden rasade i Göteborg, fingo vi se något av den vulkaniska lidelse, som ekonomiska intresse motsatser kunna kalla till liv. Dessa ekonomiska intresse motsatser finnas fortfarande, och den stund kan komma, då de på nytt flamma upp, kanhända med starkare låga än tidigare.

Men å andra sidan: en demokrati kan inte fungera, kan inte bestå, om det inte finns en fri och öppen opposition, om den inte får de livgivande impulserna och incitamenten från en sådan opposition. Herr Sam Larsson var i dag inne på den engelska oppositionens ställning och anförde ett engelskt uttalande. Jag tror inte, att hans citat riktigt karakteriserar den engelska oppositionen, varken nu eller i gångna tider, och ännu mindre karakteriserar det den svenska oppositionens ställning. Men så mycket kunna vi i alla fall, tror jag, komma överens om, att där den öppna och vakna kritiken inte finns, där är den allmänna rösträtten ingenting annat än ett sken och de parlamentariska institutionerna ingenting annat än onödiga kulisser. Ännu så länge ha vi en fri och öppen opposition. I land efter land ha diktaturer etablerats och oppositionen förtryckts, förföljts och förbjudits. I land efter land har ledaren hälsats som folkets frälsare, utrustad med nästan gudomlig inspiration. Men alla dessa kontinentala epidemier komma endast med försvagad kraft upp till vår kalla nord. Vi ha ännu en opposition, och vi ha ännu rätt att tro och säga, att vår statsminister har ganska mänskliga proportioner och ganska mänskliga egenskaper, bland dem också den egenskapen, att han kan göra fel och misstag. Det skall bli intressant att se, om majoriteten i konstitutionsutskottet kan tillägna sig denna uppfattning om vår statsminister och den regering, som omgiver honom.

Alla borde vi kunna vara ense om vikten att hävda oppositionens röst och att föra kritikens talan. Det är en betydelsefull demokratisk vaktjänst, som därmed utföres. Uppgiften blir inte mindre därför, att till äventyrs den opposition, som för närvarande finns, skulle bli mindre än den nu är på grund av att delar av densamma infogas i regeringens parlamentariska underlag.

Herr Domö: Herr talman! Jag skall tillåta mig att med anledning av finansministerns intressanta redogörelse för de principer, han tillämpat i budgeten, och i anledning av de saker, han i övrigt framhöll i sitt anförande, säga några ord.

Det framgick mycket tydligt av finansministerns anförande, att vad man väntat, nämligen att han är densamme som förr i sin finanspolitiska uppfattning, var riktigt. Det framgick av hans anförande, att de förhoppningar, jag tillåtit mig uttala, att han nu kommit till den uppfattningen, att han skulle i regel tillämpa andra metoder än förr, då det gällde finansieringen av utgifter och uppgörande av budgeten, voro oriktiga. Han har inte ändrat sinnelag, och jag fattade hans anförande så, att han ville framhålla, att hans parti inte heller hade ändrat uppfattning. Vidare framhöll herr finansministern, att man inte kan draga upp en så bestämd skiljelinje mellan de politiska uppfattningarna, som en föregående talare här i dag velat draga upp, därför att man ibland ställes helt plötsligt inför situationer, där det inte går att väga de olika ideologiska motiven och därefter besluta sig för hur man skall handla, utan där det gäller handla efter rent praktiska hänsyn. Ja, det synes vara så, att förhållandena här i landet gestaltat sig på det sättet att man under den socialdemokratiska ledningen kommit ifrån både vanliga budgetprinciper och förutvarande uppfattning att staten med varsamhet borde ingripa i landets ekonomiska liv. Det har numera skett den förändringen i inriktningen av vår samhälls-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

utveckling, att vi omedvetet och efter hand föras in i en utveckling efter helt andra principer än den apostroferade talaren från folkpartiet ville göra gällande vara de riktiga.

Nu kan man naturligtvis också komma i situationer, där det inte är möjligt att handla efter vissa strikta principer. Sådant skall inte förnekas. Men man bör i alla fall ha en viss uppfattning om den utvecklingslinje, efter vilken man strävar att gå. Därför är det oerhört viktigt för framtiden att man följer en viss strävan. Man får då på sätt och vis enhetlighet och kontinuitet i sina åtgärder.

Vi vilja också mycket gärna se till, att eftersatta folkgrupper få det bättre, och vi medverka ytterst gärna till att så sker, men det är så, att vi icke lika lätt som herr finansministern och hans meningsriktning kunna underlåta att taga hänsyn till de ekonomiska förutsättningarna. Vi kunna inte utan att taga sådan hänsyn vara med om att binda skattekraften för lång tid framåt. Vi vilja först ha ekonomisk säkerhet såsom varande ett nödvändigt och bestämt underlag för vårt handlande. Herr finansministern säger: om vad som är skäligen beskattning vet man ingenting bestämt. Det gäller att se efter, hur mycket man exempelvis kan taga ut i skatter. Och nu vill tydligen finansministern pröva, hur mycket svenska folket tål, när det gäller beskattning. Det är tydligen hans nuvarande ståndpunkt, att han vill ha skattedragarna till ett slags experimentobjekt, som skall prövas och måhända bedömas på följande sätt: »Ja, det där tålde de ganska bra» — eller kanske: »inte riktigt bra, men efter en viss rekonvalescenttid bli de ganska snart skattedugliga igen, och då kunna vi taga till ett nytt försök!» Det är denna känsla av att skattedragarna skulle vara något slags försöksobjekt i den socialdemokratiska regimens hand, som för många är motbjudande och inger oro. Att döma av finansministerns uttalande finns det tydligen mellan den meningsriktning, som jag företräder, och regeringen djupgående skiljaktigheter i uppfattningen om efter vilka linjer samhällsutvecklingen bör gå.

Herr finansministern framhöll vidare en sak av stort intresse. På min fråga om en paus skulle ske i reformarbetet svarade han, att det ingalunda vore fallet, ty i år kommer bl. a. förslag om semesterlagstiftning, och det kan man väl inte kalla för en paus, att en så omfattande åtgärd som lagstadgad semester åt alla arbetare genomföres.

Det är kanske riktigt, att det ingen paus blir i reformarbetet, om ett sådant förslag skall genomföras, ty kostnaden för detsamma lär uppgå till betydande belopp, enligt uppskattning till 55—100 miljoner kr. årligen. Kostnaderna drabba emellertid direkt näringslivet och synas icke i statsbudgeten. Det var intressant att få upplysningen från finansministern om semesterfrågans läge, ty man har hittills icke säkert vetat, om frågan komme att föreläggas årets riksdag.

Det skulle vara mycket intressant att få fortsätta diskussionen med finansministern. Det var en hel del saker i hans anförande, som jag skulle velat dryfta litet mer ingående, men då han nu inte är här, skall jag underlåta att göra det. Jag vill emellertid i anledning av vad som framhållits av finansministern såväl i dag som vid andra tillfällen, att man kan inte avgöra, i vilken mån regeringsåtgärderna och välfärdspolitiken påverkat det allmänna ekonomiska tillståndet i landet, säga: sannolikt är det på det sättet, att den socialdemokratiska regeringen i högre grad profiterat på näringslivets uppblomstring och styrka, än näringslivets styrka har varit beroende på regeringens aktivitet. Jag tror detta gäller även om den senaste regeringskoalitionen.

Jag tillåter mig också beröra herr finansministerns yttrande, att i ett samhälle som vårt ligger det en latent strävan efter att åstadkomma förbättringar och att låta det allmänna träda till för att göra det bättre för de eftersatta samt

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att det endast behövs en tillräckligt starkt pådrivande kraft för att detta skall ta sig uttryck i form av statlig reformpolitik, utan hänsyn till huruvida skatetrycket överstiger den nivå som förr ansetts lämplig. Om så är fallet, ligger det ett oerhört ansvar på dem, vilka frammana den pådrivande kraften på ett sådant sätt, att den driver staten att vidtaga åtgärder över måttet av sin förmåga. — Det är lätt att vinna bevågenhet genom att gå ut till stora folkgrupper och lova dem förbättringar av mångahanda slag. Reformerna ställas i utsikt och framtiden utmålas i de ljusaste färger — förutsättning är endast att makten lämnas åt dem som utan hämningar äro benägna att genomföra de reformer, som skola till. O. s. v. Man frammanar på det sättet den pådrivande kraften i en form, som lägger ansvaret på de grupper, som behärska den stora majoriteten, vilken på det sättet ernås. Jag vågar vädja till dem, som nu lita till de pådrivande krafterna, att föra sådan politik, att statens förmåga att hjälpa individerna inte utmattas så, att man icke kan vidtaga sådana hjälpåtgärder, vilka kanske om några år befinnas mest viktiga. Den socialdemokratiska regeringspolitiken — särskilt diskonteringen av den framtida skattekraften — kan bli ett svårt hinder under de kommande åren, då nya oväntade uppgifter kunna komma att kräva vittgående statliga utgifter.

Sedan vill jag med ett par ord bemöta herr Åkerberg, som säger att vad vi beslutat naturligtvis är ganska omfattande och kräver stora insatser från statens sida och stora utgifter — exempelvis de höjda folkpensionerna kräva mycket — men, yttrade herr Åkerberg, dessa åtgärder föranleda också en viss minskning. För att bestyrka detta åberopade han att i stället för ökade folkpensioner få vi räkna med att fattigvårdsbördan minskas. Ja, jag tror att det borde kunna ske, och det räknade man med, när de ökade pensionerna beslutades. Men hur det är i praktiken, och hur det har gått — det skall bli mycket intressant att se av den statistik, som väl något av de närmaste åren kommer fram. Jag vill inte nu bestämt yttra mig om det, men jag tror att herr Åkerberg har dragit för hastiga slutledningar i det fallet, när det gäller verkan av folkpensioneringen.

Jag tillät mig säga, att »välfärdspolitiken» inte har den bästa klang på landsbygden. I anledning därav genmälde herr Åkerberg ungefär så: »Vad menar herr Domö med det? Herr Domö klagar ju över att man går för långt i stödåtgärder för jordbruket. Samtidigt kräver herr Domö ökade stödåtgärder.» Jag har ingalunda, herr Åkerberg, klagat över att stödåtgärderna gått för långt, när det gäller att åstadkomma förbättrad ekonomi för jordbruket och en lyftning för landsbygdsbefolkningen i ekonomiskt avseende. Men jag har klagat över onödiga åtgärder, exempelvis vid det tillfället, när man beslutade en skärpt lantarbetstidslag — alltså sådana åtgärder, som enligt min mening i stället för att stödja jordbruket ha belastat detsamma. Det är den invändningen jag har gjort, och ingen annan, när det gäller jordbruksstödet.

Herr Fredrik Ström sade, att det i riksdagen inte finns någon opposition i egentlig mening mot den nuvarande regeringen, och skulle det bli någon, säger han, så skulle den inte vara kvar så länge. Jag minns inte precis hur han uttryckte sig, men han menade väl, att oppositionen spelar ingen roll. Jag förstår, att regeringen känner sin position stark, så stark att den inte behöver bry sig om att en remissdebatt pågår, där dess förslag dryftas. Det har blivit litet annorlunda än det var förr, när vi hade regeringar, som måste försöka orientera sig, hur ställningen var. Då voro remissdebatterna ganska utförliga, och vederbörande statsråd voro angelägna om att lägga fram sina respektive synpunkter på situationen och på de olika frågorna. Här har i dag talats om en mycket viktig sak, nämligen den bebådade sjoarbetstidslagen, och även om andra viktiga frågor och åtgöranden av regeringen utan

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att regeringen finner anledning att lägga sig i debatten. Med den precision, som utmärker riksdagsarbetet för närvarande, komma väl ärendena att beslutas enligt viss linje, oberoende av vad som här yttras.

Men det var en annan sak, som herr Ström var inne på och som jag skall tillåta mig att något syssla med. Han slutade med att säga, att ingen opposition får förekomma mot Nationernas förbund. Det är tabu, man får inte röra vid den saken. Ja, jag kan vara med om att det är oerhört viktigt, att man inte fingrar på de utrikespolitiska frågorna i onödan. Men när jag hörde herr Branting göra sin utrikespolitiska utläggning, så fick jag det intrycket, att det är olika krafter, som göra sig gällande inom det socialdemokratiska lägret. Det var en uppläggning av problemet, som så mycket avvek från den, som herr Åkerberg framlade, att det skulle vara skäl i, tror jag, att vi här från regeringshåll eller i varje fall från den socialdemokratiska gruppens ordförande finge klargjort, vilken uppfattning det är — herr Brantings eller herr Åkerbergs — som i detta fallet är det socialdemokratiska partiets. Det var ett uttryck av herr Åkerberg, som jag fäste mig vid. Han använde uttrycket »ingen ansvarig ledamot». Jag förmodar, att han därmed ville dra gränsen beträffande åsikter och uppfattning inom sitt eget parti.

Jag tillåter mig också säga ett par ord i anledning av herr jordbruksministerns anförande. Jag var dessvärre inte i tillfälle höra herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, när han började sitt anförande, men det har sagts mig, att han skulle framhållit, att vid behandlingen i dag ingen kritik hade uttalats vare sig mot budgeten eller finansplanen eller förslagen på det område, som är hans verksamhetsfält. Detta är nog i stort sett, i fråga om nionde huvudtiteln, riktigt. Men jag ber få säga herr statsrådet, att om man vid ett bedömande i allmänhet av budgeten icke framställer detaljkritik, har man därför inte godkänt alla detaljer, som statsverkspropositionen innehåller, och det torde bli anledning att vid andra tillfällen dryfta en hel del saker, som ligga under herr jordbruksministerns domvärjo. Jag tror inte det är så särskilt mycket vi ha att invända, när det gäller anslagen, men helt säkert finns det anledning till särmeningar på vissa punkter.

Jag skall inte vid denna tid på dagen, herr talman, gå in på någon detaljdiskussion i anledning av det anförande, som herr jordbruksministern höll, men jag tillåter mig att rikta en fråga till honom. När herr jordbruksministern ville ställa ett uttalande av mig angående lantarbetstidslagen och ett annat av herr Johanson i Faleberg i motsatsförhållande till varandra, ber jag att få fråga: vari består skillnaden i uppfattning? Jag talade i största allmänhet om skärpningen av lantarbetstidslagen såsom införd i onödan och medförande en tunga för jordbruksfolket, men jag yttrade mig inte i detalj. Och att verkningarna av lantarbetstidslagen sträcka sig utöver den gräns, som lantarbetstidslagen fått beträffande antalet arbetare, torde vara obestridligt. Därom ha herr Johanson och jag inga delade meningar. Jag trodde inte det fanns någon, som inte hade en klar uppfattning om att verkningarna måste sträcka sig mycket vidare. Jag är därför tacksam, om herr jordbruksministern ville tydligt och klart säga, vari skillnaden i min och herr Johansons i Faleberg uppfattning skulle bestå.

Herr statsrådet kom därefter in på det ekonomiska läget för jordbruket. Det är ju dess bättre så, sade han, att vi fått ett bättre ekonomiskt läge och ett bättre prisläge för jordbruksprodukter. Herr jordbruksministern belyste i detalj, hur mycket de olika produktslagen hade stigit i pris. Jag vill dock fråga herr statsrådet: Var det procent eller indexenheter, som herr statsrådet rörde sig med? Dessa två saker äro ju inte alldeles identiska. Ifall det är procent, blir ju prisförbättringen något annan, än om det är indextal, som vi

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

röra oss med. Jordbruksministern underlät att tala om stegringen i omkostnaderna för jordbruket. De äro också avsevärda, och det framgick av herr andre vice talmannens anförande här, att de, som han uttryckte sig, ha stigit i ungefärlig proportion till inkomsterna. Men hur är det då med läget? Om vi exempelvis ha infört en skärpt lantarbetstidslag, som medför vissa utgifter och utgifterna i övrigt ha stigit i proportion till inkomsterna — vad ha vi då att täcka kostnaderna för lantarbetstidslagen med? Framtiden får utvisa, i vad mån det förhållandet kan bestå, som verkligen kan innebära en förbättring för jordbruket, nämligen att de förbättrade produktpriserna kvarstå i en fallande konjunktur, medan förnödenhetspriserna sjunka. Kan man hålla produktpriserna kvar, medan förnödenhetspriserna sjunka — då har en viss utjämning uppstått för jordbrukarna gentemot andra klasser. Men huruvida detta blir fallet, det tror jag att varken den ene eller den andre i nuvarande ögonblick kan ge svar på. Den svaga punkten hos den nuvarande jordbrukspolitiken ligger däri, att man inte kunnat få produktpriserna att följa den allmänna priskurvan uppåt i tillräcklig grad för att önskvärd och eftersträvad förbättring för jordbruksfolket i förhållande till andra yrkesgrupper skulle ernås.

Herr statsrådet var tydligen, liksom herr andre vice talmannen, mycket belåten över utvecklingen och förhållandena inom jordbruket. Ja, december månad har visat en stegring av produktpriserna. Jag hade, när jag gjorde upp mitt utkast till mitt första anförande, inte dessa siffror tillgängliga, ty de äro ännu ej publicerade. Det har givetvis blivit en viss stegring, som omkastat förhållandena på vissa punkter. Men det var en passus i herr andre vice talmannens anförande, som inte var riktigt klar: den gällde arbetslönerna. Det är inte för december uträknat, hur de ställa sig, och vi veta, att de undergått en stor höjning. Det kan därför vara lika riktigt, kanske rättigare, att använda november månads siffror, som äro fullständiga, än siffrorna för december, vilka äro ofullständiga.

Det är en sak, som jag inte kan underlåta att uttrycka min förundran över vid detta tillfälle, och det är den benägenhet, som såväl herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet som herr andre vice talmannen visade att ge jordbruksorganisationerna skulden, om, som de ungefär uttryckte sig, det inte har gått att åstadkomma den prisförbättring för produkterna, som man avsett. Ja, dessa organisationer äro inte så ovana att bli satta i gluggen. Men är det rätt att utsätta dem för en sådan kritik, som framförts av de båda nämnda herrarna, när man betänker, under vilka förhållanden de arbeta? Jag tycker inte detta.

Herr andre vice talmannen sade, att vi tack vare samarbetet kommit mycket långt och att vi fått ett underlag för en politik, som kan göra mycket gott åt landets behövande invånare. Jag är den förste att erkänna den goda viljan hos andra, men jag tillåter mig i all vördsamhet anmäla, att den goda viljan, såsom jag tror, finnes hos alla partier i detta land. Det är bara frågan, vad vi skola samverka om. Vilja till samverkan — det kan ju vara drivfjädern till så mycket. Men det väsentliga är inte enbart samverkan, utan det mål, som man genom samverkan vill nå. Nu vill jag tillåta mig att med utgångspunkt från vad som yttrats av finansministern, herr Sam Larsson och herr andre vice talmannen säga, att om vi kunde ena oss till samverkan om det, som vi alla måste ha funnit vara väsentligt och bärande, nämligen den svenska samhälls-, produktions- och rättsordningen, då vore samverkan inriktad på ett eftersträfvansvärt mål. En sådan samverkan vill den meningsriktning, som jag tillhör, gärna vara med om. När det nu tydligen är på det sättet, att socialdemokraterna — från att ha varit ett parti, som, genom att rasera nuvarande ordning och bygga

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

upp något nytt, skulle åstadkomma bättre förhållanden i samhället — synas åtminstone f. n. ha fått gå ifrån sin gamla uppfattning och falla tillbaka på det, som de förut kritiserat och bygga sina politiska framgångar på den gamla ordningen, då borde de icke enbart draga förtjänsterna av den gamla produktionsordningen, utan slå vakt om densamma. Socialdemokraterna borde också kunna erkänna, att en meningsriktning som högern, vilken tydligen haft en viss inverkan på deras eget handlande och deras egen politik, också haft betydelse för det framstegsarbete som pågått långt innan socialdemokratien fått makten. Det är med en vädjan att beakta och respektera all god vilja till samarbete, som jag nu, herr talman, avslutar detta anförande.

Herr statsrådet Pehrsson-Bramstorp: Herr talman! Det är inte utan en viss förvåning som jag åhört de båda sista talarna. Ända sedan 1933 har det på högerhåll sagts och i högertidningarna skrivits, att bondeförbundet övergivit de borgerliga idéerna. Bondeförbundet skall således ha gått över till att omfatta andra idéer. Men såväl professor Andrén som nu senast herr Domö konstaterade i dag — och herr Domö lät riktigt upprörd över det — att det är socialdemokraterna, som ha övergivit sina idéer. Om det nu skulle vara så farligt, att bondeförbundet gått ifrån de borgerliga principerna, tycker jag, att herr Domö borde vara litet gladare i rösten när han konstaterar, att socialdemokraterna anammat dem.

Herr Domö gör gällande, att när jag tidigare i dag yttrade mig om organisationerna och möjligheten att taga ut prisförhöjningen, så var det organisationerna, som av mig sattes i gluggen. Nej, visst inte. Det var inte organisationerna, som sattes i gluggen, utan de, som inte vilja vara med i organisationerna eller kanske vilja vara med, men äro så oerhört ljumma för organisationernas arbete, att de göra som de vilja ändå. De bry sig inte om organisationerna det ringaste.

Och vad beträffar den av mig omnämnda prisförhöjningen, undrade herr Domö, om den var angiven i indextal eller i procent. Jag sade, att priset hade stigit 14 procent, jämfört med 1936. Därmed har jag inte sagt, att detta pris är tillräckligt eller för högt eller för lågt: jag konstaterar endast, att det stigit med 14 procent, och det var i november — inte i december.

Men då jag hörde herr Johanson i Faleberg, förstod jag mycket väl, att det tyvärr ligger något annorlunda till i Skaraborgs län. Jag säger tyvärr, ty det beror på den mycket dåligt genomförda organiseringen av jordbruket och mejerihanteringen i Skaraborgs län. Nu är det kanske ingen av herrarna, som kan göras ansvarig för den saken, utan ansvaret få de herrar ta, som lett och leda mejeriförbundet där. Det är så, att ostproduktionen under det senaste gångna året varit väsentligt mindre gynnsam än smörproduktionen och förädlingen av mjölken på annat sätt. Det är lätt att konstatera detta, ty medan det i början av 1937 fanns ett lager på bortåt 8,000 ton ost av en sammanlagd årsproduktion på cirka 36,000 ton, har detta lager nu minskats till 5,000 å 6,000 ton. Det var inte utan att många sade: »Vi slå oss på litet osttillverkning också, ty skaraborgarna börja ur organisationssynpunkt bli svåra att tas med.» På grund av att ostproduktionen var den mest lönande under 1935—1936 — så var verkligen förhållandet — men sedan, på grund av den i anledning härav ökade produktionen, blivit mindre lukrativ, ha organisationerna brustit. De ha inte kunnat åstadkomma jämvikt mellan produktion och avsättningsmöjligheter.

Vad sedan beträffar den skillnad, som jag konstaterade mellan herr Domös och herr Johansons i Faleberg uppfattning av lantarbetstidslagen, föreföll det mig helt naturligt, att en sådan skillnad förelåg. Vi hade 1936 års beslut,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som omfattade dem, vilka hade över fyra arbetare. Vi ha 1937 års beslut, som omfattar dem, vilka ha tre arbetare. Nu säger herr Johanson i Faleberg, att inte heller de jordbrukare, som ha en eller två arbetare, få någon arbetskraft, om de inte tillämpa samma bestämmelser, som gälla för dem, vilka ha tre arbetare. Jag kan inte förstå annat än att detta är precis samma sak, sedan lagen ändrats, som om lagen varit oförändrad, så som den var 1936. Jag bortser naturligtvis därvid från den förändring, som i 1937 års lag vidtogs i fråga om arbetstiden, som reducerades med 52 timmar för de 26 verkorna under sommarhalvåret, d. v. s. den tid, då arbetet är brådst, och, om jag inte minns fel, med 120 à 130 timmar under vinterhalvåret. Men det är ju där, som den s. k. kompensationen eller ekonomiska förbättringen skulle inträda.

Jag meddelade en hel del siffror i mitt förra anförande, siffror, som jag nu inte skall upprepa. Men jag förstår ju, att det inte är svårt att bolla med siffror, då man rör sig med dem så som herr Mannerskantz gjorde, när han sade, att så och så mycket ha priserna stigit procentuellt. Han sade, att vi kunna jämka med 4 procent, ty det går bra ändå. Jag kan inte bolla med siffror på det sättet. Herr Mannerskantz kom upp till 23 à 24 procent och skar av 4 procent. Överdrifter kan jag inte förstå tjäna något förnuftigt ändamål. Jag ville konstatera, att det på vissa punkter mött svårighet att komma dit man skulle, men det har berott på att spannmålsförsäljningen inte varit ordentligt organiserad. Men vi skola inte räkna med året i dess helhet; förresten trädde 1937 års beslut om arbetstidslagen inte i kraft förrän den 1 november 1937. Jag var naturligtvis angelägen om att 1937 års beslut, som ur jordbrukets synpunkt var väsentligt bättre än det beslut, som herr Domö var med och formulerade 1936, skulle effektueras snarast möjligt, men det fanns, som jag sade, ingen möjlighet att effektuera det förrän i slutet av året. Då kunde man emellertid notera en ökning, som för konsumtionsmjölken uttrycktes i siffran 109. Vad produktmjölken beträffar, sackade den efter, men där var ökningen större i slutet av året.

Det är mig mycket angeläget att försöka åstadkomma det bästa möjliga inom de gränser, som riksdagen angivit. Jag kan därför inte förstå herr Mannerskantz' resonemang i fråga om spannmålsförsäljningen. Han säger, att han inte är riktigt säker på hur statsmakterna framdeles skola ställa sig, därför att de 1937 handlade som de gjorde. Nu bör man först komma ihåg, att vi 1936 hade en skörd, som, då vi hade deklarationerna färdiga, visade sig inte vara större än som erfordrades för att fylla behovet, om inblandningen av svenskt vete skulle bibehållas. Jag beräknar att även om det fanns någon jordbrukare så spekulativ att ett sönderbrytande av inmalningssystemet inte skulle vålla något bekymmer, flertalet räknar detta bland det viktigaste inom regleringen. Därtill kommer, att 1936 års riksdag hade gjort ett helt annat uttalande beträffande priset på brödsannmål. Den gräns för priset som bolaget vid stödköp och försäljning hade att iakttaga enligt beslut av 1936 års riksdag låg väsentligt lägre än beslutet vid 1937 års riksdag innebär. Detta bör herr Mannerskantz och även de andra herrarna beakta.

Herr Domö riktade i upprörd ton en vädjan till dem, som sitta vid makten, att inte lova för mycket. Jag anser, att det bör stå högern fritt att vädja och kritisera hur mycket som helst. Det är riktigt och bra, att den framför sin kritik. Men jag är övertygad om att vi från vårt håll inte lova för mycket. Vi försöka att inte lova mer än det är oss möjligt att hålla. Jag har hela tiden sagt, att statsmakterna här ha givit ett handtag. Statsmakterna ha dragit upp linjerna, de ha från sina ekonomiska och politiska utgångspunkter varit eniga om att vi böra söka förbättra jordbrukets ekonomi i över-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ensstämmelse med den uppgjorda planen. Men jordbrukarna måste själva hjälpa till, om planen skall kunna realiseras.

Då man säger, att vi inte lyckats komma dithän, skulle jag vilja fråga: hade det varit bättre, om vi inte gjort något alls? Om vi inte hade genomfört lantarbetstidslagen, så skulle vi i alla fall haft kvar de allmänna omkostnaderna, som enligt herrarnas åsikt äro så stora. Om vi inte hade genomfört någon förbättring, skulle jordbrukarna haft det ungefär som på den tiden, då högern regerade här i landet — herr Domö kommer kanske ihåg, att den haft regeringsmakten, fast det börjar bli rätt längesen. Då föllo dessa frågor på principerna, och därför fingo jordbrukarna mycket obetydlig hjälp. De fingo reda på vissa principer, men några kontanter eller förbättrad ekonomisk ställning fingo de inte. Jag blev därför litet rädd för jordbrukets del, då jag hörde, att statsministern hade sagt, att herr Andersson i Rasjön snart kunde komma med i samarbetet i den trängre kretsen, och herr Bagge också, fast det kanske skulle dröja längre. Tror högern att den gör jordbruket någon nytta med de argument den nu använder för att — som det heter — fösa på för att hålla oss andra vakna, är det bättre att den blir utanför. Ty på den tiden, då högern själv satt vid makten, fick jordbruket sannerligen inte någon ekonomisk hjälp.

Man har här talat om den ansträngda budgeten. Jag skall inte ge mig in på den saken, ty det har finansministern klarat upp. Med vad vilja herrarna egentligen? Herrarna ha varit med om att besluta praktiskt taget allting, och sedan talar man om att statsfinanserna nu äro så ansträngda, att man överhuvud inte vågar göra något mer. Och sedan kritiserar man regeringen för att det, som man säger, blir en liten paus i reformarbetet. Professor Andrén var inne på samma sak och yttrade: det är inte riktigt, som socialdemokraterna sade 1936, att det är de, som ha åstadkommit förbättringen, utan vi ha varit med allihop. Men då ha ju herrarna ingenting att kritisera! Skulle vi följt högerns motioner, då det gällt anslag till det ena och det andra, så hade budgeten varit ännu mera ansträngd.

Sedan var det någon — jag tror professor Andrén — som sade, att socialdemokraterna lade sig i barnsäng för att mottaga lyckönskningar, då högkonjunkturen kom. Ja, nu ha vi någon erfarenhet av det där. Nu ha vi försökt att i år överbalansera budgeten. Då säger man, att det kan bli farligt med underbalans under en följd av år. Men, mina herrar, se ni nu inte spöken på ljusa dagen? Ännu ha vi inte behövt underbalansera budgeten, och om vi komma därhän få vi försöka avväga problemet i enlighet med de förhållanden, som råda i det tidsläget.

Beträffande spannmålspriset och exporten har jag ju svarat herr Mannerskantz, liksom också på vad herr Mannerskantz i övrigt yttrade. Herr Mannerskantz sade sig vara ganska nöjd, men ändå inte riktigt nöjd. Naturligtvis har jag aldrig tänkt mig att kunna åstadkomma någonting sådant, att herr Mannerskantz skulle bli alldeles nöjd. Då skulle det heller egentligen inte finnas något skäl för herr Mannerskantz att komma hit till riksdagen, ty då skulle det inte längre vara trevligt att uppträda här.

Men det var ett märkvärdigt yttrande, att bondeförbundet inte biträtt lantarbetstidslagen på grund av övertygelsen att den skulle åstadkomma drägliga förhållanden på landsbygden, behålla den arbetarstam som behövs för jordbrukets skötande och göra det möjligt för lantbrukarnas egna barn att stanna vid jorden. Jag vet att det äro många som tala vackra ord om jordbruket, men som själva äro de första att skaffa bort sina barn därifrån. Själv har jag den glädjen att se, att mina egna barn inte blivit rädda utan försöka ta fatt och driva jordbruket; det förefaller,

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som om de tänkt sig att kunna rida ut svårigheterna, naturligtvis i förhoppning att statsmakterna skola vidtaga de åtgärder, som förhållandena undan för undan kräva. Nu sade emellertid herr Mannerskantz, att detta var inte bondeförbundets motiv, utan bondeförbundet hade biträtt lantarbetslagen bara för att få vara med och bestämma. Det förvånar mig, herr Mannerskantz, att man vill antyda så låga motiv, då det gäller att genomföra en stor social reform. Då tänker man sannerligen inte på de stora grupper, som vi litet var representera, vilkas arbetsuppgift i vårt samhälle kanske värdesatts betydligt lägre än den bort.

Vad professor Andrén sade under den tid han hade ordet skall jag inte svara någonting på. Det rörde, såvitt jag kunde fatta, mycket litet budgeten och mera den politiska utvecklingen i stort, hur det skulle gå för bondeförbundet, hur det skulle gå för socialdemokraterna och kanske också för andra partier. Sådant tycker jag vi kunna ta upp på ett diskussionsmöte utanför riksdagens första kammare, ty det är spekulationer, som höra mycket litet i hop med en remissdebatt. Eller kanske det kan bli tillfälle att dryfta det i konstitutionsutskottet eller någon mera akademisk församling, som uteslutande kan ägna sig åt sådana frågor, som naturligtvis kunna vara av intresse för en teoretiskt orienterad politiker. Herr Andrén's anförande föreföll mig mera vara lagt efter de agitatoriska linjerna än präglad av de ekonomiska synpunkterna, vilka senare ju spela en betydelsefull roll i den proposition, som här föreligger och alltså borde vara huvudämnet för debatten.

Så var det någon talare som berörde de höga byggnadskostnaderna. Jag är den förste att erkänna, att skola förhållandena utveckla sig så, att jordbrukets ekonomibyggnader skola uppföras efter uppmätningssystem, så blir det nödvändigt att resonera med byggnadsarbetarna för att inte lantbrukarnas bostadsstandard skall riskera att sänkas och nödiga ekonomibyggnader utebliva. Nu ha herrarna fäst sig vid en arbetarbostad på Venngarn med två rum och kök, som skulle kosta 17,000 kronor. Däremot ha ni inte fäst er vid en post på femte huvudtiteln, där man för en läkare- och sysslomannabostad vid en sjukvårdsinrättning i Barkåkra, Kristianstads län, begär omkring 120,000 kronor, sedermera visserligen nedprutat till 85,000. Jag tycker denna summa är orimlig. Men det förhåller sig nog så, att alla dessa institutioner vant sig vid en onödigt hög standard. Sakerligen kan man bygga billigare för en läkare och en syssloman på Barkåkra än för 120,000 kronor. Jag tycker också att 17,000 kronor är för mycket för en bostad på två rum och kök vid Venngarn. Men detta är saker som komma att bli aktuella, då byggnaderna skola uppföras.

Herr Domö berättade, att han hört en nyhet av finansministern i dennes anförande, nämligen om den lagstadgade semestern. Ja, det nämnde kungen i sitt trontal, men herr Domö tror hellre, då finansministern säger det än då kungen säger det. Här äro vi ju inne på en ömtålig fråga, ty den rör inte blott lantarbetarna, som man tycker kunna arbeta under praktiskt taget vilka förhållanden som helst, eller småbrukarna, utan det gäller andra samhällsgrupper, liksom också det föreliggande betänkandet om de handelsanställdas arbetstid.

Herr Åkerberg: Herr Domö har begärt, att jag i utrikesministerns frånavaro skulle besvara hans fråga, huruvida den ståndpunkt i utrikespolitiken, som jag har framfört, eller den, som herr Branting givit uttryck åt, är den officiellt hallstämplade. Frågan är nu litet personligt ställd, alltför personligt för att jag rent objektivt skulle kunna svara på den. Jag tror dock inte, att det i verkligheten är så långt hopp mellan min ståndpunkt och herr Bran-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
tings. Herr Brantings ståndpunkt är mera färgad av hans heta blod och hans flammande idealism, men i sak tror jag nog att vi komma till ungefär samma ståndpunkt, i fråga om realpolitiken nämligen. I övrigt vidhåller jag den ståndpunkt jag gav uttryck åt i mitt förra anförande.

Herr Domö säger nu på tal om jordbruksregleringsåtgärderna, att han visst inte har reagerat mot effektiviteten i dessa åtgärder. Han har dock i åtminstone ett par föredrag, som varit refererade genom telegrambyrån, alltså auktoriserade av herr Domö själv, framhållit att denna jordbruksreglering utgör en fara för jordbrukarnas egen frihet. Om så är förhållandet, borde väl faran vara dess större, ju mera effektiv själva regleringen är. Det förefaller, som om herr Domö åtminstone i denna fråga skulle göra sig skyldig till vad han har beskyllt finansministern för, nämligen att göra en dygd av nödvändigheten eller vända kappan efter vinden.

Nu säger herr Domö, att han bara menat, att man inte skulle komma med sådana saker, som ligga utanför regleringen, nämligen sådant som lantarbets-tidslagen o. s. v. Jag vill inte erkänna, att denna fråga ligger utanför jordbruksregleringen. När staten ingriper med hela sin tyngd för att hjälpa upp en näring, bör det väl vara staten angeläget att se till, att förmånen av denna reglering kommer alla människor inom den näringsgren, som får hjälp, till godo, och att alltså hjälpen inte, såsom tycks föresväva herr Domö, i detta fall stannar hos några få godsägare, utan även kommer småbönderna, arrendatorerna och t. o. m. lantarbetarna till godo.

Både herr Domö och herr Andrén voro ytterst angelägna att understryka, att varken den nuvarande regeringen eller den föregående socialdemokratiska regeringen hade någon egen förtjänst av den förbättring av det ekonomiska läget, som inträtt. Regeringen hade bara utnyttjat näringslivets egen styrka och den förbättring i ekonomin, som kom av sig själv. Ja, man skulle ju kunna erinra om, att både i den senaste och den närmast föregående valrörelsen fick man veta, att om nationen valde en regim under socialdemokratisk ledning kunde man räkna med en politik, som skulle fördärva näringslivet och förbyta t. o. m. den största högkonjunktur i dess motsats. Efter de konvulsiviska försök, som herrar Domö och Andrén här göra att bortförklara även den minsta lilla förtjänst för regeringens initiativ, måste jag konstatera, att deras domedagsprofetior av 1932 och 1936 visat sig vara falska.

Herr Andrén använde den bild, som jordbruksministern redan har berört, att de socialdemokratiska statsråden gingo i barnsäng för att mottaga folkets hyllning. Han erinrade om ett valtal av socialministern, däri denne sagt, att regeringen vänt på konjunkturen. Jag erkänner, att i valtal säger man åtskilligt, som man kanske inte kan stå för, man använder slagord och för-enklade synpunkter och ståndpunkter. Men det är också en gouterad metod att förenkla motståndarnas ord och ståndpunkter för att få tillfälle att kritisera dem från bättre utgångspunkter, än man eljest skulle kunna göra. Jag tror, att om man skulle ta fram herr Möllers valtal och titta på det, skulle man finna, att innebörden i vad han sagt inte var precis den, som herr Andrén här slår ned på. Jag hörde för resten ett föredrag av en meningsfrände till herr Andrén, som talade just om detta. Han försökte också få fram, att den förra regeringen inte hade någon större förtjänst av den ekonomiska förbättring som skett, men han använde en annan bild. Han sade, att politiken är ungefär som att spela kort. Om man vinner i kortspel, beror det till nio tiondelar på att man har bra kort, och till en tiondel möjligen på vederbörande spe-lares skicklighet. Så vore det också i politiken, och den socialdemokratiska regeringen hade i fråga om konjunkturförbättringen, beräknade han, en tiondels förtjänst, medan de andra nio tiondelarna dels hänförde sig till regeringens

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

goda tur, dels till näringsföretagens i vårt land stabilitet. Ja, man kan ju säga, att det förhåller sig på det sättet i fråga om kortspel, men eftersom ingen människa, som spelar kort ofta och länge, kan vara säker på att alltid få bra kort, så får man väl utgå från, att om hon ändå vinner, är det tiondelen skicklighet, som i det långa loppet faller utslaget. Kan man inte också säga, att det är på samma sätt i politiken? Om en regim har en ihärdig framgång, kan det inte gärna vara bara för att den har så förvånande tur. Det gäller nu Per Albin Hansson och Wigforss och Möller och alla våra andra statsråd. Måste man inte säga, att det är den där lilla tiondelen — som herrar Domö och Andrén utifrån sina synpunkter vilja göra ännu mindre — duglighet och kärna i den socialdemokratiska politiken, som gjort att den fått en sådan framgång, men som högerns talare i denna debatt vilja förringa?

De socialdemokratiska ministrarna ha sannerligen inte gått i barnsäng för att motta folkets lyckönskningar för vad som har varit. Det är fullständigt likgiltigt, om den nuvarande regeringen eller den föregående regeringen få lyckönskningar för den politik, som förts, och de framgångar, som ha inkasserats i det föregående. De ha faktiskt inte tid att ligga i någon barnsäng, ty hela deras tid är upptagen av att bygga för den framtid som kommer.

Herr Domö: Herr talman! Jag tillåter mig att med anledning av herr Åkerbergs yttrande säga ytterligare ett par ord. Jag skall inte uppta tiden så värst länge med att söka bemöta herr Åkerbergs påstående, att jag vid ett tal i somras skulle ha sagt, att man gått för långt med regleringen och kommit med för mycket jordbruksåtgärder. Jag skall vid ett annat tillfälle stå herr Åkerberg till tjänst med det autentiska uttalandet. Det är så lätt att ta ett löstryckt eller ofullständigt citat av vad man skulle sagt och spetsa till det för att få fram en uppfattning, som man kan gissla. Det var nog något sådant jag var utsatt för i somras, ty man behövde tydligen något för att sätta spets på diskussionen. Jag skall emellertid, som sagt, gärna stå till tjänst vid ett annat tillfälle med en noggrann redogörelse för vad jag sade.

Herr Åkerberg talade om, att vi uttalade falska profetior 1932 och 1933. Ja, kanske det för dagen kan förefalla, som om icke de farhågor man hyste inför den politik, som då inaugurerades, ha blivit besannade. Men några få år är inte en så särskilt lång tid. Vi kunna säga: vänta och se! Det kan ganska snart inträffa sådana omständigheter att den under tiden från 1933 förda politiken icke skrytes med. Herr Åkerberg sade nyss, att man inte alltid sitter med goda kort. Nu har regeringen och regeringskoalitionen haft utomordentligt gynnsamma omständigheter. Kanske dessa omständigheter inte äro för handen på samma sätt vid ett annat tillfälle, och då blir måhända regeringens politik — grundad på ogynnsammare omständigheter — bedömd på ett annat sätt, än vad som nu sker på sina håll.

Till sist några ord till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet. Han sade, att det måtte vara en dålig organisation i Skaraborgs län, eftersom man där inte kommit upp till samma prisläge som i andra distrikt beträffande mjölken. Det måste bero på, menade herr statsrådet, att produktionen inte är så ordnad, som den borde vara. Herr andre vice talmannen sade rent ut, att produktionen var fel inriktad, om den inte gav så bra resultat, som det allmänna prisläget för jordbruksprodukter gav möjlighet till. Jag vill då nämna, att Skaraborgs län är ett distrikt, som sedan gammalt har mycket stor ostproduktion. Om jag minns rätt, producerades där förr ungefär hälften av landets samlade produktion av helfet ost. Nu har denna andel i produktionen av ost kraftigt nedgått. Herr statsrådet menade tydligen, att ostprisen förut varit för höga, och att detta var anledningen till att det i Ska-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Skaraborgs län producerades för mycket ost. Då vill jag emellertid påpeka, att ökad produktion av ost förekommit även i andra distrikt än Skaraborgs län. Jag skulle tro, att om man underkastade förhållandena en kritisk analys, det skulle visa sig, att ostproduktionen under senare år har ökats mera i andra distrikt än i Skaraborgs län, varför, herr statsråd, den uppfattningen inte kan vara riktig, att skaraborgarna själva varit orsaken till den sänkta inkomsten av ostproduktionen genom sin för stora produktion av denna vara. För några år sen var ostpriset mycket bättre än smörpriset, och när smörpriset hastigt steg, hann ostpriset inte med. Men detta rättar nog till sig så småningom. Jag kan dock inte godtaga herr statsrådets spetsigheter mot en del åtgöranden på vissa håll utan att reagera.

Herr statsrådet talar om att det är en naturlig skillnad mellan herr Johanssons och min uppfattning. Vad är det för en naturlig skillnad, herr statsråd? Jag förstår inte, att vi ovillkorligen a priori skola se olika på saken, och här gäller det, hur vi uttalat oss eller icke uttalat oss. Herr statsrådet hänförde den skärpta lantarbetstidslagens verkningar främst till den sänkta gränsen för arbetarantalet och det större antal jordbruk, som efter 1937 års ändring faller under lagen. Men, herr statsråd, det är inte antalet arbetare som är den avgörande skillnaden mellan 1936 och 1937 års lagbestämmelser, utan den väsentliga skillnaden är inrymmandet i lagen av kreatursskötarna. Det är med andra ord inte främst utsträckningen till allt mindre jordbruk — från över fyra till minst tre arbetare — som medfört den stora belastningen för jordbruket, utan det är de andra nya bestämmelserna i arbetstidslagen.

Herr jordbruksministern sade, att det var lika bra, att högern stannade utanför samarbetet och föste på. Ja, vi skola gärna stå till tjänst i det avseendet, herr statsråd. Vi skola inte underlåta att på olika sätt söka belysa den politik, som föres, med syfte från vår sida att frammana det bästa resultatet. Är det så, att herr statsrådet behöver påfösning skola vi gärna stå till tjänst. Men jag hade ingen anledning att tro, att de, som äro så säkra på sin sak som herr statsrådet och övriga regeringsledamöter, skulle anse sig behöva någon särskild påfösning från högern.

Herr statsrådet och även någon annan talare ha frågat, om högern har något emot de höga prisen på jordbruksprodukter. Ni anse dem ju var för höga, säger man. Men vi ha inte någon gång sagt, att de äro för höga. Däremot ha vi sagt, att det ser ut, som om regleringen icke skulle kunna höja dem tillräckligt — beroende på att produktpriserna gärna vill släpa efter i en allmänt uppåtgående konjunktur, där omkostnaderna för jordbruket vill stiga fortare än priserna å saluprodukterna. Vidare ha vi sagt, att man måste se till att man icke i jordbruksregleringens hägn vidtar andra, för jordbruket prisfördyrande och försvärande åtgärder, som ta bort verkningarna av de höjda prisen på jordbruksprodukter. Det är den skruven vi äro rädda för; den är inte till jordbrukets fördel. Nu kommer naturligtvis herr jordbruksministern att säga, att han inte förstår vad vi mena med detta. Men herr jordbruksministern brukar ju inte alltid ha så svårt för att fatta galoppen. Han behövde bara en vecka på hösten 1936 för att finna, att landsbygdens räddning mot avfolkningen låg i att anta den skärpning av lantarbetstidslagen, som vi fingo 1937.

Herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Om herr Domö ville läsa igenom riksdagshandlingarna litet noggrannare, så skulle han i förra årets protokoll finna ett uttalande av mig, där jag utvecklade hela läget och motiverade, varför bondeförbundet för sin del ansåg nödvändigt att vidta åtgärder i stil med dem, som sedermera blevo riksdagens beslut.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Om herr Domö inte kan förstå skillnaden i åsikter mellan honom och hans kollega, skall jag inte anstränga mig för att övertyga honom. Den saken kunna vi tala om på tu man hand, och då kanske vi genast komma överens. Herr Johanson gav för övrigt ett fullt riktigt uttryck för situationen. Jag minns, hur det var 1935, då arbetarna i min hemtrakt i ett avtal lyckats tillförsäkra sig ledighet från kl. 4 på lördagarna. Jag hade själv inte varit med om avtalet och hade inte reda på saken, men det satt ett par tre unga lantbrukare hemma hos oss och berättade, hur deras arbetare kommit och undrat, varför inte också de kunde få ledigt kl. 4, då arbetarna på de till arbetsgivareföreningen anslutna större gårdarna hade fått det. Vi skulle väl hinna med arbetet lika bra, hade de menat. Ja, följden blev, att den tidigare ledigheten tillämpades för alla. Var det någon lantbrukare, som inte ville följa med, så fick han — som herr Johanson påpekade — heller ingen hjälp. Så är förhållandet i verkligheten. Herr Domö menar väl inte, att vi genom att underlåta att genomföra lantarbetstidslagen skulle utsätta jordbrukarna för risken att bli utan folk? Det skulle de just ha blivit, om vi hade följt herr Domös linje.

Så nämnde herr Domö, att vad som åstadkom den stora skillnaden var bestämmelserna angående kreatursskötarna. Ja, vid avtalsförhandlingarna voro ståndpunkterna helt annorlunda: då var det arbetarna, som ville ha den längre tiden i ladugårdarna och arbetsgivarna den kortare. Hemma hos mig ha vi i två års tid tillämpat $8\frac{1}{4}$ timmars arbetsdag i ladugården för skötseln av en besättning på 50 nötkreatur, och jag tror att jag kan visa upp den besättningen för vem som helst. Men det är klart att det finns äldre människor och även yngre, som inte kunna hinna med. Jag har nu inte mycken tid att ta del av mitt folks görande och låtande, men jag har fått den känslan, att visserligen vilja de ha så bra betalt som möjligt, men de sätta samtidigt oerhört värde på den tid de kunna vara fria. Kunna alla dessa omständigheter samverka till att göra det lättare att skaffa arbetskraft åt dem, som behöva anställa sådan, så skall jag efter mitt förstånd och min förmåga göra det bästa för att genomföra förbättrade ekonomiska förhållanden för jordbruket, så att även de, som själva sköta sin jord, komma i åtnjutande av de högre inkomster, som de ökade produktpriserna kunna medföra.

Slutligen ett par ord till herr Nilsson i Landeryd. Det är sant, som han påpekade, att Jönköpings län är ett skogsbrukslän, och för de jordbruk, som inte ha skog, kunna svårigheterna bli stora. Vad mjölkpriset beträffar, så var det lägre t. o. m. första halvåret i föl än det var 1936, och jag förstår, att man sett denna utveckling med ett visst bekymmer. Men herr Nilsson vet lika bra som jag, att så länge 1936 års direktiv för jordbruksstödet gällde, hade vi ingenting annat att göra än tillämpa dem; annars kunde riksdagen med en viss rätt säga, att nu hade Kungl. Maj:t glömt de direktiv riksdagen givit. Jag förstår, att förhållandena varit relativt dåliga, då det gällt åtminstone första halvåret och kanske till och med de tre första kvartalen år 1937. De beslut, som fattades vid 1937 års riksdag, ha inte kunnat verka förrän fram i oktober månad samma år. Dessa beslut fattades på förslag av den nuvarande regeringen, som enligt mångas uppfattning tydligen inte borde finnas till.

Beträffande skogstilldelningen har jag sagt, att det norrländska jordbruket enligt min uppfattning inte kan existera, med mindre än att jordbrukarna få ordentligt med skog på sina gårdar. I fråga om Jönköpings läns jordbrukare har jag den uppfattningen, att de under krisen klarade sig relativt bra, åtminstone de, som hade tillräckligt med skog. Sådana jordbrukare, som inte hade tillräckligt med skog, hade det lika svårt som jordbrukarna i andra delar av landet, vilka befunno sig i samma predikament. Av den anledningen är det min bestämda uppfattning, att vi skola se till, att även de små jordbruket erhålla

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tillräckligt mycket skog. Det skola herrar domänintendenter också tänka på, när kronan säljer jord, så att de jordbruk, som därvid bildas, få en tillfredsställande skogstilldelning och därigenom kunna ge sina ägare bärgning. Det har kanske inte alltid varit så på de gårdar, vilka friköpts av kronojord, men med den nya jorddelningslag, som riksdagen antog i fjol på förslag av den nuvarande regeringen, hoppas vi, att det skall inträda ett bättre förhållande i detta avseende, när det gäller de skogbärande delarna av landet. Bolagen få i detta fall komma i andra hand, ty det är enligt mitt förmenande nödvändigt att i främsta rummet se till, att jordbrukarna ha tillgång till så mycket skog, att de kunna föra en draglig existens.

Herr Nilsson i Landeryd talade om anslaget till hushållningssällskapen. Det förhåller sig på det sättet, att vi redan tidigare haft för avsikt att sätta i gång en utredning om hushållningssällskapens verksamhet. Men egna hushållningssällskapen har ännu inte kommit dithän, att man kan skönja några konturer; vad betänkandet kan leda till vet jag inte, och man kan knappast ta upp en utredning om hushållningssällskapen, innan man fått dessa frågor klarlagda. Men sedan finns det inga hinder. Såsom sakerna för närvarande ligga till, måste man ställa sig tvekande, huruvida man nu bör höja ifrågavarande anslag, då, som sagt, en utredning kanske är nära förestående. I varje fall är det klart, att jag noga skall undersöka, om det föreligger ett verkligt behov av ökat anslag. Vad herr Nilsson sade om hushållningssällskapets arbetskrafter förstår jag inte, då det inte gjorts någon framställning hos Kungl. Maj:t från Jönköpings läns hushållningssällskap om statsbidrag till ytterligare befattningshavare. Kungl. Maj:t har tillmötesgått lantbruksstyrelsens begäran om 59 konsulenter med ett avlöningsanslag på 332,000 kronor. Antalet vandringsrättare har ökats från 87 till 93 enligt propositionen, och för deras avlöande anslås sammanlagt 186,000 kronor. På den punkten erhålla hushållningssällskapen den förbättringen, att vandringsrättarnas grundlön ökats med 500 kronor att utgå av statsmedel. Många hushållningssällskap betalade tidigare vandringsrättarna 2,500 kronor i lön, varvid de fingo bidraga med 1,000 kronor själva, medan av statsmedel anvisades 1,500 kronor.

Vidare har i det föreliggande förslaget upptagits ett anslag på 98,000 kronor i förvaltningsbidrag till förmedlare av lån från täckdikningslånefonden, och dessutom skola hushållningssällskapen såsom förmedlare av annan låneverksamhet erhålla en viss procent i förvaltnings- och organisationsbidrag, som utgår direkt av anslagen till ifrågavarande verksamhet. Hushållningssällskapen ha således fått en viss ersättning för det vidgade arbete, som kommer att åligga dem.

Jag har därmed inte alldeles bestämt sagt, att anslaget är tillräckligt. Den frågan bör kanske prövas en annan gång, om inte riksdagen finner, att en ändring bör vidtagas redan nu. Jag anser det emellertid för min del inte vara riktigt att i år höja beloppet, då de olika anslagen bestämts efter noggrann omprövning av Kungl. Maj:t.

Herr andre vice talmannen: Flera talare, som representera oppositionen — jag tror dock, att det inskränker sig till talare från högern — ha i sina anföranden gjort gällande, att den utsträckta lantarbetstidslagen skulle ha försämrat jordbrukets ekonomiska ställning. Herr Mannerskantz, som biträdde förslaget om antagande av lantarbetstidslagen år 1936 men motsatte sig dess utsträckning förra året, gick till och med så långt, att han förklarade, att hans erfarenheter redan visat, att jordbruket till följd av denna lags utsträckning numera inte kunde skötas på ett tillfredsställande sätt. Han skulle ha iakttagit både på sin egen gård och på andra gårdar i sin hemort, att en hel del försum-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mats och att lagen redan börjat leda till jordbrukets förfall, trots att den trädde i kraft så sent som den 1 november 1937.

Jag undrar, om man inte därvid drar litet förhastade slutsatser. Jag ifrågasätter även, om det inte förhåller sig så, att man gärna vill påvisa sådana resultat av lagen, därför att man på sin tid inte biträdde dess antagande. Jag har inte kunnat finna några sådana verkningar av denna lagens utsträckning, vilken ju endast kan sägas gälla i ett par avseenden: dels utsträcktes den till att omfatta något mindre jordbruk än tidigare, dels skulle den även gälla i fråga om ladugårdsskötseln. Det är på det senare området som den kanske på en del håll medfört litet svårigheter. Men jag tror, att sedan man hunnit vänja sig vid lagen, kommer det att visa sig, att svårigheterna inte äro så stora, som man nu vill göra gällande. Jag tror, att det mera kommer an på en anpassning.

När man nu talar om samförstånd, vill jag säga, att det är klart, att skall man åstadkomma en förbättring av den ekonomiska ställningen för jordbrukets utövare, bör denna såvitt möjligt komma även samtliga vid jordbruket anställda tillgodo. Om de vid jordbruket anställda biträda förslagen om stöd åt jordbrukarna, skall man icke förvåna sig så mycket över om även de själva vilja se sin ställning i någon mån förbättrad. Jag tycker, att vi skola göra klart för oss litet var, att sådana synpunkter måste anläggas på denna fråga. Se vi saken på det sättet, tror jag, att det blir lättare att övervinna svårigheterna med denna liksom med en del andra lagars genomförande och tillämpning. Jag tror även, att det skall bli möjligt att anpassa sig efter den ifrågavarande lagen. Jag kan inte finna annat än att oppositionen därvidlag söker måla ett spöke på väggen för att få något att piska, men man bör ju inte göra hindren och svårigheterna större än de äro!

Herr Andersson, Alfred: Herr talman! Det har varit synnerligen intressant att lyssna på den jordbrukspolitiska debatt, som förts här i kammaren. Det har huvudsakligen varit representanter för de större jordbrukarna, som uppträtt, måhända beroende på att de mindre jordbruken inte ha så värst många företrädare i denna kammare. Det var inte min avsikt att deltaga i remissdebatten. Jag gör det nu, för att de av kammarens ledamöter, som inte äro tillräckligt väl förtrogna med jordbrukets förhållanden på olika områden, skola få höra några synpunkter även från de mindre jordbrukarnas sida.

Det är inte omöjligt, att en del ledamöter av den föregående diskussionen fått den uppfattningen, att det för närvarande är synnerligen illa ställt för de större jordbruken. Det kan hända, att förhållandena på storbruken här uppe i Mellansverige äro annorlunda än på storbruken nere i mina orter. Men jag kan inte neka mig nöjet att citera ett yttrande, som fälldes direkt till mig av en godsägare i Skåne, vilken visst inte hört till dem, som varit nöjda med förhållandena förr än nu på senare tid. Denne godsägare är en jordbrukare i vanlig mening, han kan sina saker. Han har förstått vad som krävs i nuvarande situation och har inrättat sig därefter. Han sade till mig: »Det är ändå litet märkvärdigt, att statsmakterna skola tvinga oss att tjäna pengar. Det göra de nu.» Han hade tidigare en gård på 400 tunnland odlad mark — jag skall inte säga var den ligger — och innehar den fortfarande, men för inte länge sedan, jag vill minnas det var i fjol, inköpte han en gård på 1,000 tunnland. Jag frågade honom, om det kunde vara klokt. »Det är verkligen klokt just nu», svarade han och utvecklade sedan denna sin åsikt närmare. Jag skall inte referera hela det samtal vi förde, men jag kan nämna, att jag framkastade den frågan: »Nå men lantarbetstidslagen då?» — »Den generar oss inte alls. Den var helt enkelt nödvändig», sade han. »Vi måste ha den.»

En enda sak var han litet orolig för, nämligen hur det skulle gå, när lantarbetarens standard någon gång i framtiden kan mäta sig med industriarbe-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tarens, vilket vi ju gärna se, att den skulle komma att göra. Men då, förklara han, kan det hända, att lantarbetarens hustru nekar att göra slavtjänst. Han erkände, att hon i viss mån gör det nu. Hon tvingas av ekonomiska skäl att börja sin arbetsdag klockan halv fyra på morgonen på de stora gårdarna där nere, och så är troligen förhållandet även på andra håll i landet. Hon slutar den tidigast klockan nio på kvällen. Klockan fyra skall hon nämligen börja i kostallet med mjölkningsarbetet. Hon har väl barn hemma, och mannen skall ha litet mat, innan han går i sitt arbete. Det händer ofta, att samma kvinna också utför mjölkningsarbete på middagen och samma arbete även på kvällen. Då skall man inte förvåna sig om hon, när den tiden kommer, då hennes man har en sådan inkomst, som vi alla önska, att han skall få, ber att få slippa utföra detta arbete. Min sagesman var beredd på att han under sådana förhållanden kunde få komma att reducera sin kobesättning kanske till hälften. Det kan också bero på konjunkturerna, i vilken utsträckning det blir möjligt att få arbetskraft till jordbruket. Därom veta vi väl inte så mycket i dag. Detta var nu hans syn på sakerna.

När jag nu ändå har ordet ber jag att få säga ytterligare ett par ord om småbrukarnas ställning på sina håll.

Jag har tidigare haft den uppfattningen, att småbruket, om inte i lika hög grad som det större, så dock i betydlig utsträckning har kunnat utnyttja de åtgärder, som statsmakterna vidtagit till jordbrukets stöd. Denna min uppfattning har givetvis grundats på de intryck jag har fått av förhållandena i min närmaste omgivning. Småbrukarna på min ort klaga inte direkt. De ha heller ingen anledning därtill, ty de äro i regel sockerbetsodlare, och de odla också vete. Dessa två produkter äro prisgaranterade, och dessa jordbrukare äro därför inte så beroende av animalisk produktion som småbrukare på andra håll.

Av vissa omständigheter har jag kommit i kontakt med allt vidare kretsar av vårt lands mindre jordbrukare. Jag har då nödgats konstatera, att de inte ha det så väl beställt som jag tidigare hade trott. Jag är beredd på den invändningen, att de förbättrade priserna ju också kommit dem till del i samma mån som andra jordbrukare. Ja, det är riktigt, men vi skola aldrig glömma, att en stor del av de jordbrukare, jag nu talar om, bo på de sämre och kargare markerna, och de ha alltid måst inrikta sig på animalisk produktion. Samtidigt med den allmänna prisförhöjningen på jordbrukets produkter krympte deras produktionsvolym samman, särskilt fläskproduktionen, och detta har gjort, att de nu befinna sig i samma läge som innan stödåtgärderna genomfördes.

Nu har småbrukarnas förbund, så litet det än är, kommit till den uppfattningen, att tiden är inne för en översyn av regleringsåtgärderna på detta område i en sådan riktning, att man minskar svårigheterna för dessa småbrukare, som inte ha det så synnerligen väl beställt. Man har förmenat, att det ligger inom möjligheternas gräns att lätta på det skattetryck, som påvilar dem i form av fodermedelsskatt o. s. v. Man hoppas verkligen, att statsmakterna skola göra ett allvarligt försök att finna en utväg att ställa det så, att även de små jordbrukarna skola kunna finna sin verksamhet lönande och känna en lust att vara jordbrukare. Det förhåller sig på det sättet, att många av dessa småbrukare säga raka motsatsen just nu. Det kan hända, att man överdriver på sina håll, men jag vågar påstå, att det inte är så bra beställt som det borde vara på de platser jag haft tillfälle att besöka.

Jag skall villigt erkänna, att det har gjorts mycket även för de mindre jordbrukarna, och man avser ju att göra ytterligare en hel del. Jag syftar då på t. ex. det förslag, som skall framläggas om att lätta arbetsbördan för de

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mindre jordbrukarna. Det är redan hälsat med tillfredsställelse. Men det är ju alldeles klart, att en sådan sakernas ordning icke kan tillämpas över hela vårt land. Detta beror på jordens struktur o. s. v. Och då menar man, att om alla dessa skola hava någon verklig hjälp, så kan detta icke ske på annat sätt än att man hjälper dem på den vägen, d. v. s. befriar dem eller frikopplar dem från denna beskattning av fodermedel, ty de måste hava dessa fodermedel, om de överhuvud taget vilja leva.

Jag skall också tillåta mig att taga ett enda litet exempel från min egen lilla kommun — det är ett litet lantbruk på 6 tunnland, som jag mycket nogga känner till. Mannen i fråga har många gånger sagt till mig: Ja, men vi småbrukare ha ju egentligen inte någon nytta av denna reglering. Jag har påstått motsatsen, ty jag har alltid pekat på prisförhållandena i fråga om t. ex. mjölk. Nu är han inte sockerbetsodlare — hans jord är inte så lämplig för det — men han har tidigare levat bra på denna lilla gård; han har levat på fläskproduktion. Han har med sin bokföring visat, att de sista åren fr. o. m. 1932 har hans jordbruk gått med förlust. Han har inte fäst sig så värst mycket vid detta, ty hans ekonomiska ställning är god, han har ärvt en del pengar och han är gammal och skall snart sluta med sitt jordbruk. Men leva på det kunde han inte. Detta är bara ett litet bevis för att det verkligen finnes sådana förhållanden.

När man nu från de större jordbrukarnas sida för ett sådant språk, att man skulle frestas tro, att det är mera illa ställt för dem, så vågar jag med de erfarenheter jag har från min egen ort påstå, att de klaga, men de klaga dumt. Enligt min mening hava de ingen orsak att klaga på de rådande förhållandena, men dessa småjordbrukare, som leva på ofullständiga jordbruk, de vänta på lösningen av de frågor, som nu ligga under utredning, och som vi hoppas inte skall dröja alltför länge. Det gäller frågan om jordanskaffning till de ofullständiga jordbruken, det gäller också frågan om jordanskaffning till skapandet av nya bondehemman.

Det är kanhända av vikt att redan i god tid framhålla, att när det gäller att skaffa jord för dessa ändamål, så skall man vara ytterst försiktig vid valet av jord. Vi hava enligt min mening ingen anledning att söka oss ut på sandjordarna, på myrarna. Vi hava odlad jord i överflöd, vilket framgår av den omständigheten, att vi äro självförsörjande i vad det gäller alla jordbruksprodukter. Vi hava ingen anledning att röja ny mark för att skapa nya bondehemman. Enligt min och småbrukarnas mening överhuvud taget, så långt jag känner deras önskemål, böra vi inrikta oss på att tilldela dem en del av den jord, som nu ingår i de stora jordbruken nere i Skåne. Detta kan enligt min mening icke betraktas som ett helgerån. Om vi se tillbaka i tiden eller läsa historien, så finna vi, att på stora arealer av den jorden ha en gång i tiden legat bondehemman. Det är ganska länge sedan. Om man menar allvar med talet, som man så gärna för på visst håll, att det skall göras någonting för att skapa kärlek till landsbygden, för att skapa fram förhållanden på landsbygden så att folket kan trivas, då menar jag, att man är på rätt väg, om man söker skapa nya bondehemman. Första steget är taget genom skapandet av arrendeegnahem.

Jag skulle i detta sammanhang också vilja hemställa till herr jordbruksministern: När tiden är mogen för en utvidgning av detta system, ägna då också en liten tanke åt vissa hemman ute på landsbygden om 20 å 25 tunnlands storlek. Jag känner vissa fall, där man skulle ha kunnat tillämpa denna arrendeegnahemsmetod. Jag känner fall, där det har vuxit upp fyra, fem barn på ett sådant hemman, men ingen av dem har kunnat övertaga fädernegården, icke beroende på att de saknat lust och vilja, men de hava

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

haft en bitter erfarenhet själva av de ekonomiska svårigheter deras föräldrar en gång hava haft att kämpa sig igenom. De våga av ekonomiska skäl icke gå samma väg. Skulle det måhända icke, herr statsråd, vara möjligt för statsmakterna att taga hand om dessa hemman, lägga dem såsom arrendegnåhem i förskott så att säga, och därmed bereda möjligheter för ett av de barn, som vilja träda till, att få göra det under samma förhållanden som i fråga om arrendegnåhem, med samma skyldigheter och samma rätt, den rätten nämligen att bli ägare av hemmanet, när de ekonomiska förhållandena det tillåta. Jag tror att frågan är värd en tanke och en allvarlig tanke, och många skulle säkerligen bli glada över att även nu befintliga 20 å 25 tunnlands jordbruk skulle kunna ordnas på det sättet.

Det skulle ju kunna vara en hel del att säga om dessa förhållanden, men jag skall nöja mig med att hemställa till herr statsrådet att överväga, om det ändå inte finnes en möjlighet att så att säga frikoppla en del av de jordbrukare, som hava det sämst ställt, från den skatt, som vilar över dem i form av kraftfoderskatt.

Herr Nilsson, Bernhard: Herr talman! Endast en kort replik till herr jordbruksministern. Han nämnde, liksom jag också underströk i mitt första anförande, att skogen för närvarande utjämnar förhållandena och svårigheterna för jordbrukare i skogsbygden, som hava skog till försäljning. Detta är naturligtvis riktigt, men det finnes också många, även självägande, som icke hava skog till försäljning för ögonblicket, utan deras skog kanske växer till så småningom. De kunna då inte utnyttja den under just nu rådande tid. Likadant är det med alla arrendatorer, som icke hava någon skog till försäljning. De hava samma svårigheter på grund av jordbrukets läge just i den småbrukarbygd, i denna kargare bygd, som Jönköpings och Kronobergs län utgöra.

Det är också en annan sak, nämligen att vi icke veta, huru länge konjunkturläget beträffande skogen står sig. Det begynner redan nu att sjunka, ser det ut, och rätt som det är, då det har gått några månader, kanske prisläget är sådant, att man icke kan utnyttja skogen, och då måste man leva på jordbruket under tiden, till dess konjunkturen på nytt hinner svänga.

Sedan gjorde herr jordbruksministern ett påpekande, att domänintendenterna borde vid styckningar tillse, att skogstilldelningen blir tillräcklig. Beträffande en av de gårdar, som jag tänkte på nyss, när jag nämnde, att man icke kan få spekulanter, har ingen styckning skett, utan hela gården med skogen säljes, och det finns inte spekulant i alla fall.

Beträffande sedan hushållningssällskapens ekonomiska ställning och vandringsrättarna i Jönköpings län är det ju så, att vi för närvarande hava tre vandringsrättare i tjänstgöring. Vi hava statsbidrag till en av dem, och vi hava begärt statsbidrag till ytterligare en, men såvitt man kan läsa ut av nionde huvudtiteln, har den inte kommit med i propositionen. Jag motionerar därför om att det skall bli statsbidrag till ytterligare en vandringsrättare. Statsbidraget utgår nu till löner, men icke till reseersättning och dylikt, för både vandringsrättare och konsulenter. Det allmänna anslaget behöver således ökas, därför att antalet tjänstemän ökas och därför att resekostnaderna ökas i oerhörd grad just genom de åtgärder, som riksdagen och Kungl. Maj:t samfällt beslutat. Jag menar, att under sådana förhållanden är det väl orimligt, att det allmänna anslaget till hushållningssällskapen nu hålles lägre än det var redan 1929/30, nämligen 2,800,000 kronor i stället för då tre miljoner kronor. Det är uppenbart, att i fall man ville kompensera den merutgift, som hushållningssällskapen hava och som de icke få statsbidrag till i annan form, skulle

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

man höja det allmänna anslaget. Detta tycker jag, att herr jordbruksministern, även om en utredning pågår, borde inse och beakta.

Herr Andrén: Herr talman! Jag skall be att få säga ett par ord med anledning av de repliker, som ha riktats till mig. Herr Åkerberg ansåg, att jag hade förringat den sittande regeringens insatser i fråga om näringslivets utveckling. Jag vet icke, att jag har sagt något om denna sak. Jag har endast karakteriserat de olika uppfattningar, som hava kommit till synes på socialdemokratiskt håll. För den händelse att herr Åkerberg vill veta min mening, skulle jag lätt kunna hänvisa till de ord, som jag förut har citerat, av statsrådet Wigforss i statsverkspropositionen, i bilagan angående inkomsterna å driftbudgeten. Det är möjligt, att herr Åkerberg har en annan åsikt.

Herr Åkerberg antydde också, att jag inte riktigt skulle hava återgivit herr Möllers ord ifrån år 1936. Jag kan försäkra, att jag icke har förenklat orden, jag har endast citerat dem.

Statsrådet Pehrsson-Bramstorp uttryckte sin förvåning över mitt anförande. Jag kan försäkra, att min förvåning över statsrådets icke är mindre. Konstaterar man, att socialdemokraterna icke tillämpa sina principer, följer väl icke därav, att bondeförbundet tillämpar sina! Just i en kohandel kan det mycket lätt hända, att bägge parterna råka glömma sina egentliga grundsatser. Jag är för övrigt övertygad om, att statsrådet Pehrsson-Bramstorp framför allt gör anspråk på att vara realpolitiker, en de praktiska resultatens man mera än en principernas. Finansminister Wigforss nämnde i dag på förmiddagen, att arbetet i koalitionsregeringen naturligt nog gestaltade sig så, att man ställde principerna åt sidan och löste de praktiska frågorna allt eftersom de komma upp. Jag får för min del bekänna, att jag icke är alldeles säker på, att statsrådet Pehrsson-Bramstorp har några principer — att ställa åt sidan. Det skulle mycket glädja mig om förhållandet vore det motsatta, och det skulle säkerligen vara upplysande för många att få höra dessa principer. Kanhända får jag lov att komplettera min anmärkning med en fråga: anser statsrådet Pehrsson-Bramstorp själv, att statsrådet förfäktar de principer och de idéer, som voro utslagsgivande och riktningsgivande för bondeförbundet, när det en gång såg dagen, och sådana de sedan med framgång förfäktades av herr Olsson i Kullenbergstorp?

Statsrådet Pehrsson-Bramstorp ansåg vidare, att jag har gjort mig skyldig till ett conduitefel, när jag här har talat om den politiska situationen: den saken borde — menade herr statsrådet — hänvisas till valmötena. Jag får uttala min oförställda förvåning över att ett statsråd anser, att landets främsta politiska församling icke skall få lov att diskutera den politiska situationen!

Herr statsrådet Pehrsson-Bramstorp: Jag kan icke finna, att herr Andrén talade om »den politiska situationen», utan herr Andrén's anförande rörde sig närmast om politiska partiers ståndpunktstaganden i den ena eller den andra frågan det ena året och det andra året och om huruvida socialdemokraterna försökt tillvinna sig äran för en del av det som utförts. Jag menar, att det är detta, som hör mindre till remissdebatten, efter mitt sätt att se, än till ett vanligt politiskt diskussionsmöte. Det är möjligt, att det hör till den jag skulle vilja säga teoretiska politiken, men någonting annat tror jag inte det kan kallas.

Beträffande bondeförbundets meningar och bondeförbundets uppfattning vill jag säga, att bondeförbundet har sin realistiska uppfattning, och att bondeförbundet söker åstadkomma jämvikt emellan de olika befolkningsgrupperna, och inte minst jämvikten för landsbygdens befolkning. Behovet av jämvikt fram-

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

gick också av herr Alfred Anderssons yttrande nyss, då han sade, att det fanns många av ungdomarna på 25-tunnlandshemmanen, som blivit så skrämde för jordbruket, att de icke vilja övertaga hemmanet, även om de hade möjlighet. Men detta gällde de tider, då man fick arbeta under relativt svåra förhållanden. Det är därför vi försöka att så långt möjligt förbättra förhållandena.

Herr Andersson i Bussjö nämnde också de önskemål, som varit framförda, och det är klart, att när det gäller jordbruksfrågorna, få vi taga dem under omprövning. Jag vill inte påstå, att det är det riktiga som skett, men det förvånar mig, om herr Andersson, som är ordförande i småbrukarförbundet, icke förrän nu kommit på det klara med huru småbrukarna haft det. Ty det är klart, att de, som haft små jordbruk och möjlighet till arbetsförtjänster vid sidan om jordbruket, skola ha det väsentligt sämre, än de hade det tidigare, när dessa extra arbetsförtjänster icke längre finnas kvar. Av denna anledning utredes ju frågan om möjligheterna att komplettera de mindre jordbruket. Men jag menar, att det är praktiskt taget omöjligt — och jag tycker att det icke ens skulle vara lämpligt — om jag sökte besvara dessa spörsmål, medan en kommitté sitter och utreder frågan om vad vi skola göra för att få en komplettering av de mindre jordbruket. Jag hoppas, att kommittén icke skall dröja så länge med sitt betänkande. Jag skulle i alla händelser icke på rak arm kunna framlägga ett förslag inför riksdagen efter mitt eget huvud, med mindre än att kommittén åtminstone finge angiva konturerna av de resultat, vartill den har kommit.

Sedan är det alldeles riktigt som herr Nilsson i Landeryd sade, att man inte alltid kan falla tillbaka på skogsavverkning. Men därför har det för oss i dessa prisregleringsfrågor hela tiden varit det avgörande och viktigaste att försöka få upp ett mjölkpris och ett pris på de animaliska produkterna, vilka kunna tillgodose i första hand kraven hos de jordbruk, som ligga på låt oss säga den sämre jorden eller som drivas mest extensivt. Och det är dess bättre beträffande mjölken så, att sedan 1937 års beslut hunnit verka, och sedan världsmarknadspriserna hunnit förbättras litet grand, så hava vi haft den bästa möjligheten att förbättra mjölkpriserna, om jag undantager vissa särskilda omständigheter, som t. ex. osttillverkningen i Skaraborgs län. Vi skola emellertid hoppas, att även den snart kommer i jämviktsläge, såsom den varit tidigare, år 1936, eller att den kanske rentav kommer över jämviktsläget.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades föreliggande kungl. propositioner till statsutskottet, varjämte desamma remitterades, i vad de angingo pensionsväsendet samt riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnader för riksdagens hus och riksdagens verk, till bankoutskottet, samt, så vitt propositionerna rörde jordbruksärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogos och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda motioner:

nr 9, av herr *Bäcklund*, om underhåll från Vadstena krigsmanshuskassa åt förre soldaten K. A. Skog; och

nr 10, av herr *Andersson*, *Anders*, om understöd åt H. V. Jansson i anledning av sjukdom, ådragen under värnpliktstjänstgöring.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet den av herr *Carlström* m. fl. väckta motionen, nr 11, om anslag till stödjande av hästaveln inom Norrbottens län.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 18, av herr *Hansén* m. fl., om ordnande av skolkökslärarinnornas vid fortsättningsskolorna anställnings-, bostads-, löne- och pensionsförhållanden;
nr 19, av herr *Frändén*, angående rättvisare avvägning av skattebördan för landets väghållning; samt

nr 20, av herr *Nilsson, Bernhard*, m. fl., om statsbidrag till avlönande av ytterligare en vandringsrättare i Jönköpings län.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 10.42 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
